

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં.: ૧૩૮૯૦/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

(સહી/—)

=====

૧	શું સ્થાનિક દૈનિક પત્રોના પ્રતિનિધિઓને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય?	હા
૨	રીપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવાનો છે કે નહીં?	હા
૩	શું નામદાર ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવાની ઈચ્છા રાખે છે?	ના

૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરાયેલા કોઈ આદેશ અંગે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો ગર્ભિત પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે?	ના
	આ ચુકાદો તાબા ના ન્યાયતંત્રમાં પરિપત્રીત કરવો.	

=====

રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ

વિરુદ્ધ

સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (એસ.બી.આઈ.)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩ વતી વિદ્ધવાન વકીલ શ્રી અશોક એલ. શાહ (૭૩૭).

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ વતી પ્રત્યક્ષ બજવણી દ્વારા નોટિસ બજવણી થયેલ છે.

=====

ખંડપીઠ : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૨૬/૧૧/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

૧. સામાવાળા - સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાને આ અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલી નોટિસ બજાવવામાં આવી હોવા છતાં, તેમણે તેમના કોઈ અધિકૃત અધિકારી અથવા વકીલ મારફતે આ અદાલત સમક્ષ હાજર ન રહેવાનું અને આ રિટ-અરજીનો વિરોધ ન કરવાનું પસંદ કર્યું છે.

૨. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળની આ રિટ-અરજી દ્વારા, રિટ-અરજદારોએ ન્યાયના હિતમાં નીચે મુજબના દાદની માંગણી કરી છે: "

(એ) નામદાર અદાલત પરમાદેશ રીટ, આદેશ અથવા કોઈ યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરીને સામાવાળાને અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ની સ્થાવર મિલકત, જે સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પૈકી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પૈકી, ફાઈનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ નં. ૧૭૬, ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી છે, તેના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવાનો અને અરજદારોને 'નો ડ્યુ સર્ટિફિકેટ' (લેણાં ન હોવા અંગેનું પ્રમાણપત્ર) જારી કરવાનો આદેશ કરવા કૃપા કરે.

(બી) નામદાર અદાલત પરમાદેશ રીટ, આદેશ અથવા કોઈ યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરીને સામાવાળાને ન્યાયના હિતમાં ૩૦ દિવસની નિયત

સમયમર્યાદામાં રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝના રેકૉર્ડમાંથી તેનો બોજો મુક્ત કરવા માટે તમામ જરૂરી પગલાં લેવાનો આદેશ કરવા કૃપા કરે.

(સી) આ પિટિશનની સ્વીકૃતિ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ બાકી હોય ત્યાં સુધી, આ પિટિશનના આખરી પરિણામને આધીન, સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પૈકી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પૈકી, ફાઈનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ નં. ૧૭૬, ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ વાળી મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો અરજદારને અથવા કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટને સોંપવા માટે સામાવાળાને નિર્દેશ કરવા કૃપા કરે.

(ડી) નામદાર અદાલત ન્યાયના હિતમાં યોગ્ય જણાય તેવા અન્ય અને વધુ આદેશો પસાર કરવા કૃપા કરે. ”

૩. રિટ-અરજદાર નં. ૧ એ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલી એક પ્રાઇવેટ લિમિટેડ કંપની છે. સામાવાળા એ બેંકિંગ રેગ્યુલેશન્સ એક્ટ, ૧૯૪૯ ના અર્થ અંતર્ગત એક બેંકિંગ કંપની છે. રિટ-અરજદારો આ અદાલત સમક્ષ એવી ફરિયાદ સાથે ઉપસ્થિત થયા છે કે, સામાવાળા બેંકને રિટ-અરજદાર નં. ૧ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર તમામ લોનની રકમ મળી ગઈ હોવા છતાં, તેમણે અનુક્રમે રિટ-અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો છે, જે દસ્તાવેજો કંપનીને ધીરેલી લોનની

રકમ સુરક્ષિત કરવાના એકમાત્ર હેતુથી જામીનગીરી તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા. રિટ-અરજદારો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલી ફરિયાદ એ છે કે બેંકે સુરક્ષિત અસ્કયામતો પરનો પોતાનો બોજો હટાવવાનો ઇનકાર કર્યો છે અને પરિણામે રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ પાસે પોતાનો બોજો દૂર કરવા માટે જરૂરી પગલાં લેવાનો ઇનકાર કર્યો છે.

૪. રિટ-અરજીમાં રજૂ કરાયેલી હકીકતો વિગતવાર નીચે મુજબ છે: "

"૪. આ બાબતની ટૂંકી હકીકતો એવી છે કે અરજદાર નં. ૧ એ સામાવાળા નં. ૧ પાસેથી કેટલીક લોન અને નાણાકીય સુવિધાઓ લીધી હતી. સદર લોન અને નાણાકીય સુવિધાઓની જવાબદારીઓની યોગ્ય ચુકવણી સુરક્ષિત કરવા માટે અને માત્ર તે મર્યાદિત અને ચોક્કસ હેતુ માટે જ, અરજદાર નં. ૨ અને ૩ એ તેમની સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પૈકી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પૈકી, ફાઈનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ નં. ૧૭૬, ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી સ્થાવર મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો સામાવાળા પાસે જમા કરાવીને આપના પક્ષમાં એક ન્યાયસંગત ગીરો ઊભો કર્યો હતો. અરજદારો અને સામાવાળા વચ્ચે સ્પષ્ટપણે એવું સમજવામાં આવ્યું હતું અને સંમતિ સધાઈ હતી કે, માલિકી હક્કના સદરહુ દસ્તાવેજો સામાવાળા પાસે માત્ર અરજદાર નં. ૧ કંપનીના લેણાંની યોગ્ય ચુકવણી માટે

સામાવાળાના પક્ષમાં જામીનગીરી (ન્યાયસંગત ગીરો) ઊભી કરવાના ચોક્કસ અને મર્યાદિત હેતુ માટે જ જમા કરાવવામાં આવ્યા હતા. એવું પણ વધુમાં સંમત થયું હતું કે સદર લેણાં ચૂકવાઈ/ભરપાઈ થઈ ગયા બાદ, સામાવાળા માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ને પરત કરશે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે માત્ર આ સમજણ અને રજૂઆતના આધારે જ અરજદાર નં. ૨ અને ૩ એ તેમની સદર સ્થાવર મિલકતના સંબંધમાં માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો સામાવાળાને સોંપ્યા અને જમા કરાવ્યા હતા.

૫. અરજદારો વધુમાં જણાવે છે કે જો સામાવાળા દ્વારા આ રજૂઆત અને ખાતરી આપવામાં આવી ન હોત, તો અરજદાર નં. ૨ અને ૩ માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો આપત નહીં અને સામાવાળાને તે સોંપત કે જમા કરાવત નહીં.

૬. અરજદારો સામાવાળા બેંક દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધાઓની શરતો અને સેવાથી સંતુષ્ટ ન હોવાથી, તેમણે કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટનો સંપર્ક કરવાનું નક્કી કર્યું, જે લોન સુવિધાઓ આપવા માટે સંમત થઈ. તારીખ ૦૪/૦૮/૨૦૧૬ ના રોજ, કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટે મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડનું લોન ખાતું ટેક-ઓવર કરવા માટે સામાવાળાની તમામ બાકી રકમ આર.ટી.જી.એસ. મારફતે ટ્રાન્સફર કરી દીધી. સામાવાળાની તમામ

બાકી રકમ તેમને ચૂકવી દેવામાં આવી હતી, જે બાબત અંગે સામાવાળા દ્વારા પણ કોઈ વિવાદ કરવામાં આવ્યો નથી.

૭. કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટે સામાવાળા બેંકને તારીખ ૦૮/૦૮/૨૦૧૬ નો એક પત્ર લખીને "નો-ડ્યુ સર્ટિફિકેટ" તેમજ અરજદારોની મિલકતની ફાઈલ આપવા વિનંતી કરી હતી, કારણ કે તેણે સામાવાળા બેંકને તમામ બાકી રકમ ચૂકવીને લોન ખાતું ટેક-ઓવર કરી લીધું હતું.

૮. અરજદારો જણાવે છે કે અરજદાર નં. ૧ ના તમામ લેણાં સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયા હોવાને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળાએ અરજદારને તારીખ ૨૦/૦૮/૨૦૧૬ નું "નો ડ્યુ" પ્રમાણપત્ર જારી કર્યું હતું. તેથી, અરજદારો જણાવે છે કે જે ચોક્કસ અને એકમાત્ર હેતુ માટે માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો જમા કરાવીને ન્યાયસંગત ગીરો તરીકે જામીનગીરી આપવામાં આવી હતી તે હેતુનો અંત આવ્યો હોવાથી અને હવે તે અસ્તિત્વમાં ન હોવાથી, સામાવાળા માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજોનો કબજો પોતાની પાસે રાખવા હકદાર નથી.

૯. અરજદારોએ ઘણી વખત સામાવાળાને માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો પરત કરવા વિનંતી કરી છે પરંતુ તેનો કોઈ ફાયદો થયો નથી. સામાવાળાએ સંપૂર્ણપણે અસમર્થનીય અને ગેરકાનૂની ગ્રાઉન્ડ પર માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો છે કે અરજદાર

અન્ય એક કંપની મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ સાથે સંકળાયેલા છે, જેનું ખાતું એન.પી.એ. બન્યું છે. અરજદારને સંબોધિત તારીખ ૦૬/૦૮/૨૦૧૬ ના પત્ર નં. એસબીઆઈ/૨૦૧૬-૧૭/૪૪૬ માં, સામાવાળાએ અગાઉ જણાવ્યા મુજબના ઉપરોક્ત ગ્રાઉન્ડ પર માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો પરત કરવાનો ઇનકાર કર્યો છે.

૧૦. સામાવાળા અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હોવાથી, અરજદારો તેમના વકીલ મારફતે સામાવાળાને તારીખ ૧૪/૦૮/૨૦૧૬ ના રોજ કાનૂની નોટિસ મોકલવા મજબૂર બન્યા હતા. અરજદારોએ કાનૂની નોટિસમાં સામાવાળાનું ધ્યાન દોર્યું હતું કે સામાવાળા અન્ય કંપનીની લોનની રકમના સંબંધમાં ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ હેઠળ પોતાના સામાન્ય પૂર્વાધિકાર (જનરલ લીયન) ની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે નહીં. સદર નોટિસમાં વધુમાં જણાવાયું હતું કે અરજદાર નં. ૧ એ તેના લેણાં સંપૂર્ણપણે ચૂકવી દીધા છે અને અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ની મિલકતો માત્ર અરજદાર નં. ૧ ની બાકી રકમની ચૂકવણી માટે જ જામીનગીરી તરીકે આપવામાં આવી હોવાથી, સદર જામીનગીરી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ કે કંપની એટલે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના લેણાં માટે રોકી શકાય નહીં. અરજદાર નં. ૨ એ મેસર્સ

રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને ધીરેલી લોનની રકમ માટે ઉપરોક્ત સ્થાવર મિલકતો જામીનગીરી તરીકે આપી નથી.

૧૧. સામાવાળાએ તારીખ ૨૯/૦૯/૨૦૧૬ ના પોતાના જવાબ દ્વારા વલણનું પુનરાવર્તન કર્યું અને તદ્દન આધારહીન અને ખોટા બહાના હેઠળ અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો.

૧૨. ત્યારબાદ અરજદારોએ સામાવાળા બેંકને અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવા માટે ઘણી વિનંતીઓ કરી છે પરંતુ સામાવાળાએ આજ દિન સુધી ઉપરોક્ત માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કર્યા નથી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા ગેરકાનૂની રીતે સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે કારણ કે સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ માત્ર ગ્રાહકના ખાતામાં સામાન્ય બાકી રકમ (જનરલ બેલેન્સ) માટે તે ગ્રાહકની મિલકતો પર જ થઈ શકે છે, અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે નહીં. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે અરજદારો ક્યારેય એ બાબતે સંમત થયા નથી કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ખાતાની બાકી રકમ માટે મિલકતો જામીનગીરી તરીકે રાખી શકાય.

૧૩. અગાઉ જણાવેલ કોઈપણ બાબતને નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના એવું માની લઈએ કે, સામાવાળા પાસે ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ,

૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ હેઠળ અરજદારોના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રોકી રાખવાનો સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો અધિકાર હતો, તો પણ તેમણે તે અધિકાર જતો કર્યો છે અને તેનો ત્યાગ કર્યો છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા બેંકમાંથી કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટમાં લોન ખાતું ટેક-ઓવર કરવાનો વ્યવહાર સામાવાળાની સંમતિથી અને એ સમજણ સાથે થયો હતો કે એકવાર લોન ખાતું કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ દ્વારા ટેક-ઓવર કરી લેવામાં આવે, એટલે સામાવાળા પાસે રહેલા માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટને તેના દ્વારા ટેક-ઓવર કરાયેલી લોનની રકમ સુરક્ષિત કરવા માટે સોંપી દેવામાં આવશે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ સમજણ સાથે સામાવાળા બેંકે અરજદાર અને કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટને તે સમયે અરજદારોના ભાગે કોઈ ગેરરીતિનો આક્ષેપ કર્યા વિના લોન ખાતું ટેક-ઓવર કરવા પ્રેર્યા હતા. સામાવાળાને તારીખ ૦૪/૦૮/૨૦૧૬ ના રોજ પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી, જે તેમણે આજ દિન સુધી પોતાની પાસે રાખી છે અને કોઈપણ આક્ષેપના અંશ વગર અરજદાર નં. ૧ ના બાકી લેણાં સામે સરભર કરી દીધી છે. તેથી, સામાવાળાએ પોતાના વર્તન દ્વારા, અરજદાર નં. ૧ ને ધીરેલી લોનની રકમ સુરક્ષિત કરવા માટે અરજદારોએ જમા કરાવેલા માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પર પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો જો કોઈ અધિકાર હોય, તો તેનો ત્યાગ કર્યો છે.

૧૪. અરજદારો જણાવે છે કે સામાવાળાની ગેરકાનૂની કાર્યવાહી ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ નું ઉલ્લંઘન કરે છે, કારણ કે જે લોનની રકમ માટે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જામીનગીરી તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા તેની સંપૂર્ણ ચૂકવણી થઈ ગઈ હોવા છતાં માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો ગેરકાનૂની રીતે રોકી રાખવા તે અવાજબી, મનસ્વી અને ભેદભાવપૂર્ણ છે. અરજદારો જણાવે છે કે સામાવાળા બેંકની કાર્યવાહી અરજદારોની કોઈ વેપાર કે વ્યવસાય કરવાની સ્વતંત્રતાને મર્યાદિત કરે છે. સામાવાળાની ગેરકાનૂની કાર્યવાહી અરજદારોની તેમનો વ્યવસાય ચલાવવા માટે નાણાં એકત્ર કરવાની ક્ષમતાને અવરોધે છે. વધુમાં, તેની અસર અરજદારોને સત્તાધિકાર વિના તેમની મિલકતથી વંચિત કરવાની થાય છે જે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૦૦એ નું ઉલ્લંઘન છે."

૫. એ બાબત વિવાદિત નથી કે મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ સામાવાળા બેંક સાથે બેંકિંગ વ્યવહારો ધરાવે છે. મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડે તેની ક્રેડિટ સુવિધાઓ ચૂકવી દીધી છે અને રૂપિયા ૧,૧૫,૮૩,૩૦૮/- (રૂપિયા એક કરોડ પંદર લાખ ત્યાસી હજાર ત્રણસો આઠ માત્ર) ની બેંક ગેરંટી સિવાય બેંકને આજની તારીખે કોઈ લેણાં ચૂકવવાના બાકી નથી, જેના માટે ફિક્સ ડિપોઝિટના સ્વરૂપમાં ૧૦૦% કેશ માર્જિન કોલેટરલ સિક્યુરિટી તરીકે રાખવામાં આવ્યું છે.

૬. આ હકીકત બેંક દ્વારા જારી કરાયેલ તારીખ ૨૦ ઓગસ્ટ ૨૦૧૬ ના 'નો ડ્યુ સર્ટિફિકેટ' (આ રિટ-અરજીનું જોડાણ-સી, પેપર-બુકનું પાનું-૨૨) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૭. એવું જણાય છે કે તારીખ ૧૪ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૬ ના રોજ, રિટ-અરજદારોએ બેંકને લેખિતમાં એક નોટિસ જારી કરી હતી, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ જણાવાયું હતું:

"પ્રતિ,
૧૪/૦૯/૨૦૧૬
આસિસ્ટન્ટ જનરલ મેનેજર,
સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા
કોમર્શિયલ બ્રાન્ચ
"નોબલ હાઉસ"
જલારામ પેટ્રોલ પંપની નજીક
કાલાવડ રોડ
રાજકોટ- ૩૬૦ ૦૦૧.

માનનીય સાહેબ,

મારા અસીલો (૧) મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, (૨) શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને (૩) શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાની સૂચનાથી અને તેમના વતી હું આપને નીચે મુજબ સંબોધિત કરું છું:

(૧) મારા અસીલ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડે આપની પાસેથી કેટલીક લોન અને નાણાકીય સુવિધાઓ લીધી હતી. સદર લોન અને નાણાકીય સુવિધાઓની જવાબદારીઓની યોગ્ય ચુકવણી સુરક્ષિત કરવા માટે અને માત્ર તે મર્યાદિત અને ચોક્કસ હેતુ માટે મારા અસીલો શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાએ તેમની સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૬૪પૈકી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પૈકી, ફાઇનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ નં. ૧૭૬, ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી સ્થાવર મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો આપની પાસે જમા કરાવીને આપના પક્ષમાં એક ન્યાયસંગત ગીરો ઊભો કર્યો હતો. આપની અને મારા અસીલો વચ્ચે સ્પષ્ટપણે એવું સમજવામાં આવ્યું હતું અને સંમત થયું હતું કે, માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો આપની પાસે માત્ર સદર કંપની મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ દ્વારા આપના લેણાંની યોગ્ય ચુકવણી માટે આપના પક્ષમાં જમીનગીરી (ન્યાયસંગત ગીરો) ઊભી કરવાના ચોક્કસ અને મર્યાદિત હેતુ માટે જ જમા કરાવવામાં આવ્યા હતા અને સદર લેણાં ચૂકવાઈ / ભરપાઈ થઈ ગયા બાદ, આપ માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો મારા અસીલો શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાને અથવા મેસર્સ રાઘેશ્યામ

સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને તેમને સોંપવા માટે પરત કરશો. આપ વાકેફ છો કે માત્ર આપની આ સમજણ અને રજૂઆતના આધારે જ મારા અસીલો શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાએ તેમની સદર સ્થાવર મિલકતના સંબંધમાં માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો આપ્યા હતા અને આપની પાસે સોંપ્યા અને જમા કરાવ્યા હતા. આપ એ પણ વાકેફ છો કે જો આપની આ રજૂઆત અને ખાતરી ન હોત, તો મારા અસીલો શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારા માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો આપત નહીં અને આપની પાસે તે સોંપત કે જમા કરાવત નહીં.

(૨) મારા અસીલો સમજે છે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ પાસેથી આપના તમામ લેણાં સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયા છે અને આપે મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને તારીખ ૨૦-૮-૨૦૧૬ નું 'નો ડ્યુ' પ્રમાણપત્ર પણ જારી કર્યું છે. હવે જ્યારે સદર કંપની પાસેથી આપના તમામ લેણાં સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયા છે અને આપે તે સંબંધમાં આપનું "નો ડ્યુ" પ્રમાણપત્ર પણ જારી કરી દીધું છે, ત્યારે જે ચોક્કસ અને એકમાત્ર હેતુ માટે માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો જમા કરાવીને ન્યાયસંગત ગીરો તરીકે જામીનગીરી આપવામાં આવી હતી તે હેતુનો અંત આવ્યો હોવાથી અને હવે તે અસ્તિત્વમાં ન હોવાથી, આપ

માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજોનો કબજો રાખવા હકદાર નથી અને તે મારા અસીલોને પરત કરવા બંધાયેલા છો.

(૩) મારા અસીલોએ ઘણી વખત આપને માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો મારા અસીલોને પરત કરવા જણાવ્યું છે અને વિનંતી કરી છે. તેમ છતાં, આપે તે પરત કરવાનો ઈનકાર કર્યો છે. મારા અસીલો મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને સંબોધિત આપના તારીખ ૬-૯-૨૦૧૬ ના પત્ર નં. એસબીઆઈ/૨૦૧૬-૧૭/૪૪૬ માં, આપે તદ્દન અસમર્થનીય ગ્રાઉન્ડ પર માલિકી હક્કના સદર દસ્તાવેજો પરત કરવાનો ઈનકાર કર્યો છે અને સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે:

"અમારે વધુમાં જણાવવાનું કે બેંક પ્રત્યેના મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના તમામ લેણાં ચૂકવી દીધા પછી પણ, અમે શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાના નામની કોલેટરલ મિલકત મુક્ત કરીશું નહીં કારણ કે સક્ષમ સત્તાધિકારીએ નીચે મુજબ અભિપ્રાય આપ્યો છે:

'મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ લિમિટેડની જવાબદારીઓ ચૂકવાઈ ન જાય ત્યાં સુધી બેંક માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રાખવા માટે પોતાના સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકારનો દાવો કરી શકે છે.'"

(૪) એ નોંધવું રસપ્રદ છે કે કયા "સક્ષમ સત્તાધિકારી" એ આવો અભિપ્રાય આપ્યો છે અને કયા આધારે આપ્યો છે તે અંગે આપે મૌન સેવ્યું છે. કૃપા કરીને નોંધો કે કથિત અભિપ્રાય કાયદાની સ્પષ્ટ જોગવાઈની વિરુદ્ધ છે અને ભારતના નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ બોમ્બે હાઈકોર્ટ અને ગુજરાત હાઈકોર્ટ સહિતની વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા આ વિષય પર આપવામાં આવેલા કાયદાના કેટલાય ચુકાદાઓની વિરુદ્ધ છે. કૃપા કરીને આપના સદર "સક્ષમ સત્તાધિકારી" ને યોગ્ય સંશોધન કરવા, આ વિષય પરના કાયદાની સ્પષ્ટ જોગવાઈ (ઈન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨) અને ભારતના નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અને બોમ્બે હાઈકોર્ટ તથા ગુજરાત હાઈકોર્ટ સહિતની વિવિધ વડી અદાલતોના વિવિધ ચુકાદાઓનો અભ્યાસ કરવા કહો. બેંકરનો સામાન્ય પૂર્વાધિકાર મિલકતને જામીનગીરી તરીકે રોકી રાખવા સુધી વિસ્તરતો નથી, જ્યારે જે ખાતા માટે તે આપવામાં આવી હતી તે ખાતું સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયું હોય અને સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો દાવો સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્ર ત્રીજા પક્ષકારના લેણાંના સંબંધમાં કરવામાં આવતો હોય. આ બાબત એ હકીકત ઉપરાંતની છે કે જ્યારે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો આપને સોંપવામાં આવ્યા હતા ત્યારે તે સ્પષ્ટ સમજણ અને આપની સ્પષ્ટ રજૂઆત હતી કે તે ન્યાયસંગત ગીરો ઊભો કરવા માટે અને માત્ર મેસર્સ રાધેશ્યામ

સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડની જવાબદારીની યોગ્ય ચુકવણી માટે જમીનગીરી તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા.

(૫) આપે એવું પણ જણાવ્યું છે કે બેંકે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ડિરેક્ટરો, જમીનદારો અને ગીરો રાખનારાઓ સામે તેના લેણાંની વસૂલાત માટે ડી.આર.ટી.-૨ , અમદાવાદમાં કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરી દીધી છે. તદ્દન અલગ અને સ્વતંત્ર કાનૂની અસ્તિત્વ ધરાવતી કંપનીના લેણાં માટે ન્યાયસંગત ગીરો ઊભો કરવા માટે અપાયેલા મારા અસીલોના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત ન કરવા માટે આ કોઈ માન્ય ગ્રાઉન્ડ હોઈ શકે નહીં તે હકીકત સિવાય, એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે આપે આપના દ્વારા દાવો કરાયેલી ડી.આર.ટી.-૨, અમદાવાદમાં બેંક દ્વારા કથિત રીતે શરૂ કરાયેલી કાનૂની કાર્યવાહી (ઓરિજિનલ એપ્લિકેશન) ના નં. અંગે સંપૂર્ણ મૌન સેવ્યું છે. એવું જણાય છે કે આપે આપના તારીખ ૬-૯-૨૦૧૬ ના પત્રમાં માત્ર એક ખોટો દાવો કર્યો છે કે આપે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ડિરેક્ટરો, જમીનદારો અને ગીરો રાખનારાઓ સામે ડી.આર.ટી.-૨, અમદાવાદમાં કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરી છે (તે માત્ર ઓરિજિનલ એપ્લિકેશન દ્વારા જ થઈ શકે છે). આપને આપના તારીખ ૬-૯-૨૦૧૬ ના પત્રમાં ડી.આર.ટી.-૨, અમદાવાદમાં શરૂ કરાયેલી હોવાનો દાવો કરાયેલી સદર કાનૂની કાર્યવાહીના લોજિંગ નં., લોજિંગ તારીખ અને

ઓરિજિનલ એપ્લિકેશન નં.ની સંપૂર્ણ વિગતો આપવા જણાવવામાં આવે છે.

(૬) આપને આથી સ્પષ્ટ નોટિસ આપવામાં આવે છે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના તમામ લેણાં સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયા હોવા છતાં, સદર કંપની સામે આપનો કોઈ દાવો બાકી ન હોવા છતાં અને "નો ડ્યુ" પ્રમાણપત્ર પણ જારી કરી દીધું હોવા છતાં, આપનું મારા અસીલોને માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવાનો જાણીજોઈને ઇનકાર કરવો તે આપને અને આપના અધિકારીઓ, જેમાં ડેપ્યુટી જનરલ મેનેજર, ચીફ મેનેજર શ્રી અરવિંદ પાત્રા અને અન્ય જવાબદાર અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે, તેમને સિવિલ કાયદા હેઠળ તેમજ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની વિવિધ જોગવાઈઓ હેઠળ, જેમાં મિલકતની ગુનાહિત ઉચાપત, ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત, છેતરપિંડી, અપ્રમાણિકતાપૂર્વક મિલકતની સોંપણી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તે હેઠળ કાર્યવાહી કરવા પાત્ર બનાવે છે.

(૭) મારા અસીલો બેંક અને તેના જવાબદાર અધિકારીઓ સામે સિવિલ કાયદા હેઠળ તેમજ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની વિવિધ જોગવાઈઓ હેઠળ યોગ્ય કાર્યવાહી શરૂ કરનાર હતા, જોકે, આપને વધુ એક અને આખરી તક આપવા માટે, મારા અસીલોએ મને આપને જણાવવા સૂચના આપી છે, જે મુજબ હું આપને આથી જણાવું છું કે, આ નોટિસ મળ્યાના સાત દિવસની

અંદર સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પૈકી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પૈકી, ફાઈનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ નં. ૧૭૬, ઈન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઈન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મારા અસીલોને પરત કરો, નહીંતર મારા અસીલો સલાહ મુજબ સિવિલ તેમજ ક્રિમિનલ બંને પ્રકારની કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરી શકે છે અને તેના ખર્ચ અને પરિણામો માટે આપ જ સંપૂર્ણપણે જવાબદાર રહેશો.

(૮) આ નોટિસ આપના અપ્રમાણિક, અનૈતિક અને ગેરકાનૂની અભિગમને કારણે આપવાની જરૂર પડી હોવાથી, આપ તેના ખર્ચ પેટે મારા અસીલોને ચુકવણી કરશો જે પણ કૃપા કરીને નોંધશો."

૮. બેંકે નોટિસ મળ્યા બાદ તારીખ ૨૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૬ નો એક જવાબ આપ્યો હતો, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે નીચે મુજબ જણાવાયું હતું:

"એસએએમબી/એએચડી/એલએસ/૨૦૧૬-૧૭/૧૨૧૫

૨૯.૦૯.૨૦૧૬

શ્રી અશોક લાલભાઈ શાહ, એડવોકેટ
૧૫, આલાપ બંગલોઝ-૧
મયુરપંખ સોસાયટીની પાછળ,
અમદાવાદ- ૩૮૦ ૦૧૫.

સાહેબ,

આપની કાનૂની નોટિસ તારીખ ૧૪.૦૯.૨૦૧૬ – શ્રી રમણિકલાલ સી. ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન આર. ભાલારાની મિલકત મુક્ત ન કરવા બાબત.

શીર્ષક હેઠળની બાબતમાં આપના અસીલો (૧) મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, (૨) શ્રી રમણિકલાલ ચકુભાઈ ભાલારા, (૩) શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારા વતી આપની તારીખ ૧૪.૦૯.૨૦૧૬ ની કાનૂની નોટિસના સંદર્ભમાં જણાવવાનું. આ સંબંધમાં, અમારે જણાવવાનું છે કે મેસર્સ રાઘેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડનું ખાતું એન.પી.એ.થયા બાદ બેંકના લેણાંની પતાવટ અને વસૂલાત માટે એસ.બી.આઈ., કોમર્શિયલ બ્રાન્ચ, રાજકોટથી તારીખ ૦૮.૦૮.૨૦૧૬ ના રોજ અમારી સ્ટ્રેસ્ટ એસેટ્સ મેનેજમેન્ટ બ્રાન્ચ, અમદાવાદ ખાતે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યું છે. તેથી, અમે આપને નીચે મુજબ જણાવવા માંગીએ છીએ:-

(૧) આપના અસીલ શ્રી રમણિકલાલ સી. ભાલારા અને શ્રીમતી રસીલાબેન રમણિકલાલ ભાલારાએ મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને લંબાવવામાં આવેલી ક્રેડિટ સુવિધાઓ માટે તેમની સબ પ્લોટ નં. ડી/૩૦-૨, રેવન્યુ સર્વે નં. ૪૨૯, ૪૩૨, ૪૩૩, ૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પૈકી, ગુજરાત હાઉસિંગ પ્લોટ નં. ડી/૩૦/પૈકી, ફાઇનલ પ્લોટ નં. ૧૨૧ પૈકી, ટી.પી.એસ. ૦૨, શીટ ૧૭૬ (કુલ

બાંધકામ ક્ષેત્રફળ ૨૪૧.૯૦ ચોરસ મીટર), ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી લીઝહોલ્ડ જમીન અને તેના પરના મકાનના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવીને ન્યાયસંગત ગીરો રાખ્યો હતો, જે અંગે આપના અસીલ મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડને અમારી એસ.બી.આઈ. કોમર્શિયલ બ્રાન્ચ, રાજકોટ દ્વારા પત્ર નં. એસબીઆઈ/૨૦૧૬-૧૭/૪૪૬ તારીખ ૦૬.૦૯.૨૦૧૬ થી અગાઉ જણાવવામાં આવ્યું છે.

(૨) અમારી બેંકે ડેટ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ-૨ , અમદાવાદ સમક્ષ વસૂલાત માટેનો દાવો (ઓ.એ. નં. ૫૭૫/૨૦૧૬, એસ.બી.આઈ. વિરુદ્ધ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય) દાખલ કર્યો છે, જેમાં આપના અસીલ શ્રી રમણિકલાલ સી. ભાલારાને પણ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીને અપાયેલા ધિરાણના સંદર્ભમાં ડિરેક્ટર અને વ્યક્તિગત જામીનદાર તરીકે પ્રતિવાદી નં. ૨ તરીકે પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા છે, જે દાવો દાખલ કરવાની તારીખે રૂપિયા ૪૩,૩૮,૬૫,૬૮૮.૦૭ (રૂપિયા ત્રેતાલીસ કરોડ આડત્રીસ લાખ પાંસઠ હજાર છસો ઇત્યાસી અને સાત પૈસા માત્ર) ની બેંકની બાકી રકમની વસૂલાત માટે છે.

(૩) નામદાર ડી.આર.ટી.-૨ અમદાવાદ સમક્ષ પેન્ડિંગ વસૂલાતના દાવામાં મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય પાસેથી બેંકના લેણાંની વસૂલાત માટે અમારી બેંક સંપૂર્ણપણે

સુરક્ષિત ન હોવાથી, અમારી બેંક દ્વારા ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ માં સમાવિષ્ટ તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકારનો ઉપયોગ કરવાનું અને સદર મિલકતના સંબંધમાં માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત ન કરવાનું અને સદર સંયુક્ત માલિકીની સ્થાપર મિલકતમાં શ્રી રમણિકલાલ સી. ભાલારાના હિસ્સાના સંબંધમાં બેંકના લેણાંની વસૂલાત માટે પેનિંગ દાવામાં ચુકાદા પહેલાં જમી મેળવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

(જ) કેસની ઉપરોક્ત હકીકતો અને સંજોગોને જોતાં, તારીખ ૧૪.૦૯.૨૦૧૬ ની કાનૂની નોટિસના ફકરા-૫ માં જણાવેલી હકીકતોનો ઇનકાર કરવામાં આવે છે અને જો આ સંબંધમાં અમારી બેંક સામે કોઈ કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે, તો તેનો સામનો આપના અસીલોના ખર્ચે અને પરિણામોએ કરવામાં આવશે, જે કૃપા કરીને નોંધશો અને આપના અસીલોને તે મુજબ જણાવશો."

૯. આમ, એવું જણાય છે કે બેંકે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રોકી રાખવાની તેમની કાર્યવાહીને ન્યાયી ઠેરવવા માટે ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ નો આશરો લીધો છે, તે આધારે કે ભલે મેસર્સ રાઘેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડે તેની જવાબદારીઓ ચૂકવી દીધી છે, તેમ છતાં મેસર્સ રાઘેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લીમિટેડે હજુ બેંકના લેણાં ભરપાઈ કરવાના બાકી છે.

૧૦. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, રિટ-અરજદારો નીચે મુજબના ગ્રાઉન્ડ્સ રજૂ કરીને આ રિટ-અરજ સાથે આ અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા છે:

"એ. કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ વધુ સારી શરતો અને સેવાઓ આપતી હોવાથી, અરજદારોએ સામાવાળા બેંકની સંમતિથી પોતાનું લોન ખાતું ત્યાં ટ્રાન્સફર કરવાનું નક્કી કર્યું. સામાવાળા બેંકને તે શરતો પૂરી પાડવામાં આવી હતી અને તેઓ તેનાથી વાકેફ હતા કે જેના પર અરજદાર નં. ૧ નું ખાતું કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ દ્વારા ટેક-ઓવર કરવાનું હતું. એવું સંમત થયું હતું કે કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ લોનની જવાબદારી ટેક-ઓવર કરતી હોવાથી, પરિણામે, માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો તેને સોંપવામાં આવશે.

બી. સામાવાળા બેંકને તારીખ ૦૪/૦૮/૨૦૧૬ ના રોજ કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ તરફથી આર.ટી.જી.એસ. દ્વારા બાકી રકમની સંપૂર્ણ ચુકવણી મળી હતી અને અરજદારોને તારીખ ૨૦/૦૮/૨૦૧૬ નું 'નો-ડ્યુ' પ્રમાણપત્ર પણ જારી કર્યું હતું. જ્યારે ટેક-ઓવરનો વ્યવહાર ચાલી રહ્યો હતો અને બાકી રકમ મેળવતી વખતે સામાવાળાએ કોઈ આક્ષેપનો અંશ પણ વ્યક્ત કર્યો ન હતો. સી.

સામાવાળાને બાકી રકમ ટ્રાન્સફર કર્યા પછી, અરજદારે સામાવાળાને માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવા માટે ઘણી વિનંતીઓ કરી હતી જે

માત્ર અરજદાર નં. ૧ ના લેણાં સુરક્ષિત કરવાના હેતુથી જામીનગીરી તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા, જે ચૂકવી દેવામાં આવ્યા છે.

ડી. સામાવાળાનું એવું વલણ કે તેઓ અન્ય ગ્રાહક એટલે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના લેણાં માટે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રોકી રાખી શકે છે તે ગેરકાનૂની અને અસમર્થનીય છે, કારણ કે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજોની જામીનગીરી માત્ર અરજદાર નં. ૧ ની લોન સુરક્ષિત કરવાના હેતુ માટે જ આપવામાં આવી હતી, અન્ય કોઈ ગ્રાહક માટે નહીં.

ઈ. વિવિધ નામદાર વડી અદાલતો અને ભારતના નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ માત્ર ગ્રાહકના ખાતામાં સામાન્ય બાકી રકમ માટે તે ગ્રાહકની મિલકતો પર જ થઈ શકે છે, અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે નહીં. તેમ છતાં, સામાવાળા અન્ય ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમના સંદર્ભમાં પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે, ભલે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજોની જામીનગીરી અન્ય ગ્રાહકના લોન ખાતાને સુરક્ષિત કરવા માટે આપવામાં આવી ન હતી.

એફ. ગમે તે હોય, અગાઉ જણાવેલ કોઈપણ બાબતને નુકસાન પહોંચાડ્યા વિના, સામાવાળાએ પોતાના વર્તન દ્વારા, અરજદાર નં. ૧ ને ધીરેલી લોનની રકમ સુરક્ષિત કરવા માટે અરજદારોએ જમા કરાવેલા

માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પર સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવી દીધો છે. કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ દ્વારા સામાવાળા પાસેથી લોન ખાતું ટેક-ઓવર કરવાનો સમગ્ર વ્યવહાર એ સમજણ સાથે કરવામાં આવ્યો હતો કે એકવાર તમામ બાકી લેણાં સામાવાળાને ચૂકવી દેવામાં આવે, એટલે સામાવાળા કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટ દ્વારા ધીરેલી રકમને સુરક્ષિત કરવા માટે અરજદારોને માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો સોંપી દેશે. સામાવાળાને વચન મુજબ સંપૂર્ણ બાકી રકમ મળી ગઈ હોવા છતાં, તેમણે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો છે જ્યારે તેઓ હજુ પણ સમગ્ર રકમ પોતાની પાસે રાખી રહ્યા છે. સામાવાળા દ્વારા રકમ વસૂલ ન થઈ ત્યાં સુધી કોઈ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને સામાવાળા દ્વારા આક્ષેપો માત્ર ત્યારે જ કરવામાં આવ્યા જ્યારે તેમણે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવાની પોતાની જવાબદારી પૂરી કરવાની હતી.

જી. સામાવાળાની ગેરકાનૂની ક્રિયાઓ માત્ર અરજદારોના હિતોને જ નહીં પરંતુ કો-ઓપરેટિવ બેંક ઓફ રાજકોટને પણ નુકસાન પહોંચાડે છે અને તેનાથી અરજદાર નં. ૧ પર નિર્ભર કેટલાક કામદારોની રોજગારી જોખમમાં મુકાશે. એચ. ટેક-ઓવરના વ્યવહાર પહેલાં, સામાવાળા તમામ હકીકતોથી વાકેફ હતા અને ખુદ્દી આંખે ટેક-ઓવરના વ્યવહાર

માટે સંમતિ આપી હતી. આઈ. આવા વ્યવહાર પછી, સામાવાળા બેંકે તેમના ઉત્તમ જ્ઞાત કારણોસર પ્રથમ વખત પોતાનું વલણ બદલ્યું છે.

જે. સામાવાળા બેંકે અરજદાર કંપનીના અલગ કાનૂની અસ્તિત્વને સંપૂર્ણપણે અવગણ્યું છે અને બે અલગ અલગ વ્યક્તિઓને જોડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે જે અસમર્થનીય છે.

કે. જો મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડનું ખાતું એન.પી.એ. થયું હોય, તો તેવી વસૂલાત મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડની લોનની રકમ સુરક્ષિત કરવા માટે ગીરો મૂકવામાં આવેલી મિલકતોમાંથી જ કરવાની રહેશે. "

રિટ—અરજદારો વતી રજૂઆતો:

૧૧. રિટ—અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી અશોક એલ. શાહે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વર્તમાન કેસમાં કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ કોઈ પણ રીતે લાગુ પડતી નથી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે બેંક જામીનગીરી રોકી રાખવા માટે બિલકુલ ન્યાયી નથી કારણ કે કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ બેંકને માત્ર તે જ વ્યક્તિ દ્વારા લેવાયેલી લોનની ચુકવણી માટે જામીનગીરી રોકી રાખવા સક્ષમ બનાવે છે. તેમણે સબમિટ કર્યું હતું કે રિટ—અરજદારો દ્વારા કોઈ રકમ ચૂકવવાની બાકી ન હોવાથી, બેંકની એ દલીલ કાયદામાં ટકી શકે તેવી નથી કે રિટ—અરજદારો મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ડિરેક્ટરો

પણ હોવાને કારણે તેમજ મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના સંબંધમાં થયેલા વ્યવહારના જામીનદારો હોવાને કારણે, માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો બેંક દ્વારા રોકી શકાય છે. શ્રી શાહના જણાવ્યા મુજબ, અરજદારો અને બેંક વચ્ચે થયેલા કરારમાં કોઈ સ્પષ્ટ કલમની ગેરહાજરીમાં જામીનગીરીઓ રોકી રાખવા માટે આ કોઈ ન્યાયી ગ્રાઉન્ડ હોઈ શકે નહીં.

૧૨. રિટ-અરજદારો વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી ધ્યાને લેતા, મારી સમક્ષ વિચારણા માટેનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે, શું બેંક ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ હેઠળના તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકારનો ઉપયોગ કરીને, મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડને આપેલી લોન માટે વધારાની જામીનગીરી તરીકે રિટ-અરજદારોના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રોકી રાખવા માટે કાયદેસર રીતે હકદાર છે, જેમના માટે રિટ-અરજદાર નં. ૨ અને ૩ જામીનદારો તરીકે રહ્યા છે.

કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ અને બેંકના સામાન્ય

પૂર્વાધિકાર અંગેનો કાયદો.

૧૩. ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવી છે:

"૧૭૧. બેંકર્સ, ફેક્ટર્સ, વોર્ફિન્જર્સ, એટર્નીઝ અને પોલિસી-બ્રોકર્સનો સામાન્ય પૂર્વાધિકાર. - બેંકર્સ, ફેક્ટર્સ, વોર્ફિન્જર્સ, હાઈકોર્ટના એટર્નીઝ અને પોલિસી-બ્રોકર્સ, તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, ખાતાની

સામાન્ય બાકી રકમ માટે જમીનગીરી તરીકે, તેમને સોંપવામાં આવેલ (બેલ કરાયેલ) કોઈપણ માલ રોકી રાખી શકે છે; પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિઓને, જ્યાં સુધી તે અસરમાં કોઈ સ્પષ્ટ કરાર ન હોય ત્યાં સુધી, આવી બાકી રકમ માટે જમીનગીરી તરીકે તેમને સોંપવામાં આવેલ માલ રોકી રાખવાનો અધિકાર નથી."

૧૪. ઉપર ઉલ્લેખિત કલમ ૧૭૧ 'માલ' (ગુડ્સ) વિશે વાત કરે છે. 'માલ' શબ્દ સેલ ઓફ ગુડ્સ એક્ટની કલમ ૨(૭) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.

"માલ' શબ્દની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ સંદર્ભિત છે: "'માલ' એટલે વેદનીય દાવાઓ (એક્શનેબલ ક્લેઇમ્સ) અને નાણાં સિવાયની તમામ પ્રકારની જંગમ મિલકત; અને તેમાં સ્ટોક અને શેર, ઉગતો પાક, ઘાસ અને જમીન સાથે જોડાયેલી અથવા જમીનનો ભાગ હોય તેવી વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે જે વેચાણ પહેલાં અથવા વેચાણના કરાર હેઠળ અલગ કરવા માટે સંમત થયા હોય:"

૧૫. કાયદાની ઉપરોક્ત કલમ ૧૭૧ દર્શાવે છે કે બેંકર્સ, તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે જમીનગીરી તરીકે, તેમને સોંપવામાં આવેલ કોઈપણ માલ રોકી રાખી શકે છે.

૧૬. ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ બે ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરી અંગે છે. બેંકર પાસે ખાતાની સામાન્ય

બાકી રકમ માટે તેમને સોંપવામાં આવેલ કોઈપણ માલ અથવા જામીનગીરીઓ રોકી રાખવાનો પૂર્વાધિકારનો અધિકાર છે. તે તેના ગ્રાહક દ્વારા બેંકર તરીકે તેના હાથમાં મુકવામાં આવેલી તમામ જામીનગીરીઓ સુધી વિસ્તરે છે, જે ખાસ કરીને વિનિયોજિત કરવામાં આવી નથી. બેંકર ગ્રાહક પાસેથી બાકી નીકળતી સામાન્ય રકમની ચુકવણી માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે, કાં તો તે સમયે જ્યારે જામીનગીરીઓ જમા કરવામાં આવી હતી, અથવા તે પછીના કોઈપણ સમયે, જ્યારે તે કાયદેસર રીતે તેના હાથમાં રહે છે. કાયદો બેંકરને તેના ગ્રાહકો સાથે બેંકર તરીકેના વ્યવહારો દરમિયાન તેના કબજામાં આવતી તમામ જામીનગીરીઓના કિસ્સામાં તેના પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપે છે, સિવાય કે પૂર્વાધિકાર સાથે અસંગત એવો કોઈ સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત કરાર હોય. ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ નો બીજો ભાગ દર્શાવે છે કે બેંકર્સ, ફેક્ટર્સ, વોર્હિન્જર્સ, હાઈકોર્ટના એટર્નીઝ અને પોલિસી બ્રોકર્સ સિવાય, અન્ય કોઈને આવી બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે રોકી રાખવાનો અધિકાર નથી. [જુઓ સ્ટેટ બેંક ઓફ પટિયાલા વિરુદ્ધ નોર્થલેન્ડ શુગર કોમ્પ્લેક્સ લિમિટેડ, (૨૦૦૪) ૫૫ એસ.સી.એલ. ૯૨]

૧૭. સર્વોચ્ચ અદાલતે, બોર્ડ ઓફ ટ્રસ્ટીઝ ઓફ ધ પોર્ટ ઓફ બોમ્બે વિરુદ્ધ એમ. શ્રીયાનેશ નીટર્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૨૯૪૭ ના કેસમાં, કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કર્યું છે જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ બે ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ

બેંકર સહિતની ચાર શ્રેણીઓને પૂર્વાધિકારનો વૈધાનિક અધિકાર આપે છે. કલમ ૧૭૧ નો બીજો ભાગ તેમાં દર્શાવેલ શ્રેણીઓ સિવાયની વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે. તે નીચે મુજબના પ્રભાવ માટે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"આ કલમ બે ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ માત્ર ચાર શ્રેણીઓ, એટલે કે, બેંકરો, આડતિયાઓ, ઘાટવાળાઓ અને હાઈકોર્ટના એટર્નીઓ તેમજ પોલિસી-બ્રોકરોને કલમ ૧૭૧ માંથી મુક્ત થવાના કરારને આધીન ધારણાધિકાર નો વૈધાનિક અધિકાર આપે છે. કલમ ૧૭૧ નો બીજો ભાગ ઉપરોક્ત પાંચ શ્રેણીઓ સિવાયની વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે અને તેમને કલમ ૧૭૧ ધારણાધિકાર નો વૈધાનિક અધિકાર આપતી નથી. તે જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુધી તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર ન હોય ત્યાં સુધી તેઓને જામીન તરીકે સોંપવામાં આવેલી મિલકતો રાખવાનો કોઈ અધિકાર રહેશે નહીં. જ્યારે કલમ ૧૭૧ માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓની પ્રથમ શ્રેણીના સંબંધમાં કલમ પોતે જ વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં માલને જામીનગીરી તરીકે રાખવા માટે સક્ષમ બનાવે છે, પરંતુ અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ કે જેને માલ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો હોય, તેના સંબંધમાં તેમને જામીનગીરી તરીકે રાખવાનો અધિકાર ત્યારે જ વાપરી શકાય જો તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય."

૧૮. દેવેન્દ્રકુમાર લાલચંદજી વિ. ગુલાબસિંહ નેખેસિંહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૬ નાગપુર ૧૧૪ ના કેસમાં, અદાલત દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ

વિષય પર ચોક્કસ જોગવાઈઓની ગેરહાજરીમાં, જ્યારે બેંક દ્વારા એક ખાતામાં નાણાં રાખવામાં આવ્યા હોય અને આ નાણાંના સંબંધમાં ચુકવણી કરનાર અન્ય ખાતા પર બેંકનું લેણું ધરાવતો હોય, ત્યારે બેંકરનો ધારણાધિકાર બેંકને તેના હાથમાં રહેલા ચુકવણી કરનારના તમામ નાણાં પર એક બોજો આપે છે, જેથી તેઓને બેંક જે પણ ખાતું પસંદ કરે તેમાં તબદીલ કરી શકાય, જેથી દેવાની મજરે અથવા પતાવટ કરી શકાય. તે નીચે મુજબની અસર માટે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

"અંગ્રેજી કાયદા હેઠળ બેંકર પાસે આવો ધારણાધિકાર હોય છે તે કેટલાક કેસોમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. (૧૮૯૮) એ.સી. ૬૯૩ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે 'જેમ કે ખાતું ચાલુ હોવા દરમિયાન બેંકને તેમના ટ્રસ્ટ સ્વરૂપની નોટિસ મળી હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું, તેથી બેંક લિક્વિડેશનમાં રહેલી કંપની સામેના પોતાના દાવા સામે તેને મજરે મેળવવા માટે હકદાર હતી.' (૧૮૭૨) ૮ એક્સ. ૧૦ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે બેંકર ખાતાઓ સંયોજિત કરવા અને ધારણાધિકાર નો ઉપયોગ કરવા માટે હકદાર છે. વેંકટેશ અચ્યર તેમના 'લો ઓફ કોન્ટ્રાક્ટ્સ', આવૃત્તિ ૩, પાના નં. ૯૦૨ પર કહે છે :'

ઇંગ્લેન્ડમાં, કલમમાં અભિપ્રેત પ્રકારના સામાન્ય ધારણાધિકાર ને સૌપ્રથમ વેપારની રૂઢિઓ દ્વારા બેંકરોના પક્ષમાં માન્યતા આપવામાં આવી હતી જે વ્યાપારી કાયદા માં પરિવર્તિત થઈ હતી.

જ્યાં ગ્રાહકે બેંક પાસે જમીનગીરીઓ જમા કરાવી હોય, ત્યાં બેંકરને તમામ જમીનગીરીઓ પર સામાન્ય ધારણાધિકાર આપવામાં આવતો હતો, સિવાય કે તે કિસ્સાઓમાં જ્યાં જમા ચોક્કસ હેતુ માટે હોય અથવા જ્યાં ધારણાધિકાર સાથે અસંગત હોય તેવો કોઈ કરાર અથવા સંમતિ હોય. આમ, જો જમીનગીરીઓ સુરક્ષિત રાખવા માટે જમા કરવામાં આવી હોય અથવા જો ડિપોઝિટના ઉદ્દેશ્ય તરીકે કોઈ ચોક્કસ હેતુનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય, તો બેંકર બાકી નીકળતી સામાન્ય બાકી રકમના સંબંધમાં જમીનગીરીઓ પર ધારણાધિકાર નો દાવો કરી શકતો નથી.... જ્યારે નાણાં એક ખાતામાં રાખવામાં આવ્યા હોય અને આ નાણાંના સંબંધમાં ચુકવણી કરનાર અન્ય ખાતા પર બેંકનું લેણું ધરાવતો હોય, ત્યારે બેંકરનો ધારણાધિકાર બેંકને હાથમાં રહેલા ચુકવણી કરનારના તમામ નાણાં પર એક ચાર્જ આપે છે, જેથી તેઓને બેંક જે પણ ખાતું પસંદ કરે તેમાં તબદીલ કરી શકાય, જેથી દેવાની મજરે અથવા પતાવટ કરી શકાય.' આ તે છે જે (૧૯૩૪) આઈ.એલ.આર. ૧૨ રંગૂન ૨૫ અને એ.આઈ.આર. ૧૯૨૬ સિંધ ૨૨૫ માં જણાવવામાં આવ્યું છે, જો કે આ કેસોના વિશિષ્ટ સંજોગોને કારણે ધારણાધિકારની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી; પરંતુ (૧૮૭૬) ૧ એ.સી. ૫૫૪ ના અંગ્રેજી કેસમાં

સ્થાપિત સિદ્ધાંતને અનુસરીને આ બંને કેસોમાં કાયદો ખૂબ જ સ્પષ્ટ રીતે પ્રબોધિત કરવામાં આવ્યો છે. ઉપર ઉલ્લેખિત કેસ લો પર આધાર રાખીને હું એવા અભિપ્રાયનો છું કે આ કેસમાં વાદી તેના હાથમાં રહેલા પ્રતિવાદીના તમામ નાણાં પર બેંકરના ધારણાધિકાર માટે હકદાર હતો અને જો તે તેમ ઈચ્છે તો બંને ખાતાઓ સંયોજિત કરવાનો અને એકમાંથી બીજામાં ટ્રાન્સફર કરવાનો પણ અધિકાર ધરાવતો હતો..." (પાના નં. ૧૧૬)

૧૯. પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે, પંજાબ નેશનલ બેંક લિમિટેડ વિ. અરૂં મલ દુર્ગા દાસ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૬૩૨ ના કેસમાં, કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ હેઠળ અભિપ્રેત બેંકના સામાન્ય ધારણાધિકાર પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મેળવ્યો હતો. અંગ્રેજી કાયદાનો એ નિયમ કે બેંક પાસે ધારણાધિકાર છે અથવા વધુ યોગ્ય રીતે, તેના હાથમાં રહેલા તેના ગ્રાહકોના તમામ નાણાં સામે મજરે કરવાનો અધિકાર છે, તેને ભારતમાં એક નિયમ તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે બેંક દ્વારા એક ખાતામાં નાણાં રાખવામાં આવ્યા હોય અને થાપણદાર અન્ય ખાતા પર બેંકનું લેણું ધરાવતો હોય, ત્યારે બેંકર તેના ધારણાધિકાર ના આધારે તેના હાથમાં રહેલા થાપણદારના તમામ નાણાં પર બોજો ધરાવે છે અને દેવાની મજરે કરવા અથવા પતાવટ કરવાના હેતુથી બેંકર ઈચ્છે તે ખાતામાં નાણાં ટ્રાન્સફર (તબદીલ) કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું :

"૧૪. અંગ્રેજી કાયદાનો એ નિયમ કે બેંક પાસે ધારણાધિકાર છે અથવા વધુ યોગ્ય રીતે, તેના હાથમાં રહેલા તેના ગ્રાહકોના તમામ નાણાં સામે મજરે કરવાનો અધિકાર છે, તેને ભારતમાં નિયમ તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. આ નિયમ મુજબ જ્યારે બેંક દ્વારા એક ખાતામાં નાણાં રાખવામાં આવ્યા હોય અને થાપણદાર અન્ય ખાતા પર બેંકનું લેણું ધરાવતો હોય, ત્યારે બેંકર તેના ધારણાધિકાર ના આધારે તેના હાથમાં રહેલા થાપણદારના તમામ નાણાં પર બોજો ધરાવે છે અને દેવાની મજરે કરવા અથવા પતાવટ કરવાના હેતુથી બેંકર ઈચ્છે તે ખાતામાં નાણાં ટ્રાન્સફર કરવા માટે સ્વતંત્ર છે: જુઓ લોયડ્સ બેંક લિમિટેડ વિ. એડમિનિસ્ટ્રેટર જનરલ ઓફ બર્મા એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ રંગૂન ૬૬ અને દેવેન્દ્રકુમાર લાલચંદ્રજી વિ. ગુલાબસિંહ એ.આઈ.આર. ૧૯૪૬ નાગપુર ૧૧૪." (પાના નં. ૬૩૫)

૨૦. લંડન એન્ડ ગ્લોબ ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન [૧૯૦૨] ૨ ચાન્સેન ડિવિઝન ૪૧૬ ના કેસમાં, એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે જો આ પ્રકારે જમા કરાવેલી જમીનગીરીઓ સુરક્ષિત લોનની ચુકવણી થયા પછી બેંકરના હાથમાં છોડી દેવામાં આવે, તો જમીનગીરીઓ સામાન્ય ધારણાધિકાર ને આધીન બને છે કારણ કે ગ્રાહકે તેમને છોડીને પુનઃ જમા કરાવી હોવાનું માનવામાં આવે છે. બીજી બાજુ, જો ધીરાણ સુરક્ષિત કરવા માટે જમા કરાવેલી જમીનગીરીઓના વેચાણ પર કોઈ વધારાની રકમ બાકી રહે છે, તો બેંકરને સામાન્ય ખાતા પર

ગ્રાહક પાસેથી બાકી નીકળતી અન્ય રકમ સામે આવી વધારાની રકમને મજરે કરવાનો અધિકાર હોઈ શકે છે. આથી નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

"ગ્રાહક અને બ્રોકર વચ્ચેના વ્યવહારોના પરિણામે ગ્રાહક દ્વારા બ્રોકરને ચૂકવવાની રકમ બાકી નીકળતી હતી, અને બ્રોકરના કબજામાં એવી જમીનગીરીઓ હતી જે ગ્રાહકના બ્રોકર તરીકેના તેના વ્યવસાયના ભાગરૂપે તેના હાથમાં આવી હતી. આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે બ્રોકર પાસે ગ્રાહક સામે બાકી નીકળતા ખાતા માટે તે જમીનગીરીઓ રાખવાનો અધિકાર છે."

૨૧. બેંકના સામાન્ય ધારણાધિકાર ને સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સિવિલિયન બેંક વિ. વિજય કુમાર એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૧૦૬૬ તરીકે રિપોર્ટ થયેલા કેસમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબની અસર માટે ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

"...ઉપરોક્ત ફકરાઓ દર્શાવે છે કે વ્યાપારી પ્રણાલી દ્વારા બેંકિંગ વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગરૂપે ગ્રાહક દ્વારા અથવા તેના વતી જમા કરાયેલ તમામ પ્રકારની જમીનગીરીઓ અથવા નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ પર બેંક સામાન્ય ધારણાધિકાર ધરાવે છે અને સામાન્ય ધારણાધિકાર એ ન્યાયિક રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત બેંકરનો એક મૂલ્યવાન અધિકાર છે અને વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, બેંકિંગ વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગરૂપે ગ્રાહક પાસેથી મળેલી આવી જમીનગીરીઓ કે બિલો

પર બેંકર સામાન્ય ધારણાધિકાર ધરાવે છે અને ગ્રાહકના ડેબિટ બેલેન્સ ને ઘટાડવાના હેતુથી ગ્રાહક પાસેથી બાકી નીકળતી કોઈપણ બાકી રકમના સંબંધમાં ઉપજતી રકમનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે. આવો ધારણાધિકાર એફ.ડી.આર. સહિતના નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ ને પણ લાગુ પડે છે જે ગ્રાહક દ્વારા વસૂલાતના હેતુ માટે બેંકને મોકલવામાં આવે છે. એ કહેવાની જરૂર નથી કે આવો ધારણાધિકાર એફ.ડી.આર. સુધી પણ વિસ્તરે છે જે ગ્રાહક દ્વારા જમા કરવામાં આવે છે." (પાના નં. ૧૦૬૯)

૨૨. કે. સીતા વિ. ધ કોર્પોરેશન બેંક ૧ (૨૦૦૦) બી.સી. ૧૯૯ ના કેસમાં, આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ફકરા ૩ થી ૯ માં અવલોકન કર્યું :

"અરજદાર એવી દલીલ કરે છે કે જ્યારે દાગીના ચોક્કસ લોન સામે બેંક પાસે ગીરો મૂકવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે ભારતીય કરાર અધિનિયમ (ટૂંકમાં 'અધિનિયમ') ની કલમ ૧૭૪ ને ધ્યાને લેતા અન્ય દેવાંઓને આવરી લેવા માટે બેંક પાસે સામાન્ય ધારણાધિકાર હોઈ શકે નહીં. સદરહુ દલીલના સમર્થનમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જગદીશ્વર રેડ્ડી વિ. મેનેજર, આંધ્ર બેંક ૧૯૮૮ (૧) એ.એલ.ટી. ૬૦૫ માં આ અદાલતના નિર્ણય પર મક્કમ ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે.

બીજી બાજુ, સામાવાળા બેંકની એવી દલીલ છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તેની પાસે સામાન્ય ધારણાધિકાર છે અને એ હકીકત કે ઘરેણાં ચોક્કસ લોન મેળવવા માટે ગીરો મૂકવામાં આવ્યા હતા તે વિપરીત કરાર સમાન નથી. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ હેઠળ પણ, ત્યારબાદના ધીરાણના સંબંધમાં ગીરો રાખનાર ના પક્ષમાં પૂર્વધારણા છે. અંતમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે, કોઈપણ સંજોગોમાં, રિટ અરજી ટકવાપાત્ર નથી અને અરજદારનો ઉપાય, જો કોઈ હોય તો, દીવાની અદાલત નો સંપર્ક કરવાનો છે. ઉપરોક્ત દલીલોના સમર્થનમાં, સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલે સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર, કુન્હન મયાન અને અન્ય વિ. ધ બેંક ઓફ મદ્રાસ (૧૮૯૬) આઈ.એલ.આર. (૧૯) મદ્રાસ ૨૩૪, એન.ટી.પી.સી. લિમિટેડ વિ. ભાનુ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, અને કેનરા બેંક વિ. તારકા પ્રભુ પબ્લિશર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ માં રિપોર્ટ થયેલા ચુકાદાઓ પર ભરોસો મૂક્યો છે. એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે જગદીશ્વર રેડ્ડી વિ. મેનેજર, આંધ્ર બેંક, (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર, (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા દ્વારા ગર્ભિત રીતે રદબાતલ કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવું જોઈએ.

ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ બેંકર્સ, ફેક્ટર્સ, વૉર્ફિન્જર્સ, એટર્ની અને પોલિસી-બ્રોકરોના સામાન્ય ધારણાધિકાર વિશે પ્રાવધાન કરે છે. તે જોગવાઈ કરે છે કે બેંકર્સ, ફેક્ટર્સ, વૉર્ફિન્જર્સ, હાઈકોર્ટના એટર્ની અને પોલિસી-બ્રોકરો, વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરાયેલ કોઈપણ માલ રાખી શકે છે; પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિઓને આવી બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરાયેલ માલ રાખવાનો અધિકાર નથી, સિવાય કે તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય. અધિનિયમની કલમ ૧૭૩ અને ૧૭૪ ગીરો રાખનારના ગીરો મુકેલા માલને રાખવાના અધિકાર વિશે પ્રાવધાન કરે છે. કલમ ૧૭૩ જોગવાઈ કરે છે કે ગીરો રાખનાર ગીરો મુકેલા માલને માત્ર દેવાની ચુકવણી અથવા વચનના પાલન માટે જ નહીં, પરંતુ દેવાના વ્યાજ માટે અને ગીરો મુકેલા માલના કબજા અથવા સંરક્ષણના સંબંધમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા તમામ જરૂરી ખર્ચ માટે રાખી શકે છે. કલમ ૧૭૪ જોગવાઈ કરે છે કે ગીરો રાખનાર, તે અસરના કરારની ગેરહાજરીમાં, ગીરો મુકેલા માલને જે દેવા અથવા વચન માટે ગીરો મૂકવામાં આવ્યા હોય તે સિવાયના અન્ય કોઈ દેવા અથવા વચન માટે રાખશે નહીં, પરંતુ આવો કરાર, વિપરીત કંઈપણની ગેરહાજરીમાં, ગીરો રાખનાર દ્વારા કરવામાં આવેલા

ત્યારબાદના ધીરાણના સંબંધમાં માની લેવામાં (ગૃહીત ધરી લેવામાં) આવશે.

અરજદારની એવી દલીલ છે કે જ્યારે કોઈ ચોક્કસ ગીરો હોય જે વિપરીત કરાર સૂચવે છે ત્યારે કલમ ૧૭૧ હેઠળનો સામાન્ય ધારણાધિકાર ઉપલબ્ધ નથી. આ દલીલને, નિઃશંકપણે, જગદીશ્વર રેડ્ડી વિ. મેનેજર, આંધ્ર બેંક, (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાંથી સમર્થન મળે છે. તે કેસમાં અરજદારે સામાવાળા- બેંક પાસે પોતાના સોનાના દાગીના ગીરો મૂકીને રૂ. ૬,૦૦૦/- ની લોન મેળવી હતી. તે તે જ બેંકમાંથી ત્રીજી વ્યક્તિ દ્વારા મેળવવામાં આવેલી લોન માટે અન્ય વ્યક્તિ સાથે જામીનદાર તરીકે પણ રહ્યો હતો. જ્યારે અરજદારે તેના દ્વારા લેવામાં આવેલી લોન પરત ચૂકવવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને ગીરો મૂકેલા સોનાના દાગીના પરત કરવાની માંગ કરી, ત્યારે સામાવાળા- બેંકે જ્યાં સુધી અન્ય લોન જેના માટે તે જામીનદાર તરીકે છે તે પણ ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સોનાના દાગીના પરત કરવાનો ઈનકાર કર્યો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર દ્વારા લીધેલી લોનની ચુકવણી પર, નિક્ષેપ (બેઇલમેન્ટ)/ગીરોનો કરાર સમાપ્ત થાય છે અને નિક્ષિપધારક/ગીરો રાખનાર માલ પરની તેની વિશેષ મિલકતથી વંચિત થાય છે અને જો કાયદા હેઠળ માલ રાખવાનો તેનો અન્ય કોઈ અધિકાર ન હોય તો તેણે માલ નિક્ષેપકર્તા/ગીરો મૂકનારને પરત કરવો પડશે. એવું પણ ઠરાવવામાં

આવ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ ચોક્કસ હેતુ માટે કોઈ જમા કરવામાં આવી હોય, ત્યારે આપેલા સંજોગોમાં, જ્યાં સુધી વિપરીત કોઈ કરાર ન હોય ત્યાં સુધી, એવું ગર્ભિત કરી શકાય નહીં કે વિશિષ્ટ હેતુ માટે જમા કરાયેલી મિલકત પર બેંકનો સામાન્ય ધારણાધિકાર છે અને અરજદાર દ્વારા ગીરો મૂકેલા સોનાના દાગીના પર સામાન્ય ધારણાધિકાર નો દાવો કરવાનું બેંક માટે ખુલ્લું ન હતું. સ્પષ્ટ કરાર માત્ર અરજદારના વ્યક્તિગત દેવાની ચુકવણી માટે હતો. અરજદાર દ્વારા તેના વ્યક્તિગત દેવાની ચુકવણી કરવાની ઓફર કરવા છતાં સોનાના દાગીના મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કરવાની સામાવાળા-બેંકની કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે ગેરકાનૂની છે. આથી, અરજદાર સદરહુ દેવું ચૂકવવા અને ગીરો મૂકેલા સોનાના દાગીના પરત મેળવવાનો દાવો કરવા માટે હકદાર થયો હતો. સદરહુ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે, અદાલતે દિલ્હી હાઈકોર્ટના વિજય કુમાર વિ. જલંધર બોડી બિલ્ડર્સ એ.આઈ.આર. ૧૯૮૧ દિલ્હી ૧૨૬ ના ચુકાદા પર ભરોસો મૂક્યો હતો. દિલ્હી હાઈકોર્ટના કેસમાં, એક મજકૂર દેણદારે (જજમેન્ટ-ડેબ્ટર) પેનિંગ એક્ઝિક્યુશન પ્રોસીડિંગ (બાકી બજવણી કાર્યવાહી) માં તેના વતી બેંક-ગેરંટી જારી કરવા માટે બેંક પાસે બે ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસીપ્ટો (બાંધી મુદતની થાપણ રસીદો) જમા કરાવી હતી. ત્યારબાદ બેંક-ગેરંટી મુક્ત કરવામાં આવી હતી. જ્યારે હુકમનામું મેળવનાર વ્યક્તિએ (ડિકી-હોલ્ડર) બેંકના હાથમાં રહેલી ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસીપ્ટો

જમ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે બેંકે જમી સામે વાંધો ઉઠાવતા દલીલ કરી કે મજકૂર દેણદાર પાસેથી બેંકને મળવાપાત્ર રકમ માટે બેંક જમા રસીદો પર ધારણાધિકાર ધરાવે છે અને તેથી એફ.ડી.આર. જમીને પાત્ર નથી. દિલ્હી હાઈકોર્ટે બેંકની દલીલને નકારી કાઢતા ઠરાવ્યું કે જે ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસીપ્ટો માત્ર બેંક-ગેરંટીના સંબંધમાં આપવામાં આવી હતી, તેથી બેંક-ગેરંટી સંબંધિત કવરિંગ લેટર (સાથેનો પત્ર) અને તેના પરનું શેરો બેંકના સામાન્ય ધારણાધિકાર થી વિપરીત કરારની રચના કરશે અને પરિણામે બેંકનો તેના પર કોઈ ધારણાધિકાર નથી અને હુકમનામું મેળવનાર વ્યક્તિ મજકૂર દેણદારની માલિકીની ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસીપ્ટો જમ કરવા માટે હકદાર નથી.

જો કે, દિલ્હી હાઈકોર્ટનો ચુકાદો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર, (ઉપરોક્ત) માં ઉલટાવવામાં આવ્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે, પ્રશ્નગત એફ.ડી.આર. સાથેના કવરિંગ લેટર્સના અવલોકન પરથી, એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યું કે તે બે એફ.ડી.આર. ના સંબંધમાં અપીલકર્તા-બેંકના પક્ષમાં સામાન્ય ધારણાધિકાર સર્જાય છે અને જ્યાં સુધી કોઈપણ ખાતામાં કોઈ રકમ બાકી હોય ત્યાં સુધી બેંકને એફ.ડી.આર. રાખવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું કે માત્ર એટલા માટે કે બે એફ.ડી.આર. બેંક-ગેરંટી જારી કરવા માટે જમીનગીરી તરીકે પણ આપવામાં આવી હતી, તેથી આ પ્રકારે

સર્જાયેલો સામાન્ય ધારણાધિકાર બેંક-ગેરંટી મુક્ત થતાં જ સમાપ્ત થઈ શકે નહીં. એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર એટલા માટે કે બે એફ.ડી.આર. ની જામીનગીરીના આધારે અપીલકર્તા-બેંકે ગેરંટી આપી હતી, એવું કહી શકાય નહીં કે બેંકર પાસે માત્ર મર્યાદિત વિશિષ્ટ ધારણાધિકાર હતો અને તે બે એફ.ડી.આર. પર સામાન્ય ધારણાધિકાર ન હતો. તેના ચુકાદામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, ચિટી ઓન કોન્ટ્રાક્ટ, પેજેટ્સ લો ઓફ બેંકિંગ વગેરે જેવા અનેક ગ્રંથોનો સંદર્ભ આપ્યા પછી, "બેંકરના ધારણાધિકાર" પદનો અર્થ અને વ્યાપ સમજાવ્યો. સર્વોચ્ચ અદાલતે બ્રાન્ડાઓ વિ. બાર્નેટ (૧૮૪૬) ૧૨ સીએલ એન્ડ ફિન.૭૮૭ માંથી નીચેના અંશને પણ મંજૂરી સાથે ટાંક્યો :

બેંકરો ગ્રાહક દ્વારા બેંકર તરીકે તેમની પાસે જમા કરાયેલી તમામ જામીનગીરીઓ પર અતિશય રીતે સામાન્ય ધારણાધિકાર ધરાવે છે, સિવાય કે કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય, અથવા એવા સંજોગો હોય જે ધારણાધિકાર સાથે અસંગત ગર્ભિત કરાર દર્શાવે છે.

કુન્હન મયાન અને અન્ય વિ. ધ બેંક ઓફ મદ્રાસ, (ઉપરોક્ત) માં, મદ્રાસ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે એવા કેસની સુનાવણી કરવાની હતી જ્યાં વાદીએ ચોક્કસ દેવાં સુરક્ષિત કરવા માટે પ્રતિવાદી-બેંક પાસે અમુક દાગીના જમા કરાવ્યા હતા. ત્યારબાદ તેણે સુરક્ષિત દેવાં ચૂકવ્યા અને દાગીના પરત કરવાની માંગ કરી જ્યારે તે બેંક પ્રત્યે અન્ય રીતે દેવાદાર

હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વાદી પ્રતિવાદી સામાન્ય ધારણાધિકાર છોડી દેવા માટે સંમત થયા હોવાનું સાબિત ન કરે ત્યાં સુધી અન્ય દેવાં ચૂકવ્યા વિના દાગીના પરત મેળવવા માટે હકદાર ન હતો. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું :

સામાન્ય ધારણાધિકાર ના સંબંધમાં કાયદાનો નિયમ કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ માં સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. બેંકરો પાસે તેમની પાસે નિશ્ચિત કરાયેલી વસ્તુઓ પર આવો ધારણાધિકાર હોય છે સિવાય કે વિપરીત કોઈ કરાર હોય. આ કેસમાં આવા કરારનું અસ્તિત્વ સાબિત કરવાની જવાબદારી વાદીની હતી.... કાયદા દ્વારા બેંક પ્રથમ દૃષ્ટિએ (પ્રાઈમા ફેસી) જે સામાન્ય ધારણાધિકાર માટે હકદાર છે તે છોડી દેવા માટે બેંક સંમત થઈ હતી તે દર્શાવવાનું વાદી માટે અનિવાર્ય હોવાથી, મારે કહેવું જ જોઈએ કે મારા અભિપ્રાય મુજબ વાદી તેના પુરાવામાં નિષ્ફળ ગયો છે.

મદ્રાસ હાઈકોર્ટનો અન્ય એક નિર્ણય ઓફિશિયલ એજન્સી, મદ્રાસ વિ. રામાસ્વામી આઈ.એલ.આર. (૪૩) મદ્રાસ ૧૪૭ : એ.ઈ.આર. ૧૯૨૦ મદ્રાસ ૬૪ પણ તે જ અસર ધરાવે છે. મદ્રાસ હાઈકોર્ટના આ ચુકાદાઓ, જે બંધનકર્તા પૂર્વદ્રષ્ટાંતો છે, તેને જગદીશ્વર રેડ્ડી વિ. મેનેજર, આંધ્ર બેંક, (ઉપરોક્ત) માં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા ધ્યાને લેવામાં આવ્યા ન હતા. તે સિવાય, વિદ્વાન ન્યાયાધીશ કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૪ ના

પાછળના ભાગની અસર નોંધવામાં અથવા તેના પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગયા જેમાં નીચેના નિર્ણાયક શબ્દો શામેલ છે :

"પરંતુ આવો કરાર, વિપરીત કંઈપણની ગેરહાજરીમાં, ગીરો રાખનાર દ્વારા કરવામાં આવેલા ત્યારબાદના ધીરાણના સંબંધમાં માની લેવામાં આવશે." આ શબ્દોનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે વિપરીત કંઈપણની ગેરહાજરીમાં, એવું માની લેવું જ જોઈએ કે ગીરો રાખનાર પાસે તેના દ્વારા ગીરો મૂકનારને આપવામાં આવેલા ત્યારબાદના ધીરાણની વસૂલાત કરવા માટે તેની પાસે ગીરો મૂકેલા માલને રાખવાનો અધિકાર છે. પ્રસ્તુત કેસમાં અરજદારનો એવો કેસ નથી કે કલમ ૧૭૪ ના પાછળના ભાગ હેઠળ ઉપલબ્ધ પૂર્વધારણા અથવા કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ ઉપલબ્ધ સામાન્ય ધારણાધિકાર ના અધિકારને વિસ્થાપિત કરતો એવો કોઈ વિપરીત કરાર હતો. તેથી, એવું ઠરાવવું જ જોઈએ કે જગદીશ્વર રેડ્ડીના કેસ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય સાચો કાયદો નક્કી કરતો નથી અને તેને ગર્ભિત રીતે રદબાતલ ગણવો જોઈએ. એ પણ ઉલ્લેખ કરી શકાય કે આ નિર્ણય અન્ય મુદ્દા પર (રિટ પિટિશનની ટકવાપાત્રતા અંગે) ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યો ન હતો અને તેની સામે વિશિષ્ટ અસંમતિ દર્શાવવામાં આવી હતી. એન.ટી.પી.સી. લિમિટેડ વિ. ભાનુ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની બી. લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) માં, ડિવિઝન બેન્ચે

ઠરાવ્યું હતું કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશ દ્વારા સદરહુ મુદ્દા પર કરાયેલા અવલોકનોને ઓબિટર (પ્રાસંગિક કથન) તરીકે ગણવા જોઈએ.

સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, કાનપુર વિ. દીપક માલવીયા એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ અલ્હાબાદ ૧૬૫ માં, અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે, સર્વોચ્ચ અદાલતના સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર, (ઉપરોક્ત), કુન્દન વિ. બેંક ઓફ મદ્રાસ (૧૯૯૬) આઈ.એલ.આર. ૧૯ ૨૩૪, અને જગદીશ્વર રેડ્ડી વિ. મેનેજર, આંધ્ર બેંક, (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય સહિતના વિવિધ પૂર્વદ્રષ્ટાંતો પર વિચાર કર્યા પછી ઠરાવ્યું કે ગીરો એ નિક્ષેપ (બેઈલમેન્ટ) નું જ એક સ્વરૂપ છે અને તમામ ગીરો એ નિક્ષેપ છે. કલમ ૧૭૧ દ્વારા અભિપ્રેત બેંકરનો ધારણાધિકાર એ બેંકરના ધારણાધિકાર ને લગતી વિશિષ્ટ જોગવાઈ છે અને તે કલમ ૧૭૪ ની સામાન્ય જોગવાઈઓ પર ઓવરરાઈડિંગ ઇફેક્ટ (અધિક્રમિક અસર) ધરાવે છે જે ગીરો મુકેલા માલના સંબંધમાં ગીરો રાખનાર અને ગીરો મૂકનારના સંબંધો પૂરા પાડે છે. બેંકરનો ધારણાધિકાર આવા ગીરો પર લાગુ થશે અને જો દેણદારે અન્ય લોનના સંબંધમાં તેની રકમ ચૂકવી ન હોય તો બેંક ગીરો મુકેલો માલ રાખી શકે છે."

૨૩. વ્યાપારી રૂઢિ દ્વારા બેંકિંગ વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગરૂપે ગ્રાહક દ્વારા અથવા તેના વતી જમા કરાયેલા તમામ પ્રકારના વ્યાપારી દસ્તાવેજો (કોમર્શિયલ પેપર) પર બેંકર સામાન્ય ધારણાધિકાર ધરાવે છે. આ રૂઢિ કાં તો સ્પષ્ટ કરાર

દ્વારા અથવા ધારણાધિકાર સાથે અસંગત ગર્ભિત સંમતિ દર્શાવતા સંજોગો દ્વારા વિસ્થાપિત થાય છે. આ પ્રસ્તાવ ઘણો સમય પહેલાં ૧૮૪૬ માં બ્રાન્ડાઓ વિ. બાર્નેટ, (૧૮૪૬) ૧૨ સીએલ અને એફ ૭૮૭ ના અગ્રણી કેસમાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૪. ઈન રે ગોવ્સ, (૧૮૮૬) ૩૩ સી.એચ. ડી ૫૮૬ ના કેસમાં, જ્યાં જીવન વીમા પોલિસી એક જ્ઞાપન સાથે જમા કરવામાં આવી હતી જેમાં ડિપોઝિટને ૪,૦૦૦ પાઉન્ડની મર્યાદા સુધીની તમામ બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે દર્શાવવામાં આવી હતી, નોર્થ જે. એ ઠરાવ્યું કે સંમત ઓવરડ્રાફ્ટથી આગળ જામીનગીરીની અસરને વિસ્તારવા માટે ધારણાધિકાર ગર્ભિત ગણાશે નહીં. સામાન્ય ધારણાધિકાર સાથે અસંગત સંજોગોનું સૌથી વારંવાર જોવા મળતું ઉદાહરણ ચોક્કસ હેતુ માટેના ધીરાણને આવરી લેવા માટે દર્શાવવામાં આવેલી ડિપોઝિટના કિસ્સામાં છે. (જુઓ ચિટી ઓન કોન્ટ્રાક્ટ્સ ભાગ ૨ (૨૪મી આવૃત્તિ) ફફરો ૨૬૪૩).

૨૫. ધારણાધિકાર એ અન્ય વ્યક્તિની માલિકીની મિલકત ત્યાં સુધી રાખવાનો અધિકાર છે જ્યાં સુધી તેની પાસેથી મળવાપાત્ર હેવું ચૂકવવામાં ન આવે. આ કબજાત્મક ધારણાધિકાર છે. તેને ન્યાયિક રીતે 'ગર્ભિત ગીરો' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.

૨૬. બેંક આ કેસમાં સામાન્ય ધારણાધિકાર નો દાવો કરી રહી છે કારણ કે તેઓ કહે છે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના લેણાં માટે જામીનગીરી

તરીકે હકદાવેદના દસ્તાવેજો રાખવાનો તેમની પાસે અધિકાર છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેઓ બેંકરના ધારણાધિકાર નો દાવો કરે છે જે સામાન્ય ધારણાધિકાર નું એક વિશેષ સ્વરૂપ છે. તેઓ તેમના ગ્રાહકની એવી મિલકત રાખવાના અધિકારનો દાવો કરે છે જે બેંકર તરીકેના વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગરૂપે તેમના હાથમાં આવી છે.

૨૭. બ્રાન્ડાઓ વિ. બાર્નેટ (૧૨ સીએલ અને એફ ૭૮૭) માં, લોર્ડ કેમ્પબેલે ઉત્કૃષ્ટ વિધાન કર્યું હતું. તેમણે કહ્યું :

"બેંકરો ગ્રાહક દ્વારા બેંકર તરીકે તેમની પાસે જમા કરાયેલી તમામ જામીનગીરીઓ પર સામાન્ય ધારણાધિકાર ધરાવે છે, સિવાય કે કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય, અથવા એવા સંજોગો હોય જે ધારણાધિકાર સાથે અસંગત ગર્ભિત કરાર દર્શાવે છે".

૨૮. ભારતમાં વૈધાનિક કાયદો ટાઈટલ ડીફ્સ ના સંબંધમાં બેંકરના ધારણાધિકાર નો સ્પષ્ટપણે ઉદ્દેખ કરતો નથી, પરંતુ કરાર અધિનિયમમાં જે વિવિધ પ્રકારના ધારણાધિકાર ની ચર્ચા કરવામાં આવી છે, તે સર્વસમાવેશક નથી. ભારતીય કરાર અધિનિયમ કરારોને લગતા કાયદા સાથે સંકળાયેલો સંપૂર્ણ કોડ (સંહિતા) હોવાનો દાવો કરતો નથી. તે માત્ર તે કાયદાની અમુક શાખાઓને વ્યાખ્યાયિત અને સુધારે છે. આ અધિનિયમ કરારોને લગતા સમગ્ર કાયદા માટે સંપૂર્ણ નથી. ભારતીય કરાર અધિનિયમની પ્રસ્તાવના સ્પષ્ટપણે પ્રાવધાન કરે છે :

"જ્યારે કરારોને લગતા કાયદાના અમુક ભાગોને વ્યાખ્યાયિત અને સુધારે તે યોગ્ય છે; આથી તે નીચે મુજબ અધિનિયમિત કરવામાં આવે છે;"

૨૯. જ્યાં વૈધાનિક જોગવાઈઓ કોઈ ચોક્કસ બાબતને આવરી લેતી નથી ત્યાં અંગ્રેજી કાયદાના સિદ્ધાંતો, જ્યાં સુધી તેઓ ન્યાય, સામ્ય અને સદ્ધિવેકના નિયમોને મૂર્ત સ્વરૂપ આપે છે, ત્યાં સુધી લાગુ કરી શકાય છે; જુઓ ઇરાવદ્દી ફ્લોટિલા કંપની વિ. બગવાનદાસ, આઈ.એલ.આર. ૧૮ કલકત્તા ૬૨૦ (૬૨૮) (પી.સી.) અને જવાદત્ત આર. પિલાની વિ. બંસીલાલ મોતીલાલ, આઈ.એલ.આર. ૫૩ બોમ્બે ૪૧૪ (૪૧૮) : (એ.ઈ.આર. ૧૯૨૯ પી.સી. ૧૩૨ (૧૩૩)).

૩૦. કડક શબ્દોમાં કહીએ તો નાણાંના સંબંધમાં 'ધારણાધિકાર' શબ્દનો ઉપયોગ – જો કે વારંવાર ઉપયોગ થાય છે, તે સાચો નથી. તે બેંકની કબજા માં રહેલી જામીનગીરીઓ અને મિલકત પૂરતો મર્યાદિત છે. ગ્રાહકના કાગળો, માલ અને જામીનગીરી વગેરે પરના બેંકરના ધારણાધિકાર અને થાપણદારો પાસેથી બેંકને મળવાપાત્ર દેવા સામે થાપણો મજરે કરવાના બેંકના અધિકાર વચ્ચે ભેદ રેખા દોરવામાં આવી છે. તે કરારમાંથી, અથવા વ્યાપારી ઉપયોગથી અથવા કાયદાની રૂએ ઉદ્ભવી શકે છે. હાર્ટ (લો ઓફ બેંકિંગ, ૩જી આવૃત્તિ, પાના નં. ૮૧૦) એ અમેરિકન લો ઓફ બેંકિંગના ગ્રંથમાંથી નીચેના અંશને મંજૂરી સાથે ટાંક્યો છે :

"'લીયન' શબ્દનો ઉપયોગ સામાન્ય થાપણ પરના બેંકના દાવાના સંદર્ભમાં યોગ્ય રીતે કરી શકાય નહીં, કારણ કે સામાન્ય થાપણ પરના ભંડોળ બેંકની પોતાની મિલકત છે. આવા કિસ્સાઓમાં 'સેટ-ઓફ' (મજરે) શબ્દ લાગુ કરવો જોઈએ, અને 'લીયન' શબ્દ ત્યારે લાગુ કરવો જોઈએ જ્યારે વિશેષ કે ચોક્કસ થાપણ પરના કાગળો અથવા કિંમતી વસ્તુઓ સામેના દાવાનો સંદર્ભ હોય. આ કિસ્સાઓમાં શબ્દોનો ઉપયોગ ખૂબ જ શિથિલ રીતે કરવામાં આવે છે.....લીયન અને સેટ-ઓફની વ્યવહારિક અસર લગભગ સમાન છે."

૩૧. હેલ્સબરીના ફ્કરા ૩૯૦ (ભાગ ૨, ત્રીજી આવૃત્તિ પાના નં. ૨૧૦) માં બેંકરના ધારણાધિકાર ના સ્વરૂપ અંગે ચર્ચા કરતા જણાવવામાં આવ્યું છે :

"બેંકરોનો સામાન્ય ધારણાધિકાર એ ન્યાયિક રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત લો મર્યન્ટ (વ્યાપારી કાયદા) નો ભાગ છે, અને ગ્રાહક દ્વારા અથવા ગ્રાહકના ખાતા પર ત્રીજી વ્યક્તિ દ્વારા બેંકર તરીકે તેમની પાસે જમા કરાયેલી તમામ જામીનગીરીઓ સાથે અને ગ્રાહક દ્વારા અથવા ગ્રાહકના ખાતામાં જમા કરાયેલા નાણાં સાથે જોડાય છે, સિવાય કે ત્યાં કોઈ સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત કરાર હોય, જે ધારણાધિકાર સાથે અસંગત હોય."

૩૨. ઉપરોક્ત અવલોકન નીચે એક ફૂટનોટ પણ છે જે વાંચે છે :

"જો કે નાણાં સામાન્ય રીતે ધારણાધિકાર નો વિષય નથી કારણ કે તે સંયુક્ત અથવા ચિહ્નિત હોતા નથી અને આવા કિસ્સાઓમાં બેંકરના દાવાનો વધુ યોગ્ય રીતે સેટ-ઓફ તરીકે સંદર્ભ આપવામાં આવે છે અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ગ્રાહકના ખાતાના સંબંધમાં સેટ-ઓફ કરવાના વ્યક્તિગત અધિકાર પર બેંકનો કોઈ ધારણાધિકાર નથી."

૩૩. અંગ્રેજી કાયદાનો એ નિયમ કે બેંક પાસે ધારણાધિકાર છે અથવા વધુ યોગ્ય રીતે, તેના હાથમાં રહેલા તેના ગ્રાહકોના તમામ નાણાં સામે મજરે કરવાનો અધિકાર છે, તેને ભારતમાં નિયમ તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. આ નિયમ મુજબ જ્યારે બેંક દ્વારા એક ખાતામાં નાણાં રાખવામાં આવ્યા હોય અને થાપણદાર અન્ય ખાતા પર બેંકનું લેણું ધરાવતો હોય, ત્યારે બેંકર તેના ધારણાધિકાર ના આધારે તેના હાથમાં રહેલા થાપણદારના તમામ નાણાં પર બોજો ધરાવે છે અને દેવાની મજરે કરવા અથવા પતાવટ કરવાના હેતુથી બેંકર ઈચ્છે તે ખાતામાં નાણાં ટ્રાન્સફર કરવા માટે સ્વતંત્ર છે : જુઓ લોયડ્સ બેંક લિમિટેડ વિ. એડમિનિસ્ટ્રેટર જનરલ ઓફ બર્મા, એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ રંગૂન ૬૬ અને દેવેન્દ્રકુમાર લાલચંદજી વિ. ગુલાબસિંહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૬ નાગપુર ૧૧૪.

૩૪. વિવિધ ખાતાઓ પર બેંકરનો ધારણાધિકાર બનાવવા માટે એ જરૂરી છે કે તેઓ એક જ અને સમાન ક્ષમતા માં ચુકવણી કરનારના હોવા જોઈએ. જ્યાં વ્યક્તિના બે ખાતા હોય, એક ટ્રસ્ટી ખાતું અને બીજું ખાનગી ખાતું, તો બંને

ખાતામાં રહેલી થાપણોને એકબીજા સામે મજરે કરી શકાય નહીં (જુઓ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ રંગૂન ૬૬).

૩૫. બેંકરો પાસે તે જ ગ્રાહકના એક અથવા વધુ ખાતાઓ સંયોજિત કરવાનો અધિકાર છે. પરંતુ તે અન્ય વ્યક્તિના અથવા તેના પોતાના એકલા ખાતાને અન્ય કોઈ ખાતા સાથે સંયોજિત કરી શકતો નથી જે અન્ય અને ત્રીજી વ્યક્તિ સાથેનું સંયુક્ત ખાતું હોય, જુઓ રાધા રમણ વિ. છોટા નાગપુર બેંકિંગ એસોસિએશન લિમિટેડ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૪ પટના ૩૬૮ અને પંજાબ નેશનલ બેંક લિમિટેડ વિ. સત્યપાલ વીરમણી, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૬ પંજાબ ૧૧૮.

૩૬. તે જ રીતે, ભાગીદારી પેઢી માંથી બેંકને મળવાપાત્ર બાકી રકમ માટે ભાગીદારના અલગ ખાતા પરની થાપણ પર બેંકનો કોઈ ધારણાધિકાર નથી. તેથી બેંકર ગ્રાહક દ્વારા સમાન અધિકાર હેઠળ રાખવામાં આવેલા તમામ ખાતાઓ સંયોજિત કરવા માટે હકદાર છે. ખાતાઓ ચાલુ છે કે થાપણ છે અથવા તે સમાન કે વિવિધ શાખાઓમાં છે તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી (ગાર્નેટ વિ. મેકકેવાન (૧૮૭૨), ૮ એક્સ. ૧૦). બેંકરના ધારણાધિકાર ની વૈધતા માટે એ અનિવાર્ય છે કે બેંક અને થાપણદાર વચ્ચે દાવાની પરસ્પરતા હોવી જોઈએ. એક માંગણીને બીજી માંગણી સામે મજરે કરવાની મંજૂરી આપવા માટે બંને સમાન પક્ષકારો વચ્ચે પરસ્પર અસ્તિત્વ ધરાવતા હોવા જોઈએ.

૩૭. આ તર્ક પર, બે અથવા વધુ વ્યક્તિઓ દ્વારા સંચાલિત સંયુક્ત અને વ્યક્તિગત ખાતાઓને તેમાંથી એકની વ્યક્તિગત થાપણ સામે સમાયોજિત કરી શકાય નહીં. પેઢી ના દેવા સામે અન્ય થાપણનો ઉપયોગ કરવાના હેતુથી ભાગીદારના અલગ ખાતામાં કરાયેલી વ્યક્તિગત થાપણ પર બેંક સામાન્ય ધારણાધિકારનો દાવો કરી શકતી નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ભાગીદારીની થાપણો ભાગીદારોમાંના એકના વ્યક્તિગત દેવા માટે લાગુ કરી શકાય નહીં (જુઓ ૭ એ. એમ. જુર. પાના નં. ૪૫૮). ઇંગ્લેન્ડની અદાલતો ભાગીદારી પેઢીમાંથી બેંકને મળવાપાત્ર બાકી રકમ માટે અલગ ખાતા પર ભાગીદારની થાપણ પર બેંકરને ધારણાધિકાર ની મંજૂરી આપતી નથી (જુઓ વોટ્સ વિ. ક્રિસ્ટી, ૫૦ ઈઆર ૯૨૮ (૯૩૧). વોલસ્ટેનહોમ વિ. શેફિલ્ડ યુનિયન બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ (૧૮૮૬) ૫૪ એલટી ૭૪૬ (૭૪૮) માં લિન્ડલી એલ.જે. એ કહ્યું :

"પ્રથમ દષ્ટિએ અલગ દેવાને કાયદાની રૂએ, સામ્યતાની રૂએ અથવા નાદારી અધિનિયમ ની પરસ્પર ક્રેડિટ કલમ હેઠળ સંયુક્ત દેવા સામે સેટ ઓફ કરી શકાય નહીં. વર્તમાન જેવા કિસ્સાઓમાં બેંકરો પાસે સામાન્ય ધારણાધિકાર હોવા અંગે કોઈ સત્તાધિકાર નથી."

૩૮. તે જ કેસમાં લોર્ડ એશર, એમ. આર. એ અવલોકન કર્યું :

"બેંકે કહ્યું, 'અમે વિંગના ટ્રસ્ટીઓને વધારાની રકમનો હસાબ આપીશું નહીં, જો કે લીઝ તેની ખાનગી મિલકત હતી, કારણ કે અમારી પાસે તેની

પેઢીના સામાન્ય ખાતાની ચૂકવણી કરવા માટે તેને રાખવાનો અધિકાર છે'. તે એવું કહેવા સમાન હતું કે, 'અમે હવે કોઈ અન્ય વ્યક્તિના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે તમારા વધારાના નાણાંનો દાવો કરી રહ્યા છીએ.' આ દાવો અસરમાં એ હતો કે, બેંકના સામાન્ય ધારણાધિકાર ની રૂએ, તેઓ એક માણસની મિલકત બીજા માણસના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે રાખવા હકદાર હતા. આ દાવો કરાર પર આધારિત ન હતો, પરંતુ એક કલ્પિત રૂઢિ પર આધારિત હતો કે બેંકરો પાસે આવા કિસ્સામાં સામાન્ય ધારણાધિકાર હોવો જોઈએ. જો કે, એવી કોઈ રૂઢિ ક્યારેય ન હોઈ શકે કે જેના દ્વારા તમે એક માણસની મિલકત બીજા માણસના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે લઈ શકો. ટાંકવામાં આવેલા કેસોમાં આવો કોઈ પ્રસ્તાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો, અને બેંકરના ધારણાધિકાર ને લગતા કોઈપણ કેસમાં આવો કોઈ પ્રસ્તાવ ક્યારેય નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો નથી."

૩૯. તેથી, આ પ્રસ્તાવ કોઈ શંકાને પાત્ર નથી કે પરસ્પરતાના અભાવે ભાગીદારી ખાતા પરના ઓવરડ્રાફ્ટ માટે ભાગીદારના ખાતગી ખાતા પર બેંકનો કોઈ ધારણાધિકાર નથી અથવા તેનાથી વિપરીત પણ.

૪૦. બેંક અલબત્ત અમુક ભાગીદારોના સમૂહ દ્વારા બનેલી પેઢીની માલિકીના નાણાંને અન્ય પેઢીના ઓવરડ્રાફ્ટની ચૂકવણી માટે વિનિયોગ કરવા હકદાર રહેશે, શરત એ છે કે તે પેઢી તે જ ભાગીદારોના સમૂહ દ્વારા બનેલી હોય, જુઓ ફર્મ જયકિશન દાસ જિંદા રામ વિ. સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, (૧૯૫૯) ૬૧

પુન એલઆર ૮૪૨ : (એ.ઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૧). પરંતુ આ કેસ અહીં નથી કારણ કે ત્યાં જવાબદારીની કોઈ પરસ્પરતા નથી જે મજરે ના અધિકારમાં એક આવશ્યક તત્વ છે.

૪૧. બેંકરને આવા ધારણાધિકાર નો દાવો કરવાની મંજૂરી ન આપવા માટે એક ખૂબ જ સારું કારણ છે કારણ કે થાપણદારો માટે તેના પરિણામો વિનાશક હોઈ શકે છે. લોર્ડ લેંગડેલ એમ. આર. એ (૧૮૪૯) ૫૦ ઈઆર ૯૨૮ (૯૩૧) માં જણાવ્યું :

"બેંકર અને ગ્રાહક વચ્ચેના વ્યવહારોનું સ્વરૂપ અને સાર એ છે કે, જે ગ્રાહકની બાકી રકમ તેના બેંકરના હાથમાં હોય, તેની પાસે તેના પર સંપૂર્ણ સત્તા હોવી જોઈએ, અને તે જોતાં જ ચુકવણીનો આદેશ આપવા સક્ષમ હોવો જોઈએ. જો, જ્યાં પેઢી અને બેંક વચ્ચે એક ખાતું હોય, અને પેઢીના કોઈ એક ચોક્કસ સભ્ય સાથે બીજું ખાતું હોય, ત્યાં એકવાર એવું માની લેવામાં આવે કે બેંક પાસે પેઢીમાંથી બેંકને મળવાપાત્ર બાકી રકમ માટે વ્યક્તિગત ભાગીદારના અલગ ખાતા પરની બાકી રકમ પર ધારણાધિકાર છે, તો તે કેટલાક વ્યવહારોનો અંત લાવશે જે વ્યાપાર માટે ચાલુ રાખવા અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે". તે જ રીતે નોર્થ કેરોલિના સુપ્રીમ કોર્ટના ક્લાર્ક જે. એ લોર્ડ લેંગડેલની ઉપરોક્ત ટિપ્પણીઓ જણાવ્યા પછી અવલોકન કર્યું :

“જેમ કે ભાગીદારીનો સભ્ય પેઢીના નામે નાણાં ઉપાડી શકે છે, જો તેમના ઓવરડ્રાફ્ટ તરત જ પેઢીના સભ્યના વ્યક્તિગત ખાતા સામે ઉધાર કરી શકાય, તો કોઈ ભાગીદાર તે જ બેંકમાં પોતાનું ખાનગી ખાતું રાખવામાં સુરક્ષિત રહેશે નહીં જ્યાં ભાગીદારીનું ખાતું રાખવામાં આવે છે. અન્યથા તેના ખાનગી ભંડોળ, જે કદાચ તેના ધ્યાનમાં રહેલા વિશેષ કાર્યો માટે જમા કરવામાં આવ્યા હોય, તે અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તેના પોતાના વ્યક્તિગત હેતુઓ માટે પરંતુ પેઢીના નામે દોરવામાં આવેલા ચેકો દ્વારા કોઈપણ સમયે વહી જવા માટે પાત્ર બનશે, અને ભાગીદારના તેના ખાનગી ખાતા પરના ચેકો નકારાશે, જેનાથી તેને નુકસાન અને અસુવિધા થશે”.

(જે. જે. એડમ્સ વિ. ફર્સ્ટ નેશનલ બેંક ઓફ વિન્સ્ટન, (૧૮૯૩) ૨૩ એલઆરએ ૧૧૧ (૧૧૨)).

૪૨. મેક્કલેન્ડન, સી. જે. એ શો, બેંકિંગ કમિશનર વિ. સેન્ટરફિલ્ડ ઓઇલ કંપની, ૧૦ સાઉથ વેસ્ટર્ન રિપોર્ટર બીજી શ્રેણી ૧૪૪ (૧૪૬) માં કહ્યું :

"ભાગીદારોમાંના એક દ્વારા બાકી નીકળતી રકમ માટે ભાગીદારીની થાપણ પર બેંકનો કોઈ ધારણાધિકાર નથી".

૪૩. એ ચાદ રાખવું જરૂરી છે કે થાપણદાર પાસેથી મળવાપાત્ર દેવા માટે થાપણ લાગુ કરવાનો બેંકનો અધિકાર, લેણદાર અને દેણદારનો સંબંધ ધરાવતી

વ્યક્તિઓ વચ્ચે અસ્તિત્વ ધરાવતી પરસ્પર માંગણીઓ સાથેના મજરે ના અધિકારના પરિણામસ્વરૂપ ઉદ્ભવે છે.

૪૪. સેટ ઓફ કરવાના બેંકના અધિકાર અંગે સામાન્ય રીતે સ્વીકૃત નિયમ ૩ રૂલિંગ કેસ લો, ૫૯૧ માં નીચેના શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યો હતો :

"થાપણદાર પાસેથી મળવાપાત્ર દેવા માટે થાપણ લાગુ કરવાનો બેંકનો અધિકાર, મજરે ના અધિકારના પરિણામસ્વરૂપ ઉદ્ભવે છે, જે દેણદાર અને લેણદારનો સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિઓ વચ્ચે પ્રાપ્ત થાય છે, અને જેમની વચ્ચે પરસ્પર માંગણીઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અને આ એક પરિચિત કાયદો છે કે સેટ ઓફની વૈધતા માટે પરસ્પરતા આવશ્યક છે, અને એક માંગણીને બીજી માંગણી સામે મજરે કરી શકાય તે માટે, બંને સમાન પક્ષકારો વચ્ચે પરસ્પર અસ્તિત્વ ધરાવતા હોવા જોઈએ". (જુઓ પંજાબ નેશનલ બેંક લિમિટેડ વિ. અરૂરા મલ દુર્ગા દાસ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૬૩૨)

૪૫. વોલસ્ટેનહોમ વિ. શેફિલ્ડ યુનિયન બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ, (૧૮૮૬) ૫૪ એલ.ટી. ૭૪૬ માં, નિર્ણય માટે ઉપસ્થિત થયેલો પ્રશ્ન એ હતો કે શું બેંક તેની પેઢીના સામાન્ય ખાતાની ચૂકવણી કરવા માટે ભાગીદારની માલિકીની મિલકત રાખી શકે છે, અને લોર્ડ એશર, એમ.આર. એ ઠરાવ્યું કે બેંક તેની પેઢીના ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમની ચૂકવણી કરવા માટે ભાગીદારની ખાનગી

મિલકત પર આવા ધારણાધિકાર નો ઉપયોગ કરી શકતી નથી. લોર્ડ એશર, એમ.આર. ને ટાંકવા માટે :

"બેંકે કહ્યું, 'અમે વિંગના ટ્રસ્ટીઓને વધારાની રકમનો હિસાબ આપીશું નહીં, જો કે લીઝ તેની ખાનગી મિલકત હતી, કારણ કે અમારી પાસે તેની પેઢીના સામાન્ય ખાતાની ચૂકવણી કરવા માટે તેને રાખવાનો અધિકાર છે'. તે એવું કહેવા સમાન હતું કે, 'અમે હવે કોઈ અન્ય વ્યક્તિના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે તમારા વધારાના નાણાંનો દાવો કરી રહ્યા છીએ.' આ દાવો અસરમાં એ હતો કે, બેંકના સામાન્ય ધારણાધિકાર ની રૂએ, તેઓ એક માણસની મિલકત બીજા માણસના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે રાખવા હકદાર હતા. આ દાવો કરાર પર આધારિત ન હતો, પરંતુ એક કલ્પિત રૂઢિ પર આધારિત હતો કે બેંકરો પાસે આવા કિસ્સામાં સામાન્ય ધારણાધિકાર હોવો જોઈએ. જો કે, એવી કોઈ રૂઢિ ક્યારેય ન હોઈ શકે કે જેના દ્વારા તમે એક માણસની મિલકત બીજા માણસના દેવાની ચૂકવણી કરવા માટે લઈ શકો. ટાંકવામાં આવેલા કેસોમાં આવો કોઈ પ્રસ્તાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો, અને બેંકરના ધારણાધિકાર ને લગતા કોઈપણ કેસમાં આવો કોઈ પ્રસ્તાવ ક્યારેય નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો નથી."

૪૬. કુથબર્ટ વિ. રોબાર્ટ્સ, લુબોક એન્ડ કંપની, (૧૯૦૯) ૨ ચાન.૨૨૬, સી.એ. ના કેસમાં, બેંકરોએ ચાન્સેલર્સ કરન્ટ એકાઉન્ટ (ચાલુ ખાતા) ની ઉધાર બાકીની પતાવટ માટે વાદીના શેર અથવા તેમાંથી મળનારી ઉપજનો દાવો કરવા

માટે અરજી કરી હતી અને જોયસ, જે. એ ઠરાવ્યું કે બેંકરો તેમ કરવા માટે હકદાર ન હતા. જોયસ, જે. એ, ખાસ કરીને ઠરાવ્યું :

"..... એ સાચું છે કે બેંકરો પાસે કોઈ ગ્રાહક દ્વારા ચોક્કસ હેતુ સિવાય તેની પાસે જમા કરાવેલી કોઈપણ જમીનગીરીઓ પર સામાન્ય ધારણાધિકાર હોય છે, જેથી ગ્રાહક બેંકરો પ્રત્યે જે પણ રકમ માટે દેવાદાર હોય તેને સુરક્ષિત કરી શકાય. જો કે, આ ગ્રાહકની જમીનગીરીઓ પરનો ધારણાધિકાર છે અન્ય વ્યક્તિઓની જમીનગીરીઓ પરનો નહીં, અને બેંકરનો સામાન્ય ધારણાધિકાર ગ્રાહકના એવા નાણાં કે જમીનગીરીઓ પર પણ જોડાતો નથી જે બેંકરો જાણતા હોય કે ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રભાવિત છે."

૪૭. જોયસ, જે. દ્વારા લેવામાં આવેલો આ વલણ કે, બેંકનું પૂર્વાધિકાર ગ્રાહકોની જમીનગીરી પર છે અને અન્ય વ્યક્તિઓની જમીનગીરી પર નથી, તેને બકલી એલ.જે. અને કેનેડી એલ.જે દ્વારા બહાલ રાખવામાં આવ્યો હતો અને જોયસ, જે. ના નિર્ણય વિરુદ્ધની અપીલ કાઢી નાખવામાં આવી હતી. આમ, ઇંગ્લેન્ડની અદાલતોના ઉપરોક્ત નિર્ણય પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, બેંકરના સામાન્ય પૂર્વાધિકાર ને લગતા ઇંગ્લિશ મર્કેન્ટાઈલ લો હેઠળ બેંક, ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી સિલકના બદલામાં જમીનગીરી તરીકે તે ગ્રાહક દ્વારા

તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ માલ પોતાની પાસે રાખી શકે છે, અન્ય કોઈ ગ્રાહક દ્વારા તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ માલ નહીં.

હકીકતો પર વિશ્લેષણ :

૪૮. સામાવાળા બેંકનો કેસ, જે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી, વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો, રિટ-અરજદારો દ્વારા આપવામાં આવેલી નોટિસના બેંકના જવાબ પરથી બહાર આવે છે તે એ છે કે, તેઓ વ્યવસાયિક વ્યવહારના સામાન્ય ક્રમમાં તેમને સુપ્રત કરવામાં આવેલા મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો ને અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરીને પોતાની પાસે રાખવાનો અધિકાર ધરાવે છે, અને તેથી, જ્યાં સુધી બીજા ખાતા, એટલે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, જેમાં રિટ-અરજદાર નં. ૨ અને ૩ જામીનદારો છે, તેની જવાબદારી ચૂકવાઈ ન જાય ત્યાં સુધી તેઓ તેને પોતાની પાસે રાખવા બંધાયેલા છે.

૪૯. આ બાબતની સુનાવણી દરમિયાન, ૧૯૯૨(૨) એસસીસી ૩૩૧ માં અહેવાલ થયેલ સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજયા કુમાર અને અન્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો.

૫૦. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ જણાવે છે કે, સામાવાળા બેંક જેવા બેંકરો, વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ કોઈપણ માલ પોતાની પાસે રાખી શકે છે. તેથી, પ્રસ્તુત કેસમાં જે જોવાનું રહે છે તે એ છે કે, શું એવો

કોઈ વિપરીત કરાર અસ્તિત્વમાં છે, જે બેંકને તેમના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરતા અટકાવે છે અને શું તેમને કોઈ માલ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે. એ બાબત વિવાદિત હોઈ શકે નહીં કે પ્રશ્નગત માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રિટ – અરજદારો દ્વારા કોઈપણ સમયે બેંકને નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યા ન હતા. વધુમાં, નિર્વિવાદપણે, પ્રસ્તુત મિલકત, જેના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો બેંકના કબજામાં છે, તે રિટ – અરજદારો દ્વારા મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ખાતામાં લીધેલી લોનના સંદર્ભમાં તેમની જવાબદારીને આવરી લેવા માટે પેશ કરવામાં આવી હતી. રેકૉર્ડ પર એવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી કે અહીંના રિટ – અરજદારોએ બેંકને મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ માટેના લોન વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે આપેલા ગીરો મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો, મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઇબર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ દ્વારા અન્ય કોઈ શાખામાં મેળવેલી અન્ય કોઈ લોનના હેતુ માટે રાખવા માટે કોઈ સત્તાધિકાર આપ્યો હતો, જેમાં રિટ – અરજદાર નં. ૨ અને ૩ જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા. આમ, મુખ્ય મુદ્દો એ પ્રશ્ન પર આવીને અટકે છે કે શું કોઈ વિપરીત કરાર છે, જે બેંકને અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરતા અટકાવે છે.

૫૧. ચિટ્ટી ઓન કોન્ટ્રેક્ટ્સ , ૨૯મી આવૃત્તિ (૨૦૦૪) – ભાગ-૨, પૃષ્ઠ ૪૯૬ પર બેંકરના પૂર્વાધિકાર અંગે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે :

".....સામાન્ય પૂર્વાધિકાર સાથે અસંગત સંજોગોનું સૌથી વારંવાર જોવા મળતું ઉદાહરણ એ નિર્દિષ્ટ હેતુ માટેના એડવાન્સને આવરી લેવા માટે સ્પષ્ટપણે કરવામાં આવેલી ડિપોઝિટના કિસ્સામાં છે. જો કે, એકવાર નિર્દિષ્ટ એડવાન્સની ચુકવણી દ્વારા મૂળ હેતુ પૂર્ણ થઈ જાય પછી, જો ગ્રાહક જાણી જોઈને બેંકરને જમીનગીરી પોતાની પાસે રાખવાની પરવાનગી આપે છે, તો અંતે સામાન્ય પૂર્વાધિકાર ગર્ભિત માની શકાય છે અને પછી અન્ય એડવાન્સિસના સંદર્ભમાં તેના સંરક્ષણનો દાવો કરી શકાય છે."

પર. હસ્તગત કેસમાં, રિટ-અરજદારોએ સ્વીકાર્યપણે મેસર્સ રાધેશ્યામ સ્પિનિંગ મિલ પ્રાઇવેટ લીમિટેડના સંદર્ભમાં મેળવેલા લોન વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા છે. આ હકીકત બેંકના પોતાના જવાબ પરથી જ સ્પષ્ટ થાય છે, જેનો ઉલ્લેખ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં કરવામાં આવ્યો છે. આવા સંજોગોમાં, મને એ સ્વીકારવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે આ કરાર/ગીરો રિટ-અરજદારો દ્વારા એક નિર્દિષ્ટ હેતુ માટે અને એક નિર્દિષ્ટ લોન માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો અને આ કરાર સ્વયં-સંપૂર્ણ હતો તથા તેની શરતો ઉધાર લેનારાઓ તેમજ બેંક બંને પર બંધનકર્તા હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવવા, જેના દ્વારા રિટ-અરજદારો દ્વારા ગીરો મિલકત ઊભી કરવામાં આવી હતી, તે એક નિર્દિષ્ટ લોન માટેના એડવાન્સને આવરી લેવાના નિર્દિષ્ટ હેતુ માટે હતું. જ્યારે આવી સ્થિતિ

હોય, ત્યારે ઉધાર લેનારે એક નિર્દિષ્ટ વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા હોવાથી, બેંક એવું વલણ અપનાવી શકે નહીં કે તેઓ અન્ય અલગ લોનની રકમની બાકી રકમ માટે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પોતાની પાસે રાખી શકે છે, એટલે કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના સંદર્ભમાં, જ્યાં રિટ-અરજદાર નં. ૨ અને ૩ જામીનદારો હોઈ શકે છે. વધુમાં, અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ ની ભાષા એ હકીકત માટે સ્પષ્ટ છે કે બેંકરો 'સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા' માટે જામીનગીરી તરીકે રાખવા માટે હકદાર છે. નિર્વિવાદપણે, સામાવાળા બેંકનો એવો કેસ નથી કે મેસર્સ રાધેશ્યામ ફાઈબર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડના ઉધારના કારણે જે રકમ હવે બાકી હોવાનું કહેવાય છે તે રિટ-અરજદારોનું સામાન્ય બાકી સિલક ખાતું છે.

૫૩. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું મદ્રાસ ઉચ્ચ અદાલતની ડિવિઝન બેંચના સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય વિ. શ્રીમતી જયંતી અને અન્યના કેસનો ઉલ્લેખ કરી શકું છું, જે એઆઈઆર ૨૦૧૧ મદ્રાસ ૧૭૮ માં અહેવાલ થયેલ છે, જેમાં સમાન હકીકતોમાં, અદાલતે કલમ ૧૭૧ અને બેંકરના સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકાર અંગે આ પ્રમાણે ચર્ચા કરી છે:

"...એક સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન, જેઓ ૧લા સામાવાળાના પતિ અને સામાવાળા ૨ અને ૩ ના પિતા હતા, તેઓ મેસર્સ આરતી બાલા ટી પ્લાન્ટેશન્સ અને મેસર્સ સંજય બાલા ટી પ્લાન્ટેશન્સ ના નામે બે સંસ્થાઓ ચલાવતા હતા. મૃતકે અપીલકર્તા બેંકમાંથી લોન મેળવી

હતી અને આનુષંગિક જામીનગીરી તરીકે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા હતા અને લોનની યોગ્ય ચુકવણી સુરક્ષિત કરવા માટે વિવિધ દસ્તાવેજો પણ કરી આપ્યા હતા. સદર એન. પી. એસ. મહેન્દ્રનના મૃત્યુ પછી, સામાવાળાઓ/રિટ-અરજદારો રૂ. ૧,૧૪,૮૬,૪૨૮.૩૨ ચૂકવવા માટે જવાબદાર બન્યા, જે ઘણા લોન ખાતાઓમાં બાકી હતા. ૧લા સામાવાળા, વિધવાએ ખાતામાં રહેલી તમામ બાકી લેણી રકમની ચુકવણી કરી દીધી અને બેંકે, તેનો સ્વીકાર કર્યા પછી, તેમની તરફેણમાં 'કોઈ લેણું બાકી નથી' નું પ્રમાણપત્ર આપ્યું. ત્યારબાદ, સામાવાળાઓએ અપીલકર્તા બેંકને મિલકતોને લગતા માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવા વિનંતી કરી, જે સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન દ્વારા બેંકમાં જમા કરાવવામાં આવ્યા હતા. સૌપ્રથમ, અપીલકર્તા બેંકે સામાવાળાઓને જાણ કરી કે નિયંત્રણ કચેરી તરફથી જરૂરી મંજૂરી મળ્યા પછી દસ્તાવેજો પરત કરવામાં આવશે, પરંતુ વારંવારની વિનંતીઓ છતાં દસ્તાવેજો પરત કરવામાં આવ્યા નથી. એવું જણાય છે કે જામીનદારોમાંના એકે દસ્તાવેજો પરત મેળવવા માટે ડેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ , ચેન્નાઈ સમક્ષ અરજી દાખલ કરી હતી, જેને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ૩૧ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૭ ના રોજના આદેશ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને બેંકને દસ્તાવેજો પરત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. સદર આદેશથી નારાજ થઈને, અપીલકર્તા બેંકે ડેટ્સ રિકવરી એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ , ચેન્નાઈ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી

હતી, અને એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દસ્તાવેજો પરત મેળવવાની આવી અરજી કેટ્સ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ટકવાપાત્ર ન હતી. તેથી, એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલે ઉધાર લેનારાઓને યોગ્ય રાહત માટે બેંકનો સંપર્ક કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. સામાવાળાઓ/રિટ-અરજદારોએ ફરીથી ઘણી વખત દસ્તાવેજો પરત કરવાની વિનંતી સાથે બેંકનો સંપર્ક કર્યો, પરંતુ તે પરત કરવામાં આવ્યા ન હતા. અપીલકર્તા બેંકે, ૧૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૮ ના રોજના પત્ર દ્વારા, સામાવાળાઓને જાણ કરી કે મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનના લોન ખાતામાં રૂ. ૨૩૦.૦૩ લાખની રકમ બાકી છે. રિટ-અરજદારો પાસે અન્ય કોઈ વિકલ્પ ન બચતા, તેઓએ આ અદાલત સમક્ષ ઉપરોક્ત રિટ-અરજી દાખલ કરી સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રનના નામે રહેલા માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવાનો અપીલકર્તા બેંકને નિર્દેશ આપતો પરમાદેશ મેળવવા માટે દાદ માંગી હતી, એવા આધારે કે તમામ બાકી લોન અપીલકર્તા બેંકને ચૂકવી દેવામાં આવી છે.

૩. અપીલકર્તા બેંકે અન્ય બાબતોની સાથે એવા આધારે રિટ-અરજીનો વિરોધ કર્યો કે બેંક સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રનના નામે રહેલા માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પર સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી રહી છે, જેઓ મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશન સામે બાકી રહેલી અન્ય સવલતો

અને જવાબદારીઓ માટે જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા. બેંક દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આવી કેશ-કેડિટ સવલતો બેંકની અન્ય શાખા, એટલે કે ઉદ્યોગમંડલમ શાખામાંથી એક મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશન દ્વારા મેળવવામાં આવી હતી અને મૃતક, ૧લા સામાવાળાના પતિ, સદર સવલતો માટે જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા. સદર પેઢીએ કસૂર કરી હતી અને સદર પેઢી પાસેથી રૂ. ૨.૦૩ કરોડથી વધુ રકમ લેણી નીકળે છે. તેથી, બેંકે પેઢી અને જામીનદાર સામે કાર્યવાહી શરૂ કરી છે અને એન.પી.એસ. મહેન્દ્રનના મૃત્યુ પછી, વર્તમાન સામાવાળાઓને કાયદેસરના વારસદારો તરીકે પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા છે.

૪. વિદ્વાન સિંગલ જજે શોધી કાઢ્યું કે મૃતક, ૧લા સામાવાળાના પતિ દ્વારા મેળવવામાં આવેલી તમામ લોન ૧લા સામાવાળા દ્વારા ભરપાઈ કરવામાં આવી હતી અને બેંકે ૨૪ ઓક્ટોબર ૨૦૦૭ નો પત્ર જારી કરીને પુષ્ટિ કરી હતી કે લોન ખાતું બંધ કરવામાં આવ્યું છે અને લેણાં ચૂકવી દેવામાં આવ્યા છે. તેથી, વિદ્વાન જજ એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે સામાન્ય પૂર્વાધિકારના આધારે દસ્તાવેજો રોકી રાખવાની અપીલકર્તા બેંકની કાર્યવાહી નિલકુલ ન્યાયી નથી. પરિણામે, રિટ-અરજી મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને સામાવાળાઓ/રિટ-અરજદારોની વતી માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અપીલકર્તા બેંક દ્વારા આ અપીલ કરવામાં આવી છે.

૫. અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જી. માસીલામણીએ આક્ષેપિત ચુકાદા અને આદેશને કાયદાની વિરુદ્ધ અને હુકમત વગરનો હોવાનું કહીને પડકાર્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે સૌપ્રથમ રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન જજે એવું ઠરાવવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે કે જમીનદારનું મૃત્યુ થતાં તેની જવાબદારી સમાપ્ત થઈ જાય છે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે જમીનદારની જવાબદારી તેના કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા વારસામાં મળેલી મિલકત પર લાદવામાં આવશે, કારણ કે મૃતક દ્વારા ગીરો રાખવાના ઇરાદા સાથે અપીલકર્તા બેંકની તરફેણમાં માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવીને મિલકત ગીરો રાખવામાં આવી હતી. જો કે જે ચોક્કસ ખાતા માટે ગીરો બનાવવામાં આવ્યો હતો તેની જવાબદારી ચૂકવી દેવામાં આવી છે, તેમ છતાં બેંક સદર ખાતામાં લેણાંની વસૂલાત મેળવવા માટે હકદાર છે. આ સંદર્ભમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે ઇન્ડસ્ટ્રિયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિ. બિસ્વનાથ ઝુનઝુનવાલા (૨૦૦૯ (૯) એસસીસી ૪૭૮) : (૨૦૦૯ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૫૩૫૯) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન જજ ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા છે, જે બહુ સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે

બેંક સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા માટે તેમને નિશ્ચિત કરેલ માલ અને જમીનગીરીઓ પોતાની પાસે રાખીને સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે. કલમ ૧૭૧ બેંકરને માલ પોતાની પાસે રાખવા અને તેમના કાયદેસરના લેણાંની વસૂલાત માટે પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો વૈધાનિક અધિકાર પ્રદાન કરે છે. આ સંદર્ભમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર અને અન્ય (એઆઈઆર ૧૯૯૨ એસસી ૧૦૬૬) : (૧૯૯૨ એઆઈઆર એસસી ૬૪૫) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર તેમજ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, કોથાગિરી વ્રાન્ય વિ. ચોક્કાલિંગમ અને અન્ય (૨૦૦૮ (૧) એમએલજે ૧૦૦૯) ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો. છેલ્લે, વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે અપીલકર્તા બેંક, જાહેર નાણાં સાથે કામ કરતી જાહેર નાણાકીય સંસ્થા હોવાથી, કસૂરવાર ઉધાર લેનારાઓ પાસેથી તેના લેણાં વસૂલ કરવાની જવાબદારી ધરાવે છે.

૬. બીજી તરફ, સામાવાળાઓ/રિટ-અરજદારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી આર. કૃષ્ણમૂર્તિએ રજૂઆત કરી હતી કે મૃતક એન.પી.એસ. મહેન્દ્રન, ૧લા સામાવાળાના પતિએ, માત્ર મેસર્સ આરતી બાલા ટી પ્લાન્ટેશન્સ અને મેસર્સ સંજય બાલા ટી પ્લાન્ટેશન્સના નામે બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલી લોનના સંદર્ભમાં જ ન્યાયી ગીરો બનાવવાના ઇરાદાથી માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા હતા. શ્રી

મહેન્દ્રનના મૃત્યુ પછી, ઉપરોક્ત બે પેઢીઓના નામે બાકી રહેલી તમામ લેણી રકમ ૧લા સામાવાળા દ્વારા સંપૂર્ણપણે ચૂકવી દેવામાં આવી છે અને ૧લા સામાવાળાએ માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવાની માંગ કરી છે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે જે લોનની રકમ સામે માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવવામાં આવ્યા હતા તે સંપૂર્ણપણે ચૂકવાઈ ગયા પછી, બેંક પાસે ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ ની જોગવાઈઓનો આશરો લઈને સામાન્ય પૂર્વાધિકારના આધારે દસ્તાવેજો રોકી રાખવાની કાયદા હેઠળ કોઈ સત્તા નથી. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનને અપીલકર્તા બેંકની બીજી શાખા, એટલે કે ઉદ્યોગમંડલમ શાખામાંથી થોડી લોન લીધી હતી જેમાં મૃતક, ૧લા સામાવાળાના પતિ, ન તો ભાગીદાર હતા કે ન તો ઉધાર લેનાર હતા. જો એવું માની લેવામાં આવે, પરંતુ સ્વીકારવામાં ન આવે કે મૃતક, ૧લા સામાવાળાના પતિ, મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનને આપેલી સદર લોનના સંદર્ભમાં જમીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા, તો પણ સદર લોન સામાવાળાઓ સાથે સંબંધિત નથી કારણ કે સ્વીકાર્યપણે મૃતક મહેન્દ્રનનો મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનને આપેલી લોનના સંદર્ભમાં ન્યાયી ગીરો બનાવવાનો ક્યારેય ઇરાદો નહોતો. છેલ્લે, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વિદ્વાન સિંગલ જજે

રિટ-અરજી યોગ્ય રીતે મંજૂર કરી હતી અને અપીલકર્તા બેંકને માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો પરત કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૭. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી પરસ્પર વિરોધી દલીલોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, અમે સૌપ્રથમ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિષ્કર્ષને ટાંકવા માંગીએ છીએ, જે ચુકાદાના ફક્ત ૯ અને ૧૦ માંથી પ્રગટ થાય છે.

"૯. એમાં કોઈ શંકા નથી કે ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ બેંકને સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા માટે જમીનગીરી તરીકે તેમને નિશ્ચિત કરાયેલ કોઈપણ માલના દસ્તાવેજો રોકી રાખવાની સુવિધા આપે છે. હસ્તગત કેસમાં, સામાવાળા બેંકનો એવો કેસ નથી કે કાં તો પહેલા અરજદારના પતિ, સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન અથવા પહેલા અરજદાર પોતે બેંકને મેળવેલી લોન માટે દેવાદાર છે. વાસ્તવમાં, જવાબ સોગંદનામામાં પણ, પહેલા સામાવાળાએ બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે પહેલા અરજદારના પતિ તેમજ પહેલા અરજદારે બેંકના તમામ લેણાં ચૂકવી દીધા છે અને તેથી, તેઓએ તારીખ ૨૪-૧૦-૨૦૦૭ નો પત્ર જારી કરીને તેની પુષ્ટિ કરી છે. પરંતુ, સામાવાળા બેંકનો કેસ એવો છે કે એક મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશને બેંકમાંથી લોન મેળવી છે અને પહેલા અરજદારના પતિ સ્વર્ગસ્થ એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન સદર પેઢી

દ્વારા મેળવવામાં આવેલી સવલતો માટે જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા. જામીનદાર હવે હયાત નથી અને પહેલા અરજદાર, જામીનદારની પત્ની હોવાના નાતે, તેના માટે વધુ સમય માટે જવાબદાર ગણી શકાય નહીં. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, પહેલા અરજદારના પતિ મુખ્ય ઉધાર લેનાર ન હતા અને તેઓ માત્ર જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા અને તેમના મૃત્યુ પર, તે પણ સમાપ્ત થઈ જશે. ઉપરોક્ત હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતા, હું એવા અભિપ્રાયનો છું કે સામાવાળા બેંક એવી દલીલ કરી શકે નહીં કે તેઓ ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ મુજબ સામાન્ય પૂર્વાધિકાર ધરાવે છે.

૧૦. તે સિવાય, સામાવાળા બેંકના જણાવ્યા મુજબ પણ, મુખ્ય ઉધાર લેનાર, એટલે કે મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનની મિલકત કરોડો રૂપિયાની કિંમતની છે અને તેવા સંજોગોમાં, મૃત વ્યક્તિની મિલકત પર આશરો લેવાને બદલે સદર કંપની પાસેથી તે વસૂલ કરી શકાય તેમ છે. જવાબ સોગંદનામામાં પણ સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે સદર મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશન પાસેથી બાકી નીકળતી લેણી રકમ માત્ર રૂ. ૨.૦૩ કરોડ જેટલી છે. જો અરજદારોની મિલકત પર કોઈ મોટો દાવો કર્યા વિના સદર કંપની પાસેથી તે વસૂલ કરી શકાય તેમ હોય, તો સ્વર્ગસ્થ એન.

પી. એસ. મહેન્દ્રનની માલિકીના અરજદારોના દસ્તાવેજો રોકી રાખવાનું કોઈ વ્યાજબી કારણ નથી."

૮. ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષ પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજે, અપીલકર્તા બેંકના એ વલણનો વિરોધ કર્યા વિના કે તે ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના આધારે પૂર્વાધિકાર તરીકે દસ્તાવેજો રોકી શકે છે, એવો અભિપ્રાય લીધો કે એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે સામાવાળાના પતિ મહેન્દ્રન, જેઓ એક મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનને આપવામાં આવેલી લોનના સંદર્ભમાં જામીનદાર હતા, તેમનું અવસાન થયું છે અને તેથી, તેમના અવસાન પર, જામીનદાર સામેની જવાબદારી સમાપ્ત થઈ જાય છે. આદરપૂર્વક, વિદ્વાન સિંગલ જજ કાયદાની દ્રષ્ટિએ એવું ઠરાવવામાં સાચા નથી કે જામીનદારના મૃત્યુ પર જામીનની જવાબદારી રદ અથવા સમાપ્ત થઈ જાય છે. કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૩૧ સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે જામીનદારના મૃત્યુના કિસ્સામાં, બેંકની તરફેણમાં કરાયેલ જામીનની તારીખ/ચાલુ જામીનગીરી ભવિષ્યના વ્યવહારોના સંદર્ભમાં રદ થાય છે. તેથી, અમને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે જામીનદારના મૃત્યુની તારીખે જે જવાબદારી અસ્તિત્વમાં હતી તેટલી જવાબદારી તેના મૃત્યુ પર સમાપ્ત થઈ શકે નહીં. આ સુસ્થાપિત છે કે જામીનદારના મૃત્યુ પર, જવાબદારી અસ્તિત્વમાં રહે છે અને આવી જવાબદારી મૃતકના કાયદેસરના

વારસદારો દ્વારા વારસામાં મળેલી મિલકત પર લાદવામાં આવી શકે છે, અને લેણદાર મૃતકની મિલકતમાંથી લેણાંની વસૂલાત કરી શકે છે.

૯. અપીલકર્તા બેંકની તરફેણમાં ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો નિર્ણય કર્યા પછી, હવે અમે આ અપીલમાં વધુ મહત્વના પ્રશ્ન પર આગળ વધીએ છીએ, એટલે કે, શું અપીલકર્તા બેંક ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકારનો દાવો કરીને સામાવાળાઓ દ્વારા વારસામાં મેળવેલી પ્રસ્તુત મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો રોકી રાખવા માટે હકદાર બનશે. અમે હકીકતલક્ષી અને કાયદાકીય પાસાઓ પર વિચાર કરીએ તે પહેલાં, ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ ને જોવી જરૂરી રહેશે અને સરળ સંદર્ભ માટે તે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવી છે.

"૧૭૧. બેંકરો, ફેક્ટરો, ઘાટવાળાઓ , એટર્નીઓ અને પોલિસી-દલાલોનો સામાન્ય પૂર્વાધિકાર. – બેંકરો, ફેક્ટરો, ઘાટવાળાઓ, ઉચ્ચ અદાલતના એટર્નીઓ અને પોલિસી-દલાલો, વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, સામાન્ય બાકી સિલક માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ કોઈપણ માલ પોતાની પાસે રાખી શકે છે; પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિઓને આવી સિલક માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ માલ પોતાની

પાસે રાખવાનો અધિકાર નથી, સિવાય કે તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય."

૧૦. અપીલકર્તા બેંકનો કેસ એવો છે કે તેઓ વ્યવસાયિક વ્યવહારના સામાન્ય ક્રમમાં તેમને સુપ્રત કરવામાં આવેલા મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજોને અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરીને પોતાની પાસે રાખવાનો અધિકાર ધરાવે છે અને તેથી, જ્યાં સુધી બીજા ખાતામાં, જ્યાં ગીરો રાખનાર (અહીંના ૧લા સામાવાળાના પતિ, જેઓનું અવસાન થયું છે) જમીનદાર હતા, તેની જવાબદારી ચૂકવાઈ ન જાય ત્યાં સુધી તેઓ તેને પરત કરવા બંધાયેલા નથી.

૧૧. અપીલકર્તા બેંક વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે મુખ્યત્વે ૧૯૯૨ (૨) એસસીસી ૩૩૧ માં અહેવાલ થયેલ સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજયા કુમાર અને અન્યના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧૨. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ જણાવે છે કે, અપીલકર્તા બેંક જેવા બેંકરો, વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા માટે જમીનગીરી તરીકે, તેમને નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ કોઈપણ માલ પોતાની પાસે રાખી શકે છે. તેથી, પ્રસ્તુત કેસમાં જે જોવાનું રહે છે તે એ છે કે શું એવો કોઈ વિપરીત કરાર અસ્તિત્વમાં છે, જે

બેંકને તેમના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરતા અટકાવે છે અને શું તેમને કોઈ માલ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે. એ બાબત વિવાદિત હોઈ શકે નહીં કે પ્રસ્તુત મિલકત મૂતક ઉધાર લેનાર દ્વારા કોઈપણ સમયે અપીલકર્તા બેંકને નિશ્ચિત કરવામાં આવી ન હતી. વધુમાં, તે એક નિર્વિવાદ હકીકત છે કે પ્રસ્તુત મિલકત (સ્વર્ગસ્થ) એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન દ્વારા મેસર્સ સંજય બાલા ટી પ્લાન્ટેશન અને મેસર્સ આરતી બાલા ટી પ્લાન્ટેશનના ખાતામાં લીધેલી લોનના સંદર્ભમાં તેમની જવાબદારીને આવરી લેવા માટે પેશ કરવામાં આવી હતી અને તેમની સ્વ-અર્જિત મિલકતો આ ચોક્કસ લોન વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે ગીરો મૂકવામાં આવી હતી. અમારી સમક્ષ એવું દર્શાવવા માટે કોઈ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી કે ઉધાર લેનારે બેંકને મેસર્સ સંજય બાલા ટી પ્લાન્ટેશન અને મેસર્સ આરતી બાલા ટી પ્લાન્ટેશન માટેના લોન વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે આપેલા ગીરો મિલકતના દસ્તાવેજો, મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશન દ્વારા અન્ય કોઈ શાખામાં મેળવેલી અન્ય કોઈ લોનના હેતુ માટે રાખવા માટે કોઈ સત્તાધિકાર આપ્યો હતો જેમાં (સ્વર્ગસ્થ) એન. પી. એસ. મહેન્દ્રન જામીનદાર તરીકે ઉભા રહ્યા હતા. આમ, મુખ્ય મુદ્દો એ પ્રશ્ન પર આવીને અટકે છે કે શું કોઈ વિપરીત કરાર છે, જે અપીલકર્તા બેંકને અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરતા અટકાવે છે.

૧૪. પ્રસ્તુત કેસમાં, ઉધાર લેનાર, (સ્વર્ગસ્થ) એન.પી.એસ. મહેન્દ્રને સ્વીકાર્યપણે બે પ્લાન્ટેશન કંપનીઓના સંદર્ભમાં મેળવેલા લોન વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે મિલકતના માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા છે. આ હકીકતનો અપીલકર્તા બેંક દ્વારા વિરોધ કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, અમને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે આ કરાર/ગીરો મૂતક ઉધાર લેનાર દ્વારા એક નિર્દિષ્ટ હેતુ માટે અને એક નિર્દિષ્ટ લોન માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો અને આ કરાર સ્વયં-સંપૂર્ણ હતો તથા તેની શરતો ઉધાર લેનાર તેમજ બેંક બંને પર બંધનકર્તા હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માલિકી હક્કના દસ્તાવેજો જમા કરાવવા, જેના દ્વારા મૂતક ઉધાર લેનાર દ્વારા ગીરો બનાવવામાં આવ્યો હતો, તે એક નિર્દિષ્ટ લોન માટેના એડવાન્સને આવરી લેવાના નિર્દિષ્ટ હેતુ માટે હતું. જ્યારે આવી સ્થિતિ હોય, ત્યારે ઉધાર લેનારે એક નિર્દિષ્ટ વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે દસ્તાવેજો જમા કરાવ્યા હોવાથી, બેંક એવો દલીલ કરી શકે નહીં કે તેઓ અન્ય અલગ લોન ખાતામાં બાકી નીકળતી રકમ માટે દસ્તાવેજો પોતાની પાસે રાખી શકે છે જ્યાં સદર એન.પી.એસ. મહેન્દ્રન ઉધાર લેનાર નથી. વધુમાં, અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ ની ભાષા એ હકીકત માટે સ્પષ્ટ છે કે બેંકરો 'સામાન્ય બાકી સિલક ખાતા' માટે જમીનગીરી તરીકે રાખવા માટે હકદાર છે. સ્વીકાર્યપણે, અપીલકર્તા બેંકનો એવો કેસ નથી કે મેસર્સ સમરસેટ ટી પ્લાન્ટેશનના

ઉધારના કારણે જે રકમ હવે બાકી હોવાનું કહેવાય છે તે મૃતક ઉધાર લેનાર એન.પી.એસ. મહેન્દ્રનનું સામાન્ય બાકી સિલક ખાતું છે.

૧૫. સિન્ડિકેટ બેંક લિ. વિજયા કુમારના કેસમાં, જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને જેના પર અપીલકર્તા બેંકના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે આધાર રાખ્યો છે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે તેમાં ઉધાર લેનારે બેંકની તરફેણમાં એક પત્ર જારી કરીને જણાવ્યું હતું કે બેંક લોનના સંદર્ભ વિના ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટની રસીદોમાંથી સરભર કરવા માટે મુક્ત છે અને તે સંમત થયો હતો કે જ્યાં સુધી તેમની પાસેથી એકલા અથવા સંયુક્ત રીતે અથવા અન્ય લોકો સાથે બેંકને કોઈપણ ખાતામાં કોઈપણ રકમ લેણી નીકળે ત્યાં સુધી ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટની રસીદો બેંકમાં રહેશે. આમ, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, તેમાં ઉધાર લેનાર દ્વારા કરાયેલા વ્યવહારને આવરી લેતા આવા પત્રનું અર્થઘટન કરતી વખતે, એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે બેંક ઉધાર લેનાર દ્વારા આપવામાં આવેલી ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટની રસીદો પર સામાન્ય પૂર્વાધિકાર માટે હકદાર છે.

૧૬. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, વર્તમાન કેસની હકીકતો અલગ રીતે ઘડાયેલી છે. મૃતક ઉધાર લેનાર અને બેંક વચ્ચે એક નિર્દિષ્ટ કરાર/સમજૂતી હતી, જેના દ્વારા ઉધાર લેનારે પ્રસ્તુત મિલકત માત્ર એક ચોક્કસ વ્યવહારને સુરક્ષિત કરવા માટે જ પેશ કરી હતી. તેથી, આ સમજૂતી/ગીરોને "વિપરીત કરાર" તરીકે અર્થઘટન કરવું પડશે અને તેથી, અમને એવું

ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે બેંક ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારની સત્તાનો આશરો લઈને આ દસ્તાવેજોનો દાવો કરી શકે નહીં.

૧૭. જ્યોર્જ હેનરી ચેમ્બર્સ વિ. પેટ્રિક ડેવિડસન (એલઆર આઈપીસી ૨૯૬) ના કેસમાં, બેંકો દ્વારા પૂર્વાધિકારના પાસા અંગે ચર્ચા કરતી વખતે, લોર્ડ વેસ્ટબરીએ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું.

"પરંતુ પૂર્વાધિકાર એ સ્પષ્ટ કરારનું પરિણામ નથી, તે કાયદાના ગર્ભિતાર્થ દ્વારા આપવામાં આવે છે. તેથી, જો કોઈ વ્યાપારી સંબંધ, જેમાં પૂર્વાધિકાર સામેલ હોઈ શકે છે, તે લિખિત કરાર દ્વારા બનાવવામાં આવે છે, અને તે સંબંધમાંના વ્યવહારોના પરિણામ માટે જામીનગીરી આપવામાં આવે છે, તો જામીનગીરી માટે પક્ષકારોની સ્પષ્ટ શરત અને સમજૂતી પૂર્વાધિકારને બાકાત રાખે છે, અને તેમના અધિકારોને તેમણે કરેલા સ્પષ્ટ કરારની મર્યાદા સુધી મર્યાદિત કરે છે. સ્પષ્ટ જોગવાઈ ગર્ભિત બાબતનો અંત લાવે છે. જો માલ મેળવનાર સ્પષ્ટ જામીનગીરી લે છે, તો તે સામાન્ય પૂર્વાધિકારને બાકાત રાખે છે."

૫૪. રિટ-અરજદારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોને અન્ય કેટલાક ન્યાયિક ચુકાદાઓ દ્વારા વધુ બળ મળે છે. હું ઓરિસ્સા ઉચ્ચ અદાલતની ડિવિઝન બેંચના આલેખા સાહુ વિ. પુરી અર્બન કો-

ઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ અને અન્ય (૨૯ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ નક્કી કરાયેલ રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૧૨૭૯૦ / ૨૦૦૩) ના કેસના નિર્ણયથી શરૂઆત કરી શકું છું. હું તેના પ્રાસંગિક અવલોકનો આ પ્રમાણે ટાંકી શકું છું :

"૧૦. શ્રી કાનુગોની દલીલ એવી છે કે અરજદાર મેસર્સ વિમલા ભંડારના લોન ખાતા માટે જામીનદાર છે અને તેથી તેઓ કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૨૮ ની જોગવાઈઓના આધારે મેસર્સ વિમલા ભંડારની બાકી રકમ માટે જવાબદાર છે, જે જોગવાઈ કરે છે કે જામીનદારની જવાબદારી મુખ્ય દેવાદારની સાથે સહ-વિસ્તૃત છે સિવાય કે કરાર દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય. પરંતુ કરાર અધિનિયમમાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે મુખ્ય દેવાદાર પાસેથી લેણી નીકળતી રકમ માટે લેણદાર દ્વારા જામીનદારની મિલકતો જામીનગીરી તરીકે રોકી શકાય. બીજી તરફ, અદાલતોએ એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે બેંક તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરીને તેની પેઢીના સામાન્ય ખાતામાં બાકી રહેલી રકમને સંતોષવા માટે ભાગીદારની ખાનગી મિલકત રોકી શકે નહીં, કાયદાની એ સુસ્થાપિત સ્થિતિ હોવા છતાં કે ભાગીદારો સંયુક્ત રીતે અને વ્યક્તિગત રીતે પેઢીના દેવા માટે જવાબદાર છે જેના તેઓ ભાગીદાર છે. વોલ્સ્ટેનહોમ વિ. શેફિલ્ડ યુનિયન બેંકિંગ કંપની લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના ઉપરોક્ત નિર્ણયને પંજાબ ઉચ્ચ અદાલતની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા પંજાબ નેશનલ બેંક લિમિટેડ વિ. અરૂન મલ દુર્ગા દાસ, એઆઈઆર ૧૯૬૦

પંજાબ ૬૩૨ માં અનુસરવામાં આવ્યો છે, એવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કે—

"પરસ્પર આદાનપ્રદાનના અભાવે ભાગીદારી ખાતા પરના ઓવરડ્રાફ્ટ માટે ભાગીદારના ખાનગી ખાતા પર અથવા તેનાથી વિપરીત બેંકનો કોઈ પૂર્વાધિકાર નથી."

તે જ રીતે, અરજદારના વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટનાયક દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા ગુરબક્ષ રાય વિ. પંજાબ નેશનલ બેંક (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે કેશ કેડિટ સવલત માટે પેઢી દ્વારા જામીનગીરી તરીકે પેશ કરવામાં આવેલા માલનો ઉપયોગ ભાગીદારોની વ્યક્તિગત બાકી રકમને સરભર કરવા માટે થઈ શકે નહીં. ગુરબક્ષ રાય વિ. પંજાબ નેશનલ બેંક (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના સદસ્ય ચુકાદાનો પ્રાસંગિક ભાગ અહીં નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યો છે :

"પ્રશ્ન એ છે કે: શું બેંક જે કેશ કેડિટ સવલત સામે ગીરો માલ ધરાવતી હતી તેના માટે ગીરો માલમાંથી વસૂલ કરાયેલી રકમને વ્યક્તિગત ભાગીદારોના અલગ-અલગ લેણાં સાફ કરવા માટે સરભર કરી શકે? માલ પેઢીનો હતો. તે ભાગીદારોનો માલ ન હતો. માલ ભાગીદારોના વ્યક્તિગત દેવા માટે જામીનગીરી તરીકે પેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો. માલ પેઢીની કેશ કેડિટ સવલત સામે ગીરો મૂકવામાં આવ્યો હતો. તેથી, જ્યારે વીમા કંપની પાસેથી પેઢીના નાશ પામેલા ગીરો માલના કારણે રકમ વસૂલ

કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તેને માત્ર કેશ કેડિટ ખાતામાં જ જમા આપવી જોઈએ અને તે મર્યાદા સુધી કેશ કેડિટ ખાતામાં જવાબદારી ઓછી થશે....."

૧૧. શ્રી કાનુન્ગો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, ચુકાદાના દેવાદાર જેમની પાસે બે ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ હતી તેમણે ૧૭-૯-૧૮૯૦ ના રોજ બે પત્રો લખીને બે ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ રસીદો પર બેંકની તરફેણમાં પૂર્વાધિકાર બનાવ્યો હતો અને આ હકીકતો પર સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ચુકાદાના દેવાદાર દ્વારા ૧૭-૯-૧૮૯૦ ના રોજ કરાયેલા બે પત્રોએ બે ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ રસીદો પર બેંકની તરફેણમાં પૂર્વાધિકાર બનાવ્યો હતો. આમ આ એક એવો કિસ્સા છે જ્યાં ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ રસીદોના માલિકે સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું હતું કે ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ રસીદો પર બેંકનો પૂર્વાધિકાર રહેશે. આ કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો કોઈ કાયદો ઘડ્યો નથી કે બેંક મુખ્ય દેવાદારની બેંક પ્રત્યેની જવાબદારીઓ માટે જમીનદારની મિલકતો પર કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તેના સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે. શ્રી કાનુન્ગો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા એસ. વાસુપાલૈયા વિ. ધ વૈશ્ય બેંક, કુડાગેનહલ્લી બ્રાન્ચ (ઉપરોક્ત) અને સિટી યુનિયન બેંક લિમિટેડ વિ. સી. થંગારાજન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, કર્ણાટક ઉચ્ચ અદાલત અને મદ્રાસ ઉચ્ચ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ

જજોએ અનુક્રમે સિવિલકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર (ઉપરોક્ત) ના સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને ઠરાવ્યું છે કે મુખ્ય દેવાદાર અથવા વચન આપનારના બેંકના બાકી લેણાંની વસૂલાત માટે બેંક જામીનદાર કે સહ-વચન આપનારની મિલકતો પર પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે. પરંતુ જેમ આપણે ઉપર ચર્ચા કરી છે તેમ, ઇંગ્લેન્ડ અને ભારતની અદાલતોએ ઠરાવ્યું છે કે બેંક ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી સિલક માટે તે ગ્રાહકની મિલકતો પર સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી સિલક માટે નહીં. તેથી, જ્યાં સુધી કોઈ ગ્રાહક સ્પષ્ટપણે સંમત ન થાય કે તેની મિલકતો અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે રોકી શકાય છે, ત્યાં સુધી બેંક કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તે ગ્રાહકની મિલકતો પર પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરી શકતી નથી. મેસર્સ વિમલા ભંડારના કેશ ક્રેડિટ ખાતા માટે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા જામીનખત માં, જેની નકલ આંક-આર/૨ તરીકે જવાબ સોગંદનામા સાથે જોડવામાં આવી છે, એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે બેંક મેસર્સ વિમલા ભંડારના લોન ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે અરજદારની મિલકતો રોકી શકે છે. વાસ્તવમાં, બેંકે જામીનખતમાં આવી કોઈ જોગવાઈ પર આધાર રાખ્યો નથી અને તેના બદલે બેંકના પેટા-નિયમો અને કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ માં

જોગવાઈ કરાયેલ બેંકના સામાન્ય પૂર્વાધિકાર પર આધાર રાખ્યો છે. આપણે જોયું તેમ, બેંક પાસે પેટા-નિયમો અથવા કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ મેસર્સ વિમલા ભંડારના લોન ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે જમીનગીરી તરીકે અરજદારના સોનાના દાગીના રોકી રાખવાનો કોઈ આવો અધિકાર નથી.

૧૨. અમે શોધી કાઢ્યું હોવાથી કે બેંક પાસે તેના પેટા-નિયમો હેઠળ અથવા કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ અરજદારે બે સોનાના લોન ખાતાઓમાં બાકી રહેલી રકમ ચૂકવી દીધી હોવા છતાં, જેના માટે સોનાના દાગીના જમીનગીરી તરીકે ગીરો મૂકવામાં આવ્યા હતા, અરજદારના સોનાના દાગીના રોકી રાખવાનો કોઈ અધિકાર નથી, તેથી બેંક દ્વારા અરજદારના સોનાના દાગીના રોકી રાખવા તે કાયદાની કોઈ સત્તા વિનાનું અને મનસ્વી હતું અને આક્ષેપિત નોટિસ તારીખ ૩૦-૭-૨૦૦૩ રદ થવાને પાત્ર છે."

૫૫. કર્ણાટક ઉચ્ચ અદાલતની ડિવિઝન બેંચને વિજયા બેંક અને અન્ય વિ. નવીન મિકેનાઈઝ્ડ કન્સ્ટ્રક્શન (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૦૪) આઈએલઆર નલ ૯૯૩ ના કેસમાં ભારતીય કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો. હું તેના પ્રાસંગિક અવલોકનો આ પ્રમાણે ટાંકી શકું છું :

"૧૧. જ્યાં સુધી અન્ય દલીલનો સવાલ છે કે અરજદાર-કંપની તેમજ જમીનદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૬-૧-૧૯૯૬ ના કરારમાં કલમ ૧૩ ને ધ્યાનમાં લેતા, અપીલકર્તા બેંક જમીનગીરીઓ રોકી શકે છે, તે સંદર્ભમાં સદર કલમનો ઉલ્લેખ કરવો પ્રાસંગિક રહેશે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે :

"મુખ્ય દેવાદાર વ્યક્તિગત રીતે અથવા એવી સંસ્થાના ખાતા કે ખાતાઓ જેના પર મુખ્ય દેવાદાર કોઈપણ કંપની અથવા પેઢી કે વ્યક્તિઓ સાથે કોઈપણ પ્રકારે સંયુક્ત રીતે જવાબદાર બની શકે છે અને ભલે આવા ખાતા કે ખાતાઓ કાં તો મુખ્ય દેવાદારના પોતાના નામે હોય અથવા એવી સંસ્થાના નામે હોય જેના મુખ્ય દેવાદાર એકમાત્ર માલિક, ભાગીદાર હોય અથવા અન્ય કોઈ નામે હોય અને તે ખાતા કે ખાતાઓના નામોમાં અથવા તમારી બેંકના બંધારણમાં, તેના ઉત્તરાધિકારીઓ, હસ્તાંતરિતો અથવા સ્થાનાંતરિતોમાં કોઈ ફેરફાર દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ બેંક કે બેંકો સાથે તેના વિલીનીકરણ અથવા જોડાણ દ્વારા પ્રભાવિત થશે નહીં".

૧૨. ઉપરોક્ત જોગવાઈ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉપરોક્ત કલમ માત્ર કરાર પછી ઉધાર લેનાર અથવા બેંકના બંધારણમાં થતા ફેરફાર સંબંધિત છે, અને તે પક્ષકારોની જવાબદારીમાંથી મુક્તિ આપશે નહીં પરંતુ ઉધાર

તેનાર કે બેંકના બંધારણમાં ફેરફાર છતાં તે જ જાળવી રાખશે અને અપીલકર્તા-બેંકને બેંક ગેરંટી જારી કરવા માટે આપેલી જામીનગીરીને અન્ય કોઈ કંપની કે વ્યક્તિના દેવાની વસૂલાત માટે ઉપયોગમાં લેવા માટે ખાસ સત્તા આપતી નથી અને તેથી ઉપરોક્ત કલમ અપીલકર્તા-બેંક પર કોઈ ચોક્કસ પૂર્વાધિકાર પ્રદાન કરતી નથી. જણાવ્યા મુજબ, કરાર અધિનિયમની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ બેંક દ્વારા વર્તમાન કેસમાં પણ કરી શકાય નહીં કારણ કે સામાવાળા ૧ અને ૨ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા તે સુસ્થાપિત છે કે પૂર્વાધિકાર તેના પ્રાથમિક અર્થમાં એક વ્યક્તિનો તેની પાસે રહેલી બીજી વ્યક્તિની માલિકીની વસ્તુને રોકી રાખવાનો અધિકાર છે જ્યાં સુધી કબજો ધરાવતી વ્યક્તિની ચોક્કસ માંગણીઓ સંતોષવામાં ન આવે. પ્રસ્તુત કેસમાં, એ વિવાદિત નથી કે રિટ-અરજીના પરિશિષ્ટ-૧ માં દર્શાવેલ જામીનગીરીઓ અપીલકર્તા-બેંકને બેંક ગેરંટી જારી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી પૂરી પાડવામાં આવી હતી અને તમામ બેંક ગેરંટી પરત કરવામાં આવી છે અને રદ કરવામાં આવી છે અને પ્રશ્ન એ છે કે શું બેંક બેંકરનો પૂર્વાધિકાર હોવાના અને કરાર દ્વારા સત્તાધિકૃત હોવાના આધારે અન્ય કંપની એમએફઈએલ ના દેવાના નિકાલ માટે સદર જામીનગીરીઓ પર પૂર્વાધિકારનો ઉપયોગ કરીને જામીનગીરીઓ પરત કરવાનો ઇનકાર કરવામાં ન્યાયી છે.

૧૩. સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર, એઆઈઆર ૧૯૯૨ એસસી ૧૦૬૬ ના કેસમાં અપીલકર્તા-બેંક વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સેલ દ્વારા જે નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે તેમને વર્તમાન કેસમાં મદદરૂપ થશે નહીં, કારણ કે ઉક્ત કેસમાં પત્રો ખાસ કરીને બેંકની તરફેણમાં એક્ઝિક્યુટ (નિષ્પાદિત) કરવામાં આવ્યા હતા જેથી બેંક જામીનગીરીઓ પોતાની પાસે ત્યાં સુધી રોકી રાખી શકે જ્યાં સુધી ઉધાર લેનાર પાસેથી કોઈપણ ખાતા પરની કોઈપણ રકમ બેંકને લેણી હોય. વર્તમાન કેસમાં, અપીલકર્તા-બેંકનો એવો કોઈ કેસ નથી કે અરજદારોએ પાછળથી કોઈ રકમ ઉધાર લીધી હોય અને અરજદારો પાસેથી લેણી કોઈપણ રકમ માટે જામીનગીરી રોકી રાખવામાં આવી હોય અને તેથી અન્ય કંપનીઓના સંદર્ભમાં કોઈપણ દેવાની ચુકવણી પેટે જામીનગીરી રોકી રાખવા માટે અપીલકર્તા-બેંકને આપવામાં આવેલી કોઈ ચોક્કસ સત્તાધિકાર અથવા ધારણાધિકાર ની ગેરહાજરીમાં, બેંક જામીનગીરી રોકી રાખવા માટે બિલકુલ ન્યાયી નથી કારણ કે કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ (કરાર અધિનિયમ) ની કલમ ૧૭૧ માત્ર તે જ વ્યક્તિ દ્વારા ઉધાર લેવાયેલા દેવાની પુનઃચુકવણી માટે બેંકને જામીનગીરી રોકી રાખવા માટે સક્ષમ બનાવશે. વર્તમાન કેસમાં અરજદારો દ્વારા કોઈ રકમ ચૂકવવાની બાકી ન હોવાથી, એવો બચાવ કે પ્રથમ અરજદાર-કંપનીના ડાયરેક્ટર

અને તે વ્યવહારના જામીનદાર એ એમએફઈએલ માં પણ ડાયરેક્ટર છે કે જેની સામે ડેટ રિકવરી ટ્રિબ્યુનલમાં વસૂલાતની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી છે, તે અરજદારો અને બેંક વચ્ચે થયેલા કરારમાં કોઈ સ્પષ્ટ કલમની ગેરહાજરીમાં જામીનગીરીઓ રોકી રાખવા માટે ન્યાયી આધાર હોઈ શકે નહીં."

૫૬. હું મેસર્સ દેવી ઇસ્પાત લિમિટેડ અને અન્ય વિ. ધ સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૨૪ ઓગસ્ટ ૨૦૦૯ ના રોજ નક્કી કરાયેલી રીટ પીટીશન નં. ૪૮૫ ઓફ ૨૦૦૯) ના કેસમાં કલકત્તા હાઈકોર્ટના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપી શકું છું. હું તેના સંબંધિત અવલોકનો આ પ્રમાણે ટાંકી શકું છું :

"૯. બેંક તેના વર્તનના સમર્થનમાં કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ પર આધાર રાખે છે. તે કહે છે કે પેનિંગ (બાકી) કાર્યવાહીને માન આપીને તેણે રાજકો અને અરજદાર કંપની સહિત તેના સાથીદારો દ્વારા બેંકમાંથી કપટપૂર્વક ઉપાડી લેવામાં આવેલી રકમથી કંપનીના ખાતા ઉધાર કર્યા નથી, તેમ છતાં બેંક જોગવાઈ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત બેંકર તરીકેના તેના ધારણાધિકારનો ઉપયોગ કરીને માલિકીના દસ્તાવેજો રોકી રાખવા માટે હકદાર હતી.

૧૦. અરજદારો ભારપૂર્વક જણાવે છે કે આ બેંક પાસે કલમ ૧૭૧ હેઠળ જે પ્રકારના હકની તે હિમાયત કરે છે તેવો કોઈ હક નથી. તેઓ સૂચવે છે કે ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ ધારણાધિકારના હકદાર

બનવા માટેની બે પૂર્વશરતોમાંથી એક પણ બેંક દ્વારા સંતોષવામાં આવતી નથી. અરજદારો એવો દાવો કરવા માટે ઉચ્ચ સત્તામંડળોના ચુકાદાઓ લાવે છે કે કલમ ૧૭૧ માં "ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ" પદસમૂહનો અર્થ ત્વરિત ચૂકવણી મેળવવાનો અધિકાર થશે. તેઓ કહે છે કે કલમ ૧૭૧ ના આહવાન માટેની બીજી પૂર્વશરત એ કલમ હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલી માલ-સામગ્રી પરત કરવા માટેના સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત કરારની ગેરહાજરી હશે. તેઓ રજૂઆત કરે છે કે કંપનીને તેના ખાતાઓ બંધ કરવા માટેની બેંકની ઓફર અને ખાતાઓમાં લેણી તમામ રકમ બેંકને મળી હોવાના કારણે, ટાઈટલ ડીફ્સ ન રોકવાનો એક ગર્ભિત કરાર અસ્તિત્વમાં આવે છે. એ બાબત પણ બિનતકરારી પરિસ્થિતિ છે કે આ કાર્યવાહી દરમિયાન બેંકની લેટર ઓફ ક્રેડિટ હેઠળની જવાબદારી સ્ટેટ બેંક દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવતા તે જવાબદારીમાંથી મુક્ત થઈ છે.

૧૧. અરજદારો કહે છે કે સાપેક્ષી બેંકનું વર્તન રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક અને રાજ્યની એક સાધનને ન શોભે તેવું છે. તેઓ કહે છે કે બેંકે અરજદારોને એવા આધાર પર પગલાં લેવા પ્રેર્યા કે ખાતાઓ સરભર થવા પર ટાઈટલ ડીફ્સ પરત કરવામાં આવશે. તેઓ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે સાપેક્ષી બેંક વાકેફ હતી કે કંપની સ્ટેટ બેંક સાથે

વાટાઘાટો કરી રહી હતી અને સ્ટેટ બેંક પાસેથી ધિરાણ સવલતો મેળવવા માટે ટાઈટલ ડીઝ્સ જમા કરાવવા કંપની માટે અનિવાર્ય હતું. અરજદારો સાપેક્ષી બેંકને સ્ટેટ બેંક પાસેથી સીધા જ રૂ. ૧૫ કરોડનો ચેક મળ્યો હોવાનો સંદર્ભ આપે છે અને તેથી તે વાકેફ હતી કે ટાઈટલ ડીઝ્સ અન્ય બેંકને સોંપવાના જરૂરી હતા. તેઓ દાવો કરે છે કે સાપેક્ષી બેંક અન્ય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકના લાભ માટે ટાઈટલ ડીઝ્સના કબજામાં એક ટ્રસ્ટી છે. તેઓ કંપનીને બેવડી આફત માં મૂકવાની પૂર્વઆયોજિત યોજનામાં સ્ટેટ બેંકને જાહેર ભંડોળ છોડવા માટે પ્રેરિત કરવાના સાપેક્ષી બેંકના હેતુ સામે પ્રશ્ન ઉઠાવે છે. અરજદારો ખેદ વ્યક્ત કરે છે કે હવે તેમની પાસે કોઈપણ પક્ષને સંતોષવા માટે પૂરતી જમીનગીરી વિના લેણદારોના બે સેટ છે કારણ કે સાપેક્ષી બેંકે મનસ્વી રીતે રાજકોની કથિંત જવાબદારી અરજદાર ક પની પર થોપી દીધી છે અને સ્ટેટ બેંકમાં ટાઈટલ ડીઝ્સ જમા કરાવવામાં નિષ્ફળ જતાં સ્ટેટ બેંક દ્વારા તેમની પાછળ પિષ્ટપિંજણ કરવામાં આવી રહ્યું છે.

૧૨. અરજદારો કહે છે કે વચનાત્મક પ્રતિબંધ અથવા કાયદેસરની અપેક્ષા ના સિદ્ધાંતો કે જેનો તેઓ બેંક પાસેથી ટાઈટલ ડીઝ્સ તાત્કાલિક પરત મેળવવા માટે આહવાન કરી શકે છે તેનાથી તદ્દન અલગ, સદ્બુદ્ધિ અને ન્યાયીપણું એવી માંગ કરશે કે આ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકને ટાઈટલ ડીઝ્સ

તાત્કાલિક જો કંપનીને નહીં, તો સીધા સ્ટેટ બેંકને સોંપવાનો આદેશ આપવામાં આવે.

૧૩. કાનૂની મુદ્દો કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ ના વ્યાપ અને તેના હેઠળ બેંકના અધિકારો પર આધારિત છે :

"૧૭૧. બેન્કરો, ફેક્ટરો, ઘાટવાળાઓ, એટર્નીઓ અને પોલિસી-બ્રોકરોનો સામાન્ય ધારણાધિકાર.--બેન્કરો, ફેક્ટરો, ઘાટવાળાઓ, હાઇકોર્ટના એટર્નીઓ અને પોલિસી-બ્રોકરો, તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને નિક્ષેપ કરાયેલી કોઈપણ માલ-સામગ્રી રોકી રાખી શકે છે; પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિઓને આવી બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે, તેમને બેઠલ કરાયેલી માલ-સામગ્રી રોકી રાખવાનો હક નથી, સિવાય કે તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય."

૧૪. અરજદારો ૨૦ ઓગસ્ટ ૧૯૯૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા આ કોર્ટના ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૧૩૯૨ ઓફ ૧૯૯૬ (મંગલ ફાઇનાન્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનાઇટેડ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા) ના બિન-પ્રકાશિત ચુકાદા અને તેમાંથી નીચેના ફકરા પર આધાર રાખે છે:

"આક્ષેપો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સાપેક્ષી બેંકે અરજદાર કંપની સામે કોઈ વર્તમાન હકનો દાવો કર્યો નથી. બેંકનો દાવો તપાસના પરિણામ પર નિર્ભર છે જે અરજદાર નં. ૧ ની ભંડોળ સગેવગે કરવામાં સામેલ હોવાની બેંકની શંકા પ્રસ્થાપિત કરી શકે છે કે નહીં પણ કરી શકે જે સાપેક્ષી નં. ૧ ને પરિણામી ગુકસાન પહોંચાડે છે. અરજદાર નં. ૧ ના ડાયરેક્ટર્સ અને એમ.એન. ઘોષ વચ્ચેની મિલીભગત અને સાંઠગાંઠની પણ શંકા છે. એવું માની લઈએ કે અરજદાર નં. ૧ ના ડાયરેક્ટર્સ આ કપટમાં સામેલ છે, તેમ છતાં સાપેક્ષીએ અરજદાર નં. ૧ સામે કાર્યવાહી કરતા પહેલા વધુ ત્રણ અવરોધો પાર કરવા પડશે એટલે કે; (૧) બેંકને જે ગુકસાન થયું છે તે અરજદાર નં. ૧ ના ડાયરેક્ટર્સના કારણે થયું હતું; (૨) અરજદાર નં. ૧ જે એક પબ્લિક કંપની છે તેની તેના ડાયરેક્ટર્સ સાથે ઓળખ સ્થાપિત કરવી; (જુઓ: મેસર્સ ગુમા બિસ્કિટ્સ (P) લિમિટેડ -વિરૂદ્ધ- યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક અને અન્ય : ૧૯૮૭ (૨) સીએલજે ૪૭૪; પંજાબ નેશનલ બેંક લિમિટેડ -વિરૂદ્ધ- અરૂરા મલ: એઆઈઆર ૧૯૬૦ પુંજ ૬૩૩ (ડીબી)); અને (૩) અરજદાર નં. ૧ ના ખાતાની જમા બાકી રકમમાંથી અરજદાર નં. ૧ પાસેથી આવું ગુકસાન વસૂલ કરવાનો અધિકાર.

સાપેક્ષી હજુ પ્રથમ અવરોધ પર જ છે. આ બાબત તપાસ હેઠળ છે. એવું નથી કે કોઈ તપાસ એજન્સીએ બેંકને ખાતાઓનું સંચાલન બંધ કરવાનો

નિર્દેશ આપ્યો હોય અને કોઈપણ સંજોગોમાં એ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે ખાતાઓનું સંચાલન તપાસમાં કેવી રીતે અવરોધ ઉભો કરશે. આ તમામ કારણોસર એ ઠરાવવું જ જોઈએ કે આ તબક્કે અરજદાર નં. ૧ ના ખાતાઓનું સંચાલન રોકવાનું સાપેક્ષીનું પગલું મનસ્વી છે અને તેમ કરવાનો નિર્ણય રદ કરવામાં આવે છે."

૧૫. મંગલ ફાઈનાન્સના કેસમાં એવું કોઈ ધારણાધિકાર નહોતું જેનો ઉપયોગ કરવા માટે બેંકે પ્રયાસ કર્યો હોય. ત્યાં બેંકે એવો દાવો કરીને ખાતાઓ સંયોજિત કરવાનો અધિકાર સ્થાપિત કર્યો હતો કે બેંકની એવી ધારણા પર અરજદાર કંપનીના ખાતાનું આગળનું સંચાલન રોકી શકાય છે કે અરજદાર કંપનીના ડાયરેક્ટર્સ એવા વ્યક્તિ સાથે નજીકથી જોડાયેલા હતા જેણે કથિત રીતે બેંક સાથે કપટ કર્યું હતું.

૧૬. ૧૯૮૭ (૨) કેલ એલજે જીજી (મેસર્સ ગુમા નિસ્કિટ્સ (પી) લિમિટેડ વિ. યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક અને અન્ય) માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં, જેને અરજદારો ટોકે છે, સામેલ મુદ્દો એ હતો કે શું બેંક અરજદાર કંપની દ્વારા તેની જમા કેડિટમાં પૂરતી બાકી રકમ હોવા છતાં ઈસ્યુ કરાયેલા ચેક સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરી શકે છે, કારણ કે અન્ય એક પેઢી જેની સાથે કંપનીના ડાયરેક્ટર્સ સંકળાયેલા હતા તે બેંકને લેણી રકમ પરત કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી.

૧૭. (૧૯૯૯) ૭ એસસીસી ૩૫૯ (બોર્ડ ઓફ ટ્રસ્ટીઝ ઓફ ધ પોર્ટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય વિ. શ્રીયાનેશ નીટર્સ) પર નોંધાયેલો ચુકાદો ત્યારબાદ અરજદારો દ્વારા એવું સૂચવવા માટે લાવવામાં આવ્યો છે કે દાવો કરાયેલી રકમ કાયદેસર રીતે લેણી હોવી જોઈએ. અહેવાલના ફકરા ૧૭ માંથી એક અંશ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે:

"૧૭. ... આ કલમ બે ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ માત્ર ચાર કેટેગરીને ધારણાધિકાર નો વૈધાનિક અધિકાર આપે છે, એટલે કે, બેન્કરો, ફેક્ટરો, ઘાટવાળાઓ અને હાઈકોર્ટના એટર્નીઓ અને પોલિસી-બ્રોકરો, જે કલમ ૧૭૧ માંથી મુક્તિ કરારને આધીન છે. કલમ ૧૭૧ નો બીજો ભાગ ઉપરોક્ત પાંચ કેટેગરી સિવાયની વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે અને તેમને કલમ ૧૭૧ લીયનનો વૈધાનિક અધિકાર આપતી નથી. તે જોગવાઈ કરે છે કે તેમને જામીનગીરી તરીકે તેમને બેઈલ કરાયેલી માલ-સામગ્રી રોકી રાખવાનો કોઈ અધિકાર રહેશે નહીં સિવાય કે તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય. જ્યારે કલમ ૧૭૧ માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓની પ્રથમ કેટેગરીના સંદર્ભમાં, આ કલમ પોતે જ વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં માલ-સામગ્રીને જામીનગીરી તરીકે રોકી રાખવા માટે સક્ષમ બનાવે છે પરંતુ અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ જેને માલ-સામગ્રી બેઈલ કરવામાં આવી છે તેના માટે તેને જામીનગીરી તરીકે રોકી

રાખવાનો અધિકાર ત્યારે જ વાપરી શકાય જો તે અસરનો કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય."

૧૮. અરજદારોએ બેંકરના ધારણાધિકાર નો ઉપયોગ કરવાના અધિકારની મર્યાદા દર્શાવવા માટે પેજેટ્સ લો ઓફ બેન્કિંગ (૧૨મી આવૃત્તિ) અને હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (૪થી આવૃત્તિ), વોલ્યુમ ૩ નો સંદર્ભ આપ્યો છે.

૧૯. અરજદારોએ (૧૮૪૩-૧૮૬૦) ઓલ ઈઆર રેપ ૭૧૯ (બ્રાન્ડાઓ વિ. બાર્નેટ અને અન્ય) પર નોંધાયેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે જેને સુપ્રીમ કોર્ટના સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓમાં બહાલી સાથે ટાંકવામાં આવ્યો છે. અરજદારો રજૂઆત કરે છે કે તેનાથી વિપરીત ગર્ભિત કરાર પણ બેંકને તેની પાસે બેઈલ કરાયેલી માલ-સામગ્રી પર તેના લીયનનો ઉપયોગ કરવાથી પ્રતિબંધિત કરશે. નીચેનો ફ્કરો સુસંગત છે:

"... બેન્કરો પાસે, નિઃશંકપણે, ગ્રાહક દ્વારા બેંકર તરીકે તેમની પાસે જમા કરાયેલી તમામ જમીનગીરીઓ પર સામાન્ય ધારણાધિકાર હોય છે, સિવાય કે ત્યાં કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય, અથવા એવા સંજોગો હોય જે ગર્ભિત કરાર દર્શાવે છે, જે લીયન સાથે અસંગત હોય. ડેવિસ વિ. બોશેર [(૧૭૯૪), ૫ ટર્મ રેપ ૪૮૮] માં લોર્ડ કેન્યોન કહે છે: "બેન્કરો પાસે તેમની પાસે રહેલી તમામ જમીનગીરીઓ પર, તેમની સામાન્ય બાકી રકમ માટે સામાન્ય લીયન હોય છે, સિવાય કે એવા પુરાવા હોય જે દર્શાવે

કે કોઈ ચોક્કસ જામીનગીરી ખાસ સંજોગો હેઠળ પ્રાપ્ત થઈ હતી જે તેને સામાન્ય નિયમમાંથી બહાર લઈ જશે. ""

૨૦. અને લોર્ડ ડેનમેન, એક્સચેન્જ ચેમ્બરમાં વર્તમાન કેસમાં ચુકાદો આપતા કહે છે:

"જો, ખરેખર, લીયનના અધિકાર સાથે અસંગત એવો કોઈ કરાર, સ્પષ્ટ કે ગર્ભિત, થયો હોય – જેમ કે, કોઈપણ સંજોગોમાં ચોક્કસ સમયે જમા કરનારને તે સંપૂર્ણપણે પરત કરવા માટે – તો આ કેસ અલગ હોત. "

૨૧. (૧૯૯૨) ૨ એસસીસી ૩૩૦ (સિન્ડિકેટ બેંક વિ. વિજય કુમાર અને અન્ય) પર નોંધાયેલો ચુકાદો ટાંકવામાં આવ્યો છે અને અહેવાલના ફક્ત ૬ માંથી નીચેનો ફક્તો અરજદારો દ્વારા તેમની દલીલના સમર્થનમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે આ દેશમાં કાયદો અલગ નથી:

"૬. ... પેજેટ્સ લો ઓફ બેન્કિંગ, ૮મી આવૃત્તિ, પેજ ૪૯૮ માં એક ફક્તો આ પ્રમાણે વંચાય છે: "

બેંકરનું ધારણાધિકાર કોઈપણ ચોક્કસ જામીનગીરી સિવાય, બેંકર લોન અથવા ઓવરડ્રાફ્ટ અથવા અન્ય ક્રેડિટ ફેસિલિટી પરના નુકસાન સામે રક્ષણ તરીકે તેના સામાન્ય લીયન તરફ જોઈ શકે છે. બેન્કરોનું સામાન્ય લીયન મર્કેન્ટાઈલ સિસ્ટમ (વ્યાપારી પદ્ધતિ) નો ભાગ છે અને

કાયદાકીય રીતે તેને માન્યતા મળેલી છે." બ્રાન્ડાઓ વિ. બાર્નેટ માં, આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું હતું: (ઓલ ઈઆર. પી. ૭૨૨-એચ) "બેન્કરો પાસે, નિઃશંકપણે, ગ્રાહક દ્વારા બેંકર તરીકે તેમની પાસે જમા કરાવેલી તમામ જમીનગીરીઓ પર સામાન્ય લીયન હોય છે, સિવાય કે ત્યાં કોઈ સ્પષ્ટ કરાર હોય, અથવા એવા સંજોગો હોય જે ગર્ભિત કરાર દર્શાવે છે, જે લીયન સાથે અસંગત હોય."

ઉપરોક્ત ફક્તો દર્શાવે છે કે વ્યાપારી પદ્ધતિ દ્વારા બેંક પાસે બેંકિંગ વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગ રૂપે ગ્રાહક દ્વારા અથવા તેના વતી જમા કરાવેલી તમામ પ્રકારની જમીનગીરીઓ અથવા નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ પર સામાન્ય લીયન હોય છે અને તે સામાન્ય લીયન એ બેંકરનો મૂલ્યવાન અધિકાર છે જેને અદાલતી રીતે માન્યતા આપવામાં આવી છે અને તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં, બેંકર પાસે બેંકિંગ વ્યવસાયના સામાન્ય ભાગ રૂપે ગ્રાહક પાસેથી મળેલા આવા જમીનગીરીઓ અથવા બિલ પર સામાન્ય લીયન હોય છે અને ગ્રાહકના ઉધાર બાકી રકમના ઘટાડાના સ્વરૂપે ગ્રાહક પાસેથી લેણી હોઈ શકે તેવી કોઈપણ બાકી રકમના સંદર્ભમાં વસૂલાતનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર છે. આપું લીયન ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસીપ્ટો સહિતના નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સને પણ લાગુ પડે છે જે ગ્રાહક દ્વારા કલેક્શન (વસૂલાત) ના

હેતુ માટે બેંકને મોકલવામાં આવે છે. એમાં કોઈ બેમત નથી કે આવું લીયન ગ્રાહક દ્વારા જમા કરાવેલી એફડીઆર સુધી પણ વિસ્તરે છે."

૨૨. અરજદારોએ એઆઈઆર ૨૦૦૪ ઓરિસ્સા ૧૪૨ (આલેખ સાહુ વિ. પુરી અર્બન કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ અને અન્ય) પર નોંધાવેલા ચુકાદા પર પણ આધાર રાખ્યો છે અને અહેવાલના ફક્ત ૧૧ માંથી નીચેનો ફક્ત ૨જૂ કર્યો છે:

"૧૧. ... પરંતુ આપણે ઉપર ચર્ચા કરી છે તેમ, ઇંગ્લેન્ડ અને ભારતમાં અદાલતોએ ઠરાવ્યું છે કે બેંક ગ્રાહકના આવા ખાતામાં સામાન્ય બાકી રકમ માટે ગ્રાહકની મિલકતો પર સામાન્ય લીયનનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે નહીં. તેથી જ્યાં સુધી કોઈ ગ્રાહક સ્પષ્ટપણે સંમત ન થાય કે તેની મિલકતો અન્ય કોઈ ગ્રાહકના ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે રોકી શકાય છે, ત્યાં સુધી બેંક કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ હેઠળ તે ગ્રાહકની મિલકતો પર લીયનનો ઉપયોગ કરી શકે નહીં. મેસર્સ બિમલા ભંડારના કેશ ક્રેડિટ એકાઉન્ટ માટે અરજદારે એક્ઝિક્યુટ કરેલા ગેરંટી એગ્રીમેન્ટ (જામીનગીરી કરાર) માં, જેની નકલ કાઉન્ટર-એફિડેવિટમાં એનેક્સર - આર/૨ તરીકે જોડવામાં આવી છે, એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે બેંક મેસર્સ બિમલા ભંડારના લોન

ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે અરજદારની મિલકતો જામીનગીરી તરીકે રોકી શકે છે. હકીકતમાં, બેંકે ગેરંટી એગ્રીમેન્ટમાં આવી કોઈ જોગવાઈ પર આધાર રાખ્યો નથી અને તેના બદલે બેંકના બાય-લોઝ (ઉપનિયમો) અને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ માં જોગવાઈ કરાયેલ બેંકના સામાન્ય લીયન પર આધાર રાખ્યો છે. આપણે જોયું તેમ, બેંક પાસે બાય-લોઝ અથવા કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ હેઠળ મેસર્સ બિમલા ભંડારના લોન ખાતામાં બાકી રહેલી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે અરજદારના સોનાના દાગીના રોકી રાખવાનો આવો કોઈ અધિકાર નથી."

૨૩. એઆઈઆર ૨૦૦૬ પી&એચ ૭૩ (મેસર્સ જય કે સિન્થેટીક્સ વિ. પંજાબ ફાઇનાન્શિયલ કોર્પોરેશન, ચંદીગઢ અને અન્ય) પર નોંધાયેલો ચુકાદો આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને અહેવાલના ફકરા ૧૦ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે:

"૧૦. અરજદારે કરારના આધારે નાણાકીય સહાય મેળવી છે અને ઉક્ત નાણાકીય સહાયની પુનઃચુકવણી માટે જામીનગીરી પેટે ટાઈટલ ડીઝ્સ જમા કરાવ્યા છે. નાણાકીય સહાય પૂરી પાડતા ઉક્ત કરારમાંથી ઉદ્ભવતી કોર્પોરેશનની તમામ લેણી રકમ ચૂકવી દેવામાં આવ્યા પછી, ટાઈટલ ડીઝ્સ પરત ન કરવાનું કોર્પોરેશનનું પગલું તેમની પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિનો દુરુપયોગ છે. એ દર્શાવી

શકાયું નથી કે પેઢી અથવા તેના ભાગીદારોની મિલકતો રોઝિસ ફ્લોરીકલ્ચરના ડાયરેક્ટર્સ દ્વારા રોઝિસ ફ્લોરીકલ્ચર લિમિટેડ દ્વારા મેળવેલી લોનની પુનઃચૂકવણી માટે કોલેટરલ સિક્યોરિટીઝ (ગોણ જામીનગીરી) તરીકે ગીરો મૂકવામાં આવી હતી. આવી કોઈ કોલેટરલ સિક્યોરિટી અથવા કોઈપણ પ્રકારના ચાર્જ (બોજા) ની ગેરહાજરીમાં, ટાઈટલ ડીઝ્સ પરત ન કરવાનું કોર્પોરેશનનું પગલું ઉક્ત કોર્પોરેશનમાં નિહિત સત્તાઓનો દુરુપયોગ સિવાય બીજું કંઈ નથી. ઉધાર લેનારે તમામ લેણી રકમ ચૂકવી દીધી છે, અને તેથી, તે યોગ્ય ઝડપ સાથે ટાઈટલ ડીઝ્સ અને નો ડ્યુઝ સર્ટિફિકેટ (કોઈ લેણું બાકી ન હોવાનું પ્રમાણપત્ર) પરત મેળવવા માટે હકદાર હતો. કોર્પોરેશન યોગ્ય ખંત સાથે કામ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે જેના કારણે અરજદારને ટાળી શકાય તેવી હેરાનગતિ થઈ છે. કોર્પોરેશને લેણી રકમ કોર્પોરેશનને ચૂકવવામાં આવ્યા પછી પણ લગભગ ૨ વર્ષના સમયગાળા માટે ટાઈટલ ડીઝ્સ રોકી રાખ્યા છે. ટાઈટલ ડીઝ્સ પરત ન કરવાનું કોર્પોરેશનનું પગલું સંપૂર્ણપણે મનસ્વી, ગેરવાજબી અને કોઈપણ કાનૂની મંજૂરી વિનાનું છે."

૨૪. બેંક કહે છે કે કરારબદ્ધ અધિકારના સંદર્ભમાં કોર્ટે સામાન્ય રીતે આ અધિકારક્ષેત્રમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં. આવા સંદર્ભમાં (૨૦૦૮) ૧૨ એસસીસી ૫૪૧ (ઈન્ડિયન બેંક વિ. ગોધરા નાગરિક કોઓપરેટિવ

ક્રેડિટ સોસાયટી લિમિટેડ) પર નોંધાયેલા ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. અહેવાલના ફકરા ૧૨ અને ૩૫ અને ફકરા ૪૬ માંથી એક અંશ બંધબેસતો છે:

"૧૨. કાયદાની દરખાસ્તો જે બિનતકરારી છે તે આ છે:

(૧) ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" હોવાના કારણે બેંકો સામેની રીટ પીટીશનો ટકવાપાત્ર હતી;

(૨) હકીકતના ગંભીર વિવાદિત પ્રશ્નો ધરાવતી રીટ પીટીશનો સામાન્ય રીતે ગ્રાહ્ય રાખવી જોઈએ નહીં, જોકે હાઈકોર્ટ કેટલાક કેસોમાં હકીકતના વિવાદિત પ્રશ્નોમાં પ્રવેશી શકે છે."

૩૫. ન્યાયિક સમીક્ષા ની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી રીટ કોર્ટ પાસે મર્યાદિત અધિકારક્ષેત્ર છે. ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" સામે રીટ પીટીશન દાખલ થઈ શકે છે. નિર્વિવાદપણે, હાઈકોર્ટ દ્વારા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ એવા કેસમાં માન્ય છે જ્યાં રાજ્યનું પગલું અયોગ્ય, ગેરવાજબી અથવા મનસ્વી માલૂમ પડે. હાઈકોર્ટ દ્વારા જે પ્રશ્ન ઉઠાવવો જોઈતો હતો તે એ હતો કે શું બેંકોનું પગલું એટલું મનસ્વી હતું કે પબ્લિક લો (જાહેર કાયદા) ના અધિકારક્ષેત્રનું આહવાન કરી શકાય. જો ઉક્ત પ્રશ્નનો જવાબ નકારાત્મક હોય, તો હાઈકોર્ટે તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઈનકાર કરવો જોઈતો હતો." "૪૬. ... અમે

વિચારીએ છીએ કે અપીલકર્તા બેંક ભારતના બંધારણની કલમ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" હોવાના કારણે સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન ના અધિકારી(ઓ) ની સહાયથી કઈ કોઓપરેટિવ સોસાયટીઓ/કોઓપરેટિવ બેંકો કૌભાંડમાં કોઈપણ રીતે સંકળાયેલી નથી તે શોધવા માટેના તમામ પ્રયાસો કરવા જોઈએ, અને જે સાવચેતી રાખવી જરૂરી જણાય તેને આધીન રહીને, તેમની તરફેણમાં રકમ મુક્ત કરવી જોઈએ."

૨૫. પક્ષકારોએ (૧૯૭૯) ૨ લોર્ડ લો રીપોર્ટ ૧૪૨ (સિબે ગોર્મન એન્ડ કો. લિમિટેડ વિ. બાર્કલેઝ બેંક લિમિટેડ) પર નોંધાયેલો ચુકાદો અને એઆઈઆર ૨૦૦૮ કેલ ૧૯૩ (ગૌર નિત્ય ટી એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય) પર નોંધાયેલો વિદ્વાન સિંગલ જજના ચુકાદો અને તેમાંથી એઆઈઆર ૨૦૦૮ કેલ ૨૦૭ (સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. ગૌર નિત્ય એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય) પર નોંધાયેલી અપીલ પણ રજૂ કરી છે.

૨૬. કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ તેમાં નિર્દિષ્ટ શરૂઆતના શબ્દોમાં સંદર્ભિત વ્યક્તિઓના પાંચ વર્ગોના વિશેષ અધિકારને માન્યતા આપે છે. વ્યક્તિઓના આવા પાંચ વર્ગોને તેમની પાસે બેઈલ કરાયેલી કોઈપણ માલ-સામગ્રી રોકી રાખવાનો અધિકાર બે શરતોને આધીન આપવામાં આવ્યો છે કે તેનાથી વિપરીત કોઈ કરાર હોવો જોઈએ નહીં અને માલ-

સામગ્રી ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે જામીનગીરી તરીકે રોકી શકાય છે. અન્ય બેઈલીઝ (નિશ્ચેપગ્રહીતાઓ) ને માલ-સામગ્રી રોકી રાખવાનો કોઈ વૈધાનિક અધિકાર આપવામાં આવ્યો નથી, જોકે કલમ સ્વીકારે છે કે આવા અન્ય બેઈલીઝને માલ-સામગ્રી રોકી રાખવા માટે હકદાર બનાવતા સ્પષ્ટ કરારો હોઈ શકે છે. સામાન્ય ધારણાધિકાર એ ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે અન્ય વ્યક્તિની મિલકત રોકી રાખવાનો અધિકાર છે. "લીયન" શબ્દનો અર્થ દેખીતી રીતે "બાઈન્ડિંગ" (બંધનકર્તા) થાય છે અને તે લેટિન લીગામેન પરથી ઉતરી આવ્યો છે. તેનો લેક્સિકલ (શાબ્દિક) અર્થ "રોકી રાખવાનો અધિકાર" છે.

૨૭. લીયનને બચાવનો અધિકાર માનવામાં આવે છે અને પગલાં લેવાનો અધિકાર નહીં. તે બચાવનો અધિકાર હોવાથી, લેણદાર દેવાની સંતોષ મેળવવા માટે આવા અધિકારનો ઉપયોગ કરી શકે છે ભલે દેવાની વસૂલાત માટેની કાર્યવાહી સમય-બાધિત હોય. બેંકરના લીયનના કિસ્સામાં તે બેંકરની કસ્ટડીમાં રહેલી જામીનગીરીઓ અને મિલકતો પૂરતું મર્યાદિત છે અને જે ગ્રાહકની માલિકીની છે અને બેંક દ્વારા જામીનગીરી તરીકે રાખવામાં આવી છે તે માલ-સામગ્રીના સંદર્ભમાં છે. જામીનગીરી એક ખાતાના સંદર્ભમાં પૂરી પાડવામાં આવી હોઈ શકે છે પરંતુ ખાતાઓને સંયોજિત કરવાનો બેંકરનો કોમન લો અધિકાર બેંકરને તે જ ગ્રાહક

પાસેથી અન્ય ખાતાના સંદર્ભમાં લેણી દેવાની ચુકવણી સુરક્ષિત કરવા માટે જામીનગીરી રોકી રાખવાની પરવાનગી આપી શકે છે.

૨૮. બેંક અહીં કહે છે કે તે માત્ર પેનિંગ અદાલતી કાર્યવાહીના કારણે જ હતું કે બેંકે અરજદાર કંપનીના ખાતાને તે હદ સુધી ઉધાર કર્યું ન હતું જે હદ સુધી બેંકે શોધી કાઢ્યું હતું કે અરજદાર કંપનીને રાજકો પાસેથી નાણાં મળ્યા હતા. બેંક અરજદારો સાથે સંમત થાય છે કે જે દાવાના સંદર્ભમાં લીયનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે વર્તમાન દાવો હોવો જોઈએ, પરંતુ અરજદારોના એવા સૂચન સાથે અસંમત છે કે દાવો નિર્ધારિત રકમના સંદર્ભમાં હોવો જોઈએ. અરજદારો સૂચવે છે કે, વધુમાં વધુ, અરજદાર કંપની સામે બેંકનો દાવો નુકસાની નો હોઈ શકે અને અપરિણમિત નુકસાની ની માંગણીના સમર્થનમાં કોઈ લીયનનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. બેંક આવા કાનૂની પ્રસ્તાવ પર એવા ગ્રાઉન્ડ (આધાર) પર સવાલ ઉઠાવે છે કે ઘાટવાળો વિલંબ શુલ્ક ના ખાતા પર દાવો કરી શકે છે જે, તેના સ્વભાવથી જ, નુકસાનીનો દાવો છે.

૨૯. લીયનનો ઉપયોગ માત્ર નિર્ધારિત રકમના સંદર્ભમાં જ થઈ શકે કે કેમ તે મુદ્દાને સંબોધવાની કોઈ જરૂર ન હોઈ શકે. જોકે, એવું જણાય છે કે કલમ ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમ માટે બેંક દ્વારા લીયનના ઉપયોગને સમર્થન આપે છે. જ્યાં સુધી બેંક સામાન્ય ખાતાની બાકી રકમના સ્વરૂપે

ક્લાયન્ટ પાસેથી કંઈક લેણું દર્શાવે છે, ત્યાં સુધી બેંકર જામીનગીરી તરીકે તેને બેઈલ કરાયેલી માલ-સામગ્રી રોકી રાખી શકે છે.

૩૦. કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ માં માન્ય રાખવામાં આવેલા અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે બીજી શરત છે જેના પર પક્ષકારોએ ચર્ચા કરી છે. અરજદારોએ એવું સૂચવવા માટે ઉચ્ચ સત્તામંડળોના ચુકાદાઓ લાવ્યા છે કે તેનાથી વિપરીત ગર્ભિત કરાર પણ ક્લાયન્ટ દ્વારા બેંકર દ્વારા ઉપયોગમાં લેવા માંગતા લીયનનો ઇનકાર કરવા માટે ટાંકી શકાય છે. બેંક દલીલ કરે છે કે "તેનાથી વિપરીત કરારની ગેરહાજરીમાં" પદસમૂહ દ્વારા કલ્પના કરાયેલ કરાર એ શરૂઆતનો કરાર છે; જેમ કે બેંકર અને ક્લાયન્ટ વચ્ચે જે સમયે જામીનગીરી પૂરી પાડવામાં આવી હતી તે સમયનો કરાર. ફરીથી, વર્તમાન સંદર્ભમાં આવા પ્રશ્ન પર ઉત્તર આપવો બિનજરૂરી હોઈ શકે છે.

૩૧. જે સમયે સાપેક્ષી બેંકે અરજદાર કંપનીને તેના ઉધાર ખાતાઓ બેંકમાંથી હટાવવા માટે છેલ્લે પત્ર લખ્યો હતો, ત્યારે તે રાજકો દ્વારા આચરવામાં આવેલા કથિત કપટથી વાકેફ હતી. જે સમય સુધીમાં કંપનીએ સ્ટેટ બેંક દ્વારા સાપેક્ષી બેંકમાં રૂ. ૧૫ કરોડનો ચેક જમા કરાવ્યો હતો, તે સમય સુધીમાં બેંક પાસે તેણે નિયુક્ત કરેલા વિશેષ ઓડિટનો અહેવાલ આવી ગયો હતો. બેંકનો એવો કેસ પણ નથી કે તે ત્યાર સુધી એ બાબતથી વાકેફ ન હતી કે તેના એક અધિકારીએ સ્ટેટ બેંકને ઈસ્યુ કરેલા

પત્રમાં બેંક વતી અરજદાર કંપનીની ધિરાણપાત્રતા પ્રમાણિત કરી હતી. છતાં, તે સમયના પત્રવ્યવહાર અથવા બેંકના એક્ઝિક્યુટિવ્સ પરથી એવું જણાતું નથી કે બેંકે સ્ટેટ બેંકને ઇસ્યુ કરેલો તેનો પત્ર પાછો ખેંચ્યો હોય અથવા સ્ટેટ બેંકને બેંકની એવી શંકાથી વાકેફ કરી હોય કે અરજદાર કંપની રાજકો દ્વારા તેની સાથે આચરવામાં આવેલા કથિત કપટમાં ભાગીદાર હતી. બેંકે અરજદારને બેંકની શંકા વિશે જાણ કરી ન હતી. બેંકે એક કથિત કલંકિત અધિકારી દ્વારા ઇસ્યુ કરાયેલા તેના પ્રમાણપત્ર પર અન્ય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક દ્વારા વિશ્વાસ રાખવાની મંજૂરી આપી, તેણે સ્ટેટ બેંક તરફથી અરજદાર કંપની વતી ચૂકવણી પ્રાપ્ત કરી અને કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલા, તેણે હવે દાવો કરેલા લીયનનો આગ્રહ રાખ્યો ન હતો.

૩૨. બેંક દ્વારા અરજદાર કંપની પર કોઈ ગેરરીતિનો આક્ષેપ કર્યા વિના તેના ઉધાર ખાતાઓ હટાવવા માટે પ્રેરિત કરવામાં અને બેંક દ્વારા ચૂકવણી પ્રાપ્ત કરવામાં તથા અરજદાર કંપનીના સંદર્ભમાં તેના તમામ ખાતાઓ સરભર કરવાનો લાભ મેળવવામાં કથિત કપટમાં કંપનીની સંડોવણીની તેની શંકાનો સહેજ પણ ઉલ્લેખ કર્યા વિના, તેણે તેના વર્તન દ્વારા, ક્રેડિટ ફેસિલિટીઝ મેળવવા માટે અરજદાર કંપનીએ જમા કરાવેલા માલિકીના દસ્તાવેજો પર લીયનનો ઉપયોગ કરવાનો કોઈપણ અધિકાર ગુમાવી દીધો.

૩૩. સ્વીકૃત પરિસ્થિતિ એ છે કે સ્ટેટ બેંક તરફથી રૂ. ૧૫ કરોડનો ચેક મળ્યાની સાથે જ અરજદાર કંપનીને પૂરા પાડવામાં આવેલા બેંકના ખાતાના સ્ટેટમેન્ટ્સ દર્શાવે છે કે તેમાં આગળ કોઈ રકમ ચૂકવવાની બાકી રહેતી નહોતી. રિવોલ્વિંગ લેટર ઓફ ક્રેડિટના સંદર્ભમાં બેંકની જવાબદારી પણ પાછળથી સ્ટેટ બેંક દ્વારા હસ્તગત કરવામાં આવતા, બેંક માટે ટાઈટલ ડીઝ્સના સંદર્ભમાં કોઈ લીયનનો ઉપયોગ કરવા માટે ખાતાની સામાન્ય બાકી રકમમાં અરજદાર કંપની પાસેથી કોઈ રકમ લેણી નહોતી. એકવાર એવું માલૂમ પડ્યા પછી કે બેંકે તાત્કાલિક કોઈ દેવું લેણું ન હોવા છતાં ટાઈટલ ડીઝ્સ રોકી રાખવામાં મનસ્વી અને ગેરવાજબી રીતે કામ કર્યું હતું, ત્યારે બેંકના વર્તનને કોઈ નામ આપવું જરૂરી નથી. "

૫૭. સુપ્રીમ કોર્ટે, આર.ડી. સક્સેના વિ. બલરામ પ્રસાદ શર્મા, એઆઈઆર ૨૦૦૦ એસસી ૨૯૧૨ ના કેસમાં, લીયનના સિદ્ધાંતને વિગતવાર સમજાવ્યો છે. અલબત્ત, એડવોકેટ્સ એક્ટની જોગવાઈઓમાંથી ઉદ્ભવતી બાબતના સંદર્ભમાં લીયનના આ સિદ્ધાંતની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. આર.પી. સેઠી, જે. (જે તેઓ તે સમયે માનનીય ન્યાયમૂર્તિ હતા) ના કેટલાક અવલોકનો આ કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં લેતા એકદમ બંધબેસતા છે, જે આ પ્રમાણે પુનઃ પ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે :

"૩૯. કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૧૭૧ માં "માલ-સામગ્રી" નો સંદર્ભ, કોઈપણ કલ્પના દ્વારા, કેસના કાગળો અર્થ કરવા સુધી

લંબાવી શકાય નહીં, જે વકીલને તેની ફી વસૂલ કરવાના હેતુથી તેના લીયન તરીકે તેને રોકી રાખવાનો હક આપે. સેલ ઓફ ગુડ્સ એક્ટની કલમ ૨(૭) હેઠળ "માલ-સામગ્રી" સાથે જોડાયેલા અર્થ ઉપરાંત, સામાન્ય કાયદા હેઠળ "માલ-સામગ્રી" ને ૧૭૩૨ ની બેઈલીઝ લાર્જ ડિક્શનરીમાં "મર્યેન્ડાઈઝ" (વેપારી માલ) તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે અને જોઈન્સન, જેઓ આગામી લેક્સિકોગ્રાફર તરીકે અનુસર્યા, તેમના દ્વારા તેને ઘરમાં જંગમ મિલકત; વ્યક્તિગત અથવા સ્થાવર એસ્ટેટ; વાણિજ્યિક માલ, નૂર, વેપારી માલ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. વેબસ્ટર "માલ-સામગ્રી" શબ્દને આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાયિત કરે છે :

ગુડ્સ, નામ, બહુવચન; (૧) જંગમ વસ્તુઓ; ઘરનું ફર્નિચર; (૨) વ્યક્તિગત અથવા જંગમ એસ્ટેટ, જેમ કે ઘોડા, ઢોર, વાસણો વગેરે. (૩) વાણિજ્યિક માલ; મર્યેન્ડાઈઝ; વેપારીઓ અને વેપારીઓ દ્વારા ખરીદવામાં આવતી અને વેચવામાં આવતી ચીજવસ્તુઓ."

૪૦. આ કોર્ટે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. દિલ્લી ક્લોથ એન્ડ જનરલ મિલ્સ કો. લિમિટેડ, એઆઈઆર ૧૯૬૩ એસસી ૭૯૧ ના કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે "માલ-સામગ્રી" બનવા માટે વસ્તુ એવી હોવી જોઈએ જે સામાન્ય રીતે બજારમાં ખરીદવા અને વેચવા માટે આવી શકે. કલેક્ટર ઓફ સેન્ટ્રલ

એક્સાઈઝ, કલકત્તા-1 વિ. મેસર્સ ઇસ્ટેન્ડ પેપર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ, (૧૯૮૯) ૪ એસસીસી ૨૪૪ : (એઆઈઆર ૧૯૯૦ એસસી ૧૮૯૩) ના કેસમાં જણાવાયું હતું કે માલ-સામગ્રીનો અર્થ બજારમાં માલ તરીકે ઓળખાતી અને બજારમાં તે જ રીતે માર્કેટ અને માર્કેટેબલ (વેચાણયોગ્ય) હોય તેવી ઓળખી શકાય તેવી વસ્તુઓ થાય છે. જ્યાં અધિનિયમ "માલ-સામગ્રી" ને વ્યાખ્યાયિત કરતું નથી, ત્યાં ધારાસભાએ તે શબ્દનો ઉપયોગ તેના સામાન્ય શબ્દકોશના અર્થમાં કર્યો હોવાનું માની લેવું જોઈએ એટલે કે માલ-સામગ્રી બનવા માટે તે કંઈક એવું હોવું જોઈએ જે સામાન્ય રીતે બજારમાં ખરીદવા અને વેચવા માટે આવી શકે અને બજારમાં તે રીતે જાણીતું હોય.

૪૧. આમ, કોઈપણ ખૂણથી જોતા, એવું કહી શકાય નહીં કે અસીલ દ્વારા તેના કાઉન્સેલને સોંપવામાં આવેલા કેસના કાગળો તેના હાથમાં રહેલી એવી માલ-સામગ્રી છે જેના પર તે તેની ફી અથવા અન્ય ખર્ચાઓ ચૂકવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી રિટેનિંગ લીયન (રોકી રાખવાના ધારણાધિકાર) નો દાવો કરી શકે છે. સુપ્રીમ કોર્ટના સિનિયર એડવોકેટ ‘જી’ ના મામલામાં, એઆઈઆર ૧૯૫૪ એસસી ૫૫૭ : (૧૯૫૪ કિ એલજે ૧૪૧૦), આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે એડવોકેટ માટે મુકદ્દમા અથવા દાવાના પરિણામના પ્રમાણમાં વળતર નક્કી કરવું અથવા મેળવવું અત્યંત નિંદનીય છે, પછી તે વિષયવસ્તુમાં હિસ્સાના સ્વરૂપમાં

હોય, ટકાવારી હોય કે અન્યથા હોય. એડવોકેટ પાસેથી હંમેશા એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તે પોતાના નામાંકન પછી જેમના વિશેષાધિકારમાં તેને પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો છે તે ઉચ્ચ અને માનનીય વ્યવસાયના ગૌરવને જાળવી રાખીને એક અધિકારી અને સજ્જન તરીકેના તેના દરજ્જાને અનુરૂપ વર્તન કરે. જો કોઈ એડવોકેટ વ્યવસાયે પોતાના માટે નક્કી કરેલા ઉચ્ચ ધોરણોથી વિચલિત થાય છે અને જે વર્તન ન્યાયી, ગેરવાજબી અને કાયદા અનુસાર ન હોય તેવું વર્તન કરે છે, તો તે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી માટે જવાબદાર છે. એડવોકેટ એમ. ના મામલામાં, એઆઈઆર ૧૯૫૭ એસસી ૧૪૯ : (૧૯૫૭ કી એલજે ૩૦૦), આ કોર્ટે અવલોકન કર્યું : "જેમ કે આ કોર્ટે સુપ્રીમ કોર્ટના સિનિયર એડવોકેટ 'જી' ના મામલામાં (ઉપર્યુક્ત) ઠરાવ્યું છે તેમ, કોર્ટ વ્યાવસાયિક ગેરવર્તણૂકના કેસોની સુનાવણી કરતી વખતે "સામાન્ય કાનૂની અધિકારો સાથે સંબંધ ધરાવતી નથી, પરંતુ વ્યાવસાયિક આચરણના વિશેષ અને કડક નિયમો સાથે સંબંધ ધરાવે છે જે વ્યક્તિઓના વિશેષ વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત વર્ગ પાસેથી અપેક્ષિત છે અને તેમને લાગુ પડે છે જેઓ, તેમના વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત દરજ્જાના કારણે, કેટલીક અસમર્થતાઓને આધીન છે જે અન્ય પુરુષો સાથે જોડાયેલી નથી અને બિન-વ્યાવસાયિક પાત્રમાં તેમની સાથે પણ જોડાયેલી નથી.....તે (એક કાનૂની વ્યવસાયી) પોતાનું વર્તન તે ઉચ્ચ અને

માનનીય વ્યવસાયને અનુરૂપ રાખવા માટે બંધાયેલો છે જેના વિશેષાધિકારોમાં તેને લાંબા સમયથી પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો છે; અને જો તે તે ધોરણોથી વિચલિત થાય છે જે તે વ્યવસાયે પોતાના માટે નક્કી કર્યા છે અને વ્યાવસાયિક બાબતોમાં તેની પાસેથી માંગ કરે છે, તો તે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી માટે જવાબદાર છે". અમને એવું જણાય છે કે આપણે જે વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિની સુનાવણી કરી રહ્યા છીએ તેને સંચાલિત કરતા કોઈ ચોક્કસ નિયમો ન હોવાની હકીકત, આપણા દ્વારા મળેલા હકીકતો પર, ઓછા કડક ધોરણને સ્વીકારવાનું કોઈ કારણ નથી. જો કંઈ હોય તો, નિયમોની ગેરહાજરી આ કોર્ટ સાથે જોડાયેલા વ્યવસાયના સભ્યોની જવાબદારી વધારે છે કે તેઓએ આવી પરિસ્થિતિઓમાં કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ, આ કોર્ટના એડવોકેટ જે ખૂબ જ ઉચ્ચ વિશેષાધિકાર ભોગવે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને, કાયદા હેઠળ, ભારતીય તમામ અદાલતોમાં પ્રેક્ટિસ કરવા માટે હકદાર છે."

૫૮. છેલ્લે, હું આ કોર્ટના એક વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા અસાહી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિ. બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૨૦૮ ઓફ ૨૦૧૪, ૮ એપ્રિલ ૨૦૧૫ ના રોજ નક્કી કરાયેલ) ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકું છું, જેમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે પેરા ૯ માં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

"૯. આ તબક્કે, ઝોનલ મેનેજર, સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૧૦) ૧૧ એસસીસી ૧૮૬ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપવો ફાયદાકારક રહેશે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું છે:-

૨૦. હસ્તપ્રતના કેસમાં, સાપેક્ષી કંપનીએ દર્શાવ્યું છે કે અપીલકર્તા બેંકની સલાહના આધારે, તેઓએ તેમના ખાતાઓ અન્ય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં ટ્રાન્સફર કર્યા અને સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા સાથેની ગોઠવણ દ્વારા, તેમની બેંક દ્વારા રૂ. ૧૫ કરોડનો ચેક જમા કરાવવામાં આવ્યો અને તેના પ્રતીક તરીકે, ૧૪.૫.૨૦૦૯ ના ખાતાના સ્ટેટમેન્ટ દ્વારા અપીલકર્તા બેંકે સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કર્યો કે સાપેક્ષી કંપની પાસેથી કોઈ લેણું બાકી નથી અથવા શૂન્ય બાકી રકમ છે. (ભારપૂર્વક ઉમેરેલ) આવા સંજોગોમાં, જ્યારે માંગવામાં આવેલી રાહ કરારની કોઈપણ શરતોના અર્થઘટન સાથે સંબંધિત નથી, ત્યારે બેંક રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક હોવાના કારણે, રીટ કોર્ટ ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ ચોક્કસ સંજોગોમાં યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરી શકે છે. આવા હકીકતલક્ષી મેટ્રિક્સમાં, આ બે નિર્ણયો પર રાખવામાં આવેલ આધાર અપીલકર્તા બેંકને મદદરૂપ થતો નથી.

૨૮. એ સ્પષ્ટ છે કે (એ) કરારમાં જો આબિટ્રેશન (મધ્યસ્થતા) માટેની કલમ હોય, તો સામાન્ય રીતે, રીટ કોર્ટે તેના અધિકારક્ષેત્રનું આહવાન કરવું જોઈએ નહીં; (બી) કરારમાં જ પૂરો

પાડવામાં આવેલ અસરકારક વૈકલ્પિક ઉપાયની અસ્તિત્વ એ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કરવા માટે એક સારો આધાર છે; અને (સી) જો રાજ્યની ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટાલિટી જાહેર હિત, જાહેર સુખાકારી વિરૂદ્ધ, અયોગ્ય, અન્યાયી, ગેરવાજબી રીતે ભેદભાવયુક્ત અને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરતી તેની કરારબદ્ધ અથવા વૈધાનિક જવાબદારીમાં કામ કરે છે, તો રીટ પીટીશન ભરણપાત્ર થશે. જો કે, કાનૂની અધિકાર અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ અને રાજ્યના ભાગ પર અનુરૂપ કાનૂની ફરજ હોવી જોઈએ અને જો રાજ્યના ભાગ પરનું કોઈ પગલું સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય અથવા મનસ્વી હોય, તો રીટ કોર્ટ તેમની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે. કાનૂની સ્થિતિના પ્રકાશમાં, અગાઉના ફકરાઓમાં ઉલ્લેખિત સંજોગોમાં, કરારબદ્ધ બાબતોમાં પણ રીટ પીટીશન ભરણપાત્ર છે.

૨૯. હસ્તપ્રતના કેસમાં, એ બાબત વિવાદિત નથી કે અપીલકર્તા બેંક, પબ્લિક સેક્ટર બેંક હોવાના કારણે, જાહેર કાર્યોનું ડિસ્ચાર્જ (નિર્વહન) કરતી હોવાથી કલમ ૧૨ હેઠળ રાજ્ય છે. રીટ પીટીશન દાખલ કરવાની તારીખે અન્ય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક એટલે કે સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવેલી ગોઠવણ દ્વારા લેણાંની પતાવટ અને ત્યારબાદ અપીલકર્તા બેંક દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ખાતાના સ્ટેટમેન્ટ એટલે કે ૧૪.૫.૨૦૦૯ ના રોજ ૦.૦૦ (શૂન્ય) બાકી દર્શાવતી હોવાને

ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ઠરાવીએ છીએ કે હાઈકોર્ટ તેના ટાઈટલ ડીફેન્સ પરત કરવા માટે રીટ ઓફ મેન્ડમસ (પરમાદેશની રીટ) જારી કરવામાં સંપૂર્ણપણે ન્યાયી હતી.

૧૦. ઝોનલ મેનેજર, સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા

(ઉપર્યુક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્થાપિત રેશિયો (સિદ્ધાંત) ને અનુસરીને, સાપેક્ષી નં. ૧ બેંકે અરજદાર દ્વારા સાપેક્ષી નં. ૩ ના પક્ષમાં ક્રેડિટ ફેસિલિટીઝ બનાવવા માટે આપવામાં આવેલા જમીનગીરીના દસ્તાવેજો પરત કરવા પડશે. ૧૧. હસ્તપ્રતના કેસમાં, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, તમામ લેણી રકમ ચૂકવી દેવામાં આવી હોવાથી, પીટીશન મંજૂર થવાને પાત્ર છે. સાપેક્ષી નં. ૧ અને ૨ ને આથી નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે અરજદાર કંપની દ્વારા સબમિટ કરવામાં આવેલા તમામ જમીનગીરીના દસ્તાવેજો ૩૦.૪.૨૦૧૫ સુધીમાં પરત/મુક્ત કરવામાં આવે."

૫૯. ઉપરોક્ત કારણોસર, આ રીટ-અરજી મંજૂર કરવામાં આવે છે. સાપેક્ષી બેંકને અરજદાર નં. ૨ અને ૩ ની સ્થાવર મિલકતોના ટાઈટલ-ડીફેન્સ (માલિકીના દસ્તાવેજો) મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, જે સબ-પ્લોટ નં. ડી/૩૦.૨, આર.એસ. નં. ૪૨૯, ૪૩૨-૪૩૪, ૪૪૫ અને ૬૫૪પી, પ્લોટ નં. ડી/૩૦પી એફ.પી. નં. ૧૨૧પી, ટી.પી.એસ. ૦૨ શીટ નં. ૧૭૬ ઇન્દ્રપ્રસ્થ નગર, ઇન્દ્રપ્રસ્થ મેઈન રોડ, રાજકોટ ખાતે આવેલી છે અને ન્યાયના

હિતમાં અરજદારોને કોઈ લેણું બાકી ન હોવાનું પ્રમાણપત્ર પણ ઇસ્યુ કરવામાં આવે.

૬૦. સામાવાળા બેંકે આ આદેશનું હુકમનામું મળ્યાની તારીખથી ૩૦ દિવસના સમયગાળાની અંદર રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ ના રેકૉર્ડમાંથી પોતાનો બોજો મુક્ત કરવા માટેના જરૂરી પગલાં પણ લેવાના રહેશે.

૬૧. ઉપરોક્ત સાથે, આ રિટ-અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. સીધી બજવણીની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમુર્તીશ્રી)

વિષય: બેંક દ્વારા ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૧ હેઠળ સામાન્ય પૂર્વાધિકારના અધિકારનો ઉપયોગ કરીને અન્ય કંપનીના લેણાં માટે માલિકીના દસ્તાવેજો રોકી રાખવાની કાયદેસરતા અંગે

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*